DEVRE : II | Cilt : 9 | İÇTİMA SENESİ : 2

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Kırkdokuzuncu İçtima

30 . 10 . 1340 Perşembe

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULASASI :	73
2. — SUALLER VE CEVAPLAR :	73,80
1. — Zonguldak Mebusu Halil Beyin; Rumca konuşan kıptilerin mübadele suretiyle Zonguldaka getirilmeleri esbabına dair Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin suali, (6/20 ikinci sene)	73
2. — Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Beyin; Konya'ya mürettep muhacirlerden birinin vafatına sebebiyet veren Mübadele Cemiyeti Kâtibi Umumisi hakkında ne düşünüldüğüne dair Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinden suali (6/19 ikinci sene)	73:74
3. — Gümüşhane Mebusu Zeki Beyin: Maarif işlerinde bazı yolsuzluklar vuku bulduğuna ve bunun esbabına dair Maarif Vekâletinden suali (6/21 ikinci sene)	74
4. — Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin; Mektebi Tıbbiye Müdavimlerinden leylî kısma kabulleri için müracaat eden Efendilerin ademi kabulleri esbabına dair suali ve Sıhhiye Vekili Dr. Refik Beyin cevabı (6/17 ikinci sene)	80:81
3. — EVRAKI VARİDE :	74
Lâyihalar	**74**
1. — 1341 senesi hidematı umumiyesine ait muvazenei umumiye kanunu lâyihası (1/506)	74
Mazbatalar	**74**
1. — Zonguldak Mebusu Ragıp Bey ve rüfekasının, Diyarbekir Mebusu merhum Ziya Gökalp Beyin ailesine hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisine dair teklifi kanunisi (2/352) ve şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni Mazbatası.	74
2. — Büyük Millet Meclisi Bütçesinin inşaat faslına tahsisat itasına dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası (2/354)	74
Teklifler	**74**
1. — Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ve Arif Beyin; 1338 senesinde memaliki müstahfasa ahalisine tevzi edilen tohumluklar bedelâtı tahsilinin bir sene teciline ve 1339 senesi tevzi olunan tohumlukların affına dair teklifi kanunisi (2/355)	74

Sayfa

2. — Bozok Mebusu Ahmet Hamdi Beyin: Orman Nizamnamesinin 16 ncı ve 43 ncü maddelerinin tadili hakkında teklifi kanunisi (2/356) 74

3. — Aksaray Mebusu Besim Atalay Beyin; 1339, 1340 seneleri zarfında muhtacini zürraa dağıtılan tohumlukların affına dair teklifi kanunisi (2/357) 74

Takrirler **74**

1. — Elâziz Mebusu Hüseyin Beyin; Elâziz - Erzincan yolunun turuku umumiye meyanına ithaline dair takriri (4/60 ikinci sene) 74

2. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin; Hozat - Pertek yolu için muhassas meblâğın mahalline sürati irsaline dair takriri (4/59 ikinci sene) 74

3. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin; Çemişkezek yolunun ikmali inşaatına dair takriri (4/57 ikinci sene) 74

4. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin; Çemişkezeği Elâziz Vilâyetine raptedecek olan köprünün ikmali inşaası zımnında kaza ahalisinden toplanılacak iane mazbatasının Dahiliye Vekâletince bir an evvel tasdiki hakkında takriri (4/55 ikinci sene) 74

5. — Niğde Mebusu Galip Beyin; Niğde'de cem ve idhar edilmiş olan ellibin İstanbul kilesi miktarındaki zehairin muhtacîne tevziine dair takriri (4/58 ikinci sene) 74

6. — Niğde Mebusu Galip Beyin; Niğde Vilâyetinin Bor Kazasının (Amen) Köyünün mübadeleye tabi tutulmayarak meskûn halkına bırakılması temenniyatına dair takriri (4/56 ikinci sene) 74

7. — Gümüşhane Mebusu Zeki ve Kastamonu Mebusu Halit Beylerin; Meclisi Âlinin tatilinden bu ana kadar geçen zaman zarfında siyaseti dahiliye ve hariciyemiz hakkında Başvekâletin ve şuabatı idariye hakkında ait olduğu vekil beylerin Meclis ve efkârı umumiyeyi tenvir etmeleri hakkında takriri (4/61 ikinci sene) 74

8. — İstanbul Mebusu Ali Rıza Beyin; Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisat ilâvesine dair olup ruznameye alınan Divanı Riyaset tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının müstacelen müzakeresi hakkında takriri. 75

9. — Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin; 8 Teşrinievvel 1339 tarihli Etibbanın Hizmeti Mecburesi hakkındaki Kanunun ikinci maddesinde mevcut (deruhte olunur) cümlesinin tefsiri hakkında takriri (4/206) 75

Evrakı Saire **79**

1. — Cumhuriyet ilânının senei devriyesi münasebetiyle tebriki mütazammın ve Türkiye Ermeni Patrik Kaymakamı Arslanyan, 16 ncı fırka kumandanı Sedat, Hukuk Medresesi Reisi Sanisi Kemal, Abana Belediye Reisi Mahir, Mübadele Cemiyeti Adana Şubesi Kâtibi Mesulu Mehmet Rasim, Hilâlıahmer Reisi Sanisi Akil Muhtar, Sinop Halk Fırkası Reisi Kemal ve Belediye Reisi Remzi, Balâ Belediye Reisi Sait ve Halk Fırkası Reisi Aziz, Orhangazi Belediye Reisi Derviş, Amasya Belediye Reisi Nafiz, Millî Türk Ticaret Birliği Kâtibi Umumisi Ahmet Hamdi, Beşinci Kolordu Kumandanı Fahrettin. Amasya İhtiyat Zabitan Cemiyeti Reisi Agâh, Bornova Belediye Reisi Dr. Galip, Kastamonu Vali Vekili Şinasi, Çal Kaymakamı Şemseddin ve Belediye Reisi Necip Mustafa, Balya Halk Fıkrası Reisi Osman, İstanbul Ticaret Odası Reisi Hüseyin Hüsnü, Hahambaşı Hayım Beceranu imzalı telgraflar. 79:80

4. —MÜZAKERE EDİLEN MEVAD : 75

1. — Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisat ilâvesine dair Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası (2/354) 75:79,108:109

5. — İSTİZAH : 81

1. — Menteşe Mebusu Esat Efendinin Muhacirin muamelâtı ve imar harekâtı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Beyden istizah talebi (6/18 ikinci sene) 81:107

6. — NUTUKLAR : 107

1. — Birinci Reis Vekili İsmet Beyin senei içtimaiyenin hitamı münasebetiyle nutku. 107

BİRİNCİ CELSE

Bedi Müzakerat

Saat : 1,45

REİS : Birinci Reisvekili İsmet Bey

KÂTİPLER : Avni Bey (Bozok) Hakkı Bey (Van)

REİS — Ekseriyetimiz var efendim, celseyi açıyorum.

1. — ZABTI SABIK HÜLÂSASI

BAŞKAN — Zaptı sabık hülâsası okunacaktır.

Kırk Sekizinci İçtima

27 Teşrinievvel 1340 Pazartesi

Birinci Celse

Birinci Reisvekili İsmet Beyin tahtı riyasetlerinde bilinikat zaptı sabık hülâsası kıraat ve aynen kabul olunduktan sonra ahiren vefat eden Diyarbekir Mebusu Ziya Gökalp Beyin cenaze merasiminde Meclisi Âli namına hazır bulunduğuna dair İkinci Reisvekili Ali Sururî Beyin telgrafnamesi kıraat ve müteakiben merhumun hatırasına hürmeten celse beş dakika tatil edildi.

İkinci Celse

İsmet Bey tarafından küşat olunarak evrakı varide, ait oldukları mahallere havale edildi.

Memurin Muhakemat Heyeti azasının müddetleri hitam bulduğundan yeniden intihabat icrasına dair mezkûr heyet riyasetinin tezkeresi kıraat ve intihabatın yeni şube intihabatından sonra icrası kabul olundu.

Meclisi Âlinin müçtemi olmadığı esnada inhilâl eden vekâletlere dair Cumhuriyet Riyasetinden mevrut tezkere okundu.

Ecnebi maden kömürlerinin men'i ithali hakkındaki teklifi kanuninin müstacelen müzakeresine dair Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Beyin takriri kıraat ve reddedildi.

Berlin Sefiri Kemalettin Sami Paşanın mebusluktan istifanamesi kıraat olundu.

Ziya Gökalp Beyin vefatı mülâbesesiyle Rus Sovyet Mümessili Suriç Cenapları ile General Mojan'ın taziyeti mübeyyin tezkereleri okundu. Gerek bunlara ve gerek bu bapta mevrut diğer taziyetnamelere Divanı Riyasetçe münasip cevaplar itası karargir oldu.

Menteşe Mebusu Esat Efendinin muhacirin muamelâtına mütedair suallerine Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Beyin cevabı istima ve bu cevabı kâfi görmeyen Esat Efendinin sualinin istizaha kalbi hakkındaki takriri kabul edildi. Müteakiben 26 kânunisani 1340 tarihli Kanunun ikinci maddesindeki «Liseler» kaydını müfessir Maarif Encümeni mazbatası müzakere ve kabul olundu. Badehu 1339 senesi Sıhhiye bütçesinde 10 145 liralık bir münakale icrası hakkındaki Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası müzakeresine geçildi ve neticede Vekilin huzuriyle müzakeresi takarrür etti.

Ecnebi maden kömürlerinin men'i ithali hakkındaki teklifi kanunî ve bu baptaki mazbata, vukubulan teklif ve talep üzerine Ticaret Encümenine tevdi edildi.

İstanbul Limanının umuru idare ve inzibatına müteallik kanun lâyihasının müzakeresi vekili aidinin huzuruna talik olundu.

Hükkâm ve memurini adliyenin usulü intihap ve tayinlerine mütedair kanun lâyihası Vekil Necati Beyin talebi üzerine Adliye Vekâletine iade edildi. Ve müteakiben Perşembe günü toplanmak üzere celse tatil olundu.

REİS — Zabtı sabık hülâsası hakkında bir mütalâa var mı efendim? Zabtı sabık hülâsası aynen kabul edilmiştir.

2. — SUALLER VE CEVAPLAR

1. — Zonguldak Mebusu Halil Beyin, Rumca konuşan kıptilerin mübadele suretiyle Zonguldak'a getirilmeleri esbabına dair (6/20 ikinci sene.)

2. — Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Beyin, Konya'ya mürettep muhacirlerden birinin vefatına sebebiyet veren Mübadele Cemiyeti Kâtibi Umumisi hakkında ne

düşünüldüğüne dair Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinden sual takrirleri (6/19 ikinci sene.)

REİS — Her iki sual takriri Mübadele, İmar ve İskân Vekâletine havale edilmiştir.

3. — Gümüşhane Mebusu Zeki Beyin Maarif işlerinde bazı yolsuzluklar vukubulduğuna ve bunun esbabına dair Maarif Vekâletinden sual takriri (6/21 ikinci sene.)

REİS — Vekâleti mezkûreye havale edilmiştir.

Evrakı varideyi arz ediyorum :

3. — EVRAKI VARİDE

Lâyihalar

1. — 1341 senesi Hidematı Umumiyesine ait Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası (Bütçe : 1/506)

REİS — Muvazenei Maliye Encümenine havale edilmiştir.

Mazbatalar

1. — Zonguldak Mebusu Ragıp Bey ve rüfekasının, Diyarbekir Mebusu merhum Ziya Gökalp Beyin ailesine hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisine dair teklifi kanunisi ve şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatası (2/352)

REİS — Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

2. — Büyük Millet Meclisi bütçesinin inşaat faslını tahsisat ilâvesine dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası.

REİS — Ruznameye alındı.

Teklifler

1. — Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ile Arif Beyin 1338 senesinde memaliki müstahlasa ahalisine tevzi edilen tohumluklar bedalâtı tahsilinin bir sene müddetle teciline ve 1339 senesi tevzi olunan tohumlukların affına dair teklifi kanunisi (2/355) (Lâyiha Encümenine.)

2. — Bozok Mebusu Ahmet Hamdi Beyin Orman Nizamnamesinin 16 ncı ve 43 ncü maddelerinin tadili hakkında teklifi kanunisi (2/356)

REİS — Lâyiha Encümenine havale ediyoruz.

3. — Aksaray Mebusu Besim Atalay Beyin 1339, 1340 seneleri zarfında muhtacini zürraa dağıtılan tohumlukların affına dair teklifi kanunisi (2/357)

REİS — Lâyiha Encümenine havale ediyoruz.

Takrirler

1. — Elâziz Mebusu Hüseyin Beyin Elâziz - Erzincan yolunun turuku umumiye meyanına ithaline dair takriri (4/60 ikinci sene.)

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

2. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin Hozat, Pertek yolu için muhassas meblağın mahalline sürati irsaline dair takriri,

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

3. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin Çemişgezek yolunun ikmali inşasına dair takriri, (4/57 ikinci sene)

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

4. — Dersim Mebusu Feridun Fikri ve Ahmet Şükrü Beylerin Çemişkezeği Elâziz Vilâyetine raptedecek olan köprünün ikmali inşası zımnında kaza ahalisinden toplanılacak iane mazbatasının Dahiliye Vekâletince bir an evvel tasdiki hakkında takriri (4/55 ikinci sene) (Başvekâlete)

5. — Niğde Mebusu Galip Beyin, Niğde'de cem ve idhar edilmiş olan elli bin İstanbul kilesi miktarındaki zehairin muhtacine tevziine dair takriri (4/58 ikinci sene)

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

6. — Niğde Mebusu Galip Beyin, Niğde Vilâyetinin «Bor» kazasının «Amen» köyünün mübadeleye tabi tutulmayarak mezkûr halka bırakılması teminatına dair takriri (4/56 ikinci sene)

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

7. — Gümüşhane Mebusu Zeki ve Kastamonu Mebusu Halit Beylerin Meclisi Alinin tatilinden bu ana kadar geçen zaman zarfında siyaseti Dahiliye ve Hariciyemiz hakkında Başvekâletin ve şuabatı idariyye hakkında ait olduğu vekil beylerin Meclis ve efkârı umumiyeyi tenvir etmeleri hakkında takriri (4/61 ikinci sene)

REİS — Başvekâlete havale ediyoruz.

8. — İstanbul Mebusu Ali Rıza Beyin, Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisat ilâvesine dair Meclis Riyaseti tezkeresiyle Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının müstacelen müzakaresine dair takriri.

9. — Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin 8 teşrinisani 1339 tarihli Etibbanın hizmeti mecburesi hakkındaki kanununun ikinci maddesinde mevcut «Deruhte olunur» fıkrasının tefsiri hakkında takriri. (4/206)

REİS — Sıhhıye Encümenine veriyoruz.

4. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — Büyük Millet Meclisi Bütçesi inşaat faslına tahsisatı munzamma ilâvesine dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası. (2/354)

REİS — Büyük Millet Meclisi Bütçesine tahsisat ilâvesine dair Divanı Riyaset tezkeresi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasının ehemmiyetli ve müstacel mevad meyanına ithaliyle derhal müzakeresi Heyeti İdare tarafından teklif edilmektedir. Bu bapta varit olan teklifi okuyoruz efendim.

Riyaseti Celileye

Meclis Binasının ikmali nevakısı için tahsisatı munzamma itasına dair olan lâyihai kanuniyenin ehemmiyetine mebni müstaceliyet kararıyle derhal müzakeresini arz ve teklif eylerim.

Sivas	Heyeti İdareden
Rasim	Ali Rıza

REİS — Efendim, Heyeti İdarenin demin ruznameye aldığımız Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasının müstacelen ve derhal müzakeresini mutazammın tekliflerini reyi âlilerine vaz'ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Aksini reye koyuyorum. Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir efendim.

26 . 10 .. 1340

Heyeti Umumiyeye

Halk fırkası mahfili ittihaz edilmek üzere inşa olunmakta iken Meclisi Âlice, Büyük Millet Meclisine berayi tahsis, haliyle mübayaası ve tadilâtı lâzımesi Maliye Vekâleti Heyeti Fenniyesince bilicra inşaata devamı karargîr olan bina için iki defada verilen cem'an yekûn 214 000 liradan, müdevver düyunat hariç olmak üzere (158 120) lirası binanın mubayaası zımnında Halk Fırkasınca temin olunmuş ve mütebaki (55 880) lira da lüzumu görülen tadilâtın icrası için sarf olunmuş ve alâkadaranın gösterdikleri azamî gayret ve faaliyet neticesi olarak mezkûr binanın, Meclisi Âlinin hini küşadında, ikmali inşası kabil olmuştur.

Mamafih Maliye Vekâleti, Heyeti Fenniye Müdürü olup İnşaat Komisyonu azasından bulunan İrfan Beyin merbut raporunda münderiç olduğu gibi zirde de beyan edilecek olan esbap ve avamilin tesiriyle, evvelce yaptırılan keşif haricinde icrasına mecburiyet görülen birtakım tadilât ve inşaat için - Mübayaası için verilen (158 120) liradan hariç olarak, mahfel düyun defterinde mukayyet olan ve ileride tahakkuk halinde tediye olunmak üzere Heyeti Celileden ayrıca tahsisat itası rica edilecek olan 7 284 lira hariç olmak üzere - Maliye Heyeti Fenniyesince tahakkuk ettirilen ve tesviyesi zarurî olmakla beraber tahsisatının bitmesi dolayısıyle Heyeti İdarece tesviyesine imkân bulunamayan 19 616 lirayla inşaatın tamami ikmali için 20 000 lira ki, ceman daha 39 616 liralık tahsisata ihtiyac katî görülmektedir.

Evvelce iki tertipte alınan 214 000 liralık tahsisatla Meclisi Âli binasının ikmal edilmeyerek, daha berveçhi maruz 19 616 liraya ihtiyaç görülmesi esbabı 23 Teşrinievvel 1340 tarihli Sekizinci Riyaset içtimaında ariz ve amik tetkik edilmiş ve evvelce yapılan keşif haricinde tahakkuk eden maruz düyunatın, Heyeti Fenniye Müdürünün raporuyle de müeyyet olduğu üzere berveçhi zir esbaptan ileri geldiği anlaşılmıştır.

A) Binanın alt katındaki kalörifer dairesinde zuhur eden yarım metre umkundaki suyun kesilmesi için haricen nısıf daire şeklinde ve dört buçuk metre derinliğinde yaptırılmasına mecburiyet hâsıl olan (drenaj) ameliyesi,

B) Ankastre usulüyle inşa edilen elektrik tertibatının natamam ve gayri fennî olması dolayısıyle tecdiden inşaasına fennen lüzum hâsıl olması,

C) Meclis kapı ve methalinin kabili murur ve istimal bir şekle ifrağı için eski kapı ve methalin tamamen tadil edilmesi,

Ç) Meclisin dahilinde harik tertibatının vucüduna şiddetle ihtiyaç görülmesi cihetiyle mükemmel bir su ve harik tesisatı meydana getirilmesi,

D) Temellerin altında su zuhuru neticesi olarak yeniden tarsin edilmesi,

E) Alt kattaki ahşap tavanların bir harika meydan verilmemek üzere kısmen tonoz kârgir bir hale ifrağı,

F) Mebusanı kirama ait sıralar pandizotlarının yırtık ve ahşap kısmının telvinatının bozuk olmasından bunların müceddeden tamiri zaruretti.

G) Binanın evvelce boyatılmış olan aksamının boyalarının gayet fena yapılması dolayısıyle yeniden telvin mecburiyeti,

Ğ) Salon zemininin (anfiteatf) şekline icrai ve ilâve kısmı tavanının tedvini,

H) Elektrik makinesinin derecei kuvveti kâfi olmamakla beraber binanın alt katında olması müzakeratı ihlâl edeceğinden ayrıca bir elektrik dairesi inşası,

L) Üst kat döşemelerinin hemen kâmilen gayri muntazam olmasından üzerlerine muşamba yerine parke tefrişi ve bu suretle derecei metanetinin tezyidi,

İ) Mütehassıs amele fıkdanından dolayı hariçten ecnebi amele tedarikine mecburiyet hasıl olması neticesi olarak hasıl olan farkı fiyat,

J) İşbu icraat binanın doğrudan doğruya metaneti noktai nazarından haizi ehemmiyet görülmüş ve keşif haricinde olmasına rağmen düşünülerek yapılmış bulunması Divan Riyasetinizce şayanı takdir addedilmiştir.

İnşaatın tamamını ikmal için itası rica olunan 20 000 lirayla da hususatı atiye meydana getirilecektir :

A) Methalin tarafeyni ile koridorlarda elbise dolapları imali,

B) Otomobil garajı ve kömür deposu inşası,

C) Kütüphane ile Meclis binası arasında dar şose vücuda getirilmesi,

Ç) Bina etrafının tesviyei turabiyesiyle yollarının tanzimi ve ön taraf duvarlarının inşası,

D) Tahta zemin odaların ikmali inşası,

Binaenaleyh gerek düyunat, gerek ikmali inşaat mukabili olan işbu 39 616 liranın Büyük Millet Meclisi Bütçesinin (10/A) faslına ilâveten tahsisine ve Meclis inşaatının ikmalinde fevkalâde sarfı mesai eden Maliye Vekâleti Heyeti Fenniye Müdürü İrfan Beye 500 ve Dolmabahçe Muhafız Müdür Vekili Cemil ve mülga Meclisi Mebusan muhafaza memuru Nuri Beylere de 250'şer lira ki ceman 1 000 liralık mükâfatı nakdiye tahsisatının inşaat tertibine zamimeten itasına ve bakiye inşaatın yine Maliye Vekâletince deruhte ve ifasına müsaade buyrulması Heyeti Celilenin nazarı tasvibine arz olunur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Birinci Reis Vekili
İsmet

Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası

Meclis binasının ikmali nevakısı için 39 616 lira tahsisatı munzamme ve Mimar İrfan Beye 500 ve Dolmabahçe Muhafız Müdür Vekili Cemil ve Mülga Meclisi Mebusan Muhafaza memuru Nuri Beylere 250'şer lira mükâfat itasına dair Makamı Riyasetten Heyeti Celileye takdim edilip encümenimize havale edilen takrir mütalâa ve tetkik edildi. Hesabat ve keşfi evvel defterine nazaran mezkûrül miktar tahsisata lüzum ve ihtiyaç olduğu anlaşılmış ve binanın takviye ve tertibatının tashih ve tanzimi hususunda hüsnü hizmeti görülen Maliye Vekâleti Heyeti Fenniye Reisi Mimar İrfan Beye 1 000 lira ve eşyanın tefrişinde fevkalâde gayretleri sebkeden Cemil ve Nuri Beylere 250'şer lira mükâfat itası tensip edilmiş olmakla icap eden lâyihai kanuniye bittanzim takdim kılınmıştır.

Aza
Rasim
Mazbata Muharriri
Ali Cenani
Aza
Giresun

Kâtip

Reis
Hasan Fehmi
Aza
Tahsisatı munzamma miktarına traftarım lâkin sarfiyatın esbabı mucibeli mazbatası yapılmak mukarrer iken mazbata böyle yapılmamıştır.
Trabzon
Ahmet Muhtar

Aza
Kırşehir
Yahya Galip

REİS — Mazbatanın Heyeti Umumiyesi hakkında söz isteyen var mı?

MUHTAR BEY (Trabzon) — Arkadaşlar geçen sene bu binayı natamam olarak iştira ve ikmali nevakısı için tahsisat verirken bu tahsisatın kâfi olmadığını söylemiş ve 7 000 lira fazla tahsisat verilmesini teklif etmiştim ve kabul edilmişti. Yine o vakit bu tahsisattan sonra bir keşfi sânî gelecek ve

yeni bir tahsisat vereceğiz demiştim. Nitekim işte geldi. Bu gün talep olunan tahsisatı tetkik ettik, tahsisat lâzımdır, verilmelidir.

Yalnız Encümende bu tahsisatın verilmesine karar verirken bu sarfiyat hakkında mazbataya bazı mutalâat dercine lüzum, görmüştüm. Mazbata muharriri burada zannederim bir zuhulde bulunmuştur. Bendeniz sarfiyat hakkında bu münderecatı görmediğim için mazbatayı imza ederken bu noktayı şerhederek imza ettim. Burada da arz etmek isterim: Tahsisatı olmayan 18 000 lira gibi büyük bir sarfiyat yapılmıştır. Filhakika yapılmamış olsaydı, bu binaya girip müzakere edemezdik, bu hal hâsıl olmazdı, lâkin Meclis en ziyade vazifesi olan bütçeyi mürakabeyi ihmal edemez. Yani tahsisat olmayan hiçbir parayı kimse sarfedemez. Bu nokta hiç olmazsa tenkit edilmelidir. Belki sarfiyat doğrudur, lâzımdır, iş yapılmıştır, 18 000 liralık para tahakkuk etmiştir, fakat bütçede para yoktur. Bütçede para yok iken sarfiyata alışmayalım, buna nazarı dikkatinizi celp ediyorum, Meclis buna kendisi başlarsa tabiî icraata memur olan daireler daha ziyadesini yapar. Binaenaleyh bütçe üzerine evvelâ biz titremeliyiz, kanunlara en ziyade biz riayet etmeliyiz, Kanun haricine evvelâ biz çıkmamalıyız ki diğerleri çıktığı vakit onları şiddetle muaheze edebilelim.

Mâruzatım bundan ibarettir, bütçede para yok iken iş yapılmıştır, bunu tenkit etmek lâzımdır.

REİS — Başka mütalâa var mı, efendim? (Encümen izahat versin sesleri) İdare heyetine aittir. İdare heyeti izahat verir.

İDARE MEMURU ALİ RIZA BEY (İstanbul) Arkadaşlar, Meclis binasının mübayaa ve ikmali inşası için iki defada 214 000 lira tahsisat verilmiştir Bu bina düyünat dâhil olduğu halde 174 000 liraya mübayaa edilmiş ve para tabiî satan müesseseye tevdi edilmiştir. Geriye 38 000 lira kadar bir şey kalmıştır ve bu 38 000 lirayla binanın inşaatına devam edilmiştir. Fakat bina inşa edilirken tabiatiyle heyeti idareniz bina inşaatında mütehassıs olmadığı için daha mebdeinde bu inşaatın bir heyeti fenniye tarafından icrasını Makamı Riyasetten talep etmiş ve Maliye Vekâleti tarafından bu inşaatın itmamı esası kabul edilerek Maliye Vekâletinden rica edilmiş ve Maliye Vekâleti de kendi heyeti fenniyesi ve teşkil ettiği inşaat komisyonu vasıtasıyle ikmali inşaatı deruhte etmiştir.

Binanın inşaatına başlandığı vakit Maliye heyeti fenniyesi bu binanın muhtelif yerlerinde gayri fennî ve mimarî hatalarla dolu noksanlar bulmuş ve ikmal için verilen bakiye tahsisatın buna kâfi olmadığını o anda kestirmiş, fakat bir taraftan da inşaata devam etmiştir. Evvelce yapılan işler hakkında Meclisi Âlinizi lâyikiyle tenvir edebilmek için Maliye Vekâleti Heyeti Fenniye Reisi İrfan Beyin vermiş olduğu raporu okuyacağım. Bu rapor okunduktan sonra bittabi meseleye kesbi ittilâ edilmiş olacaktır. Raporun birinci maddesi :

«Madde 1. — Meclis millî binasının mebni bulunduğu arazinin meyilli olmakla beraber temelleri derecei kifayede derin olmadığından bodrum katında kalorifer dairesinin mevzu bulunduğu mahal ile sair münhat yerlere sular tereşşuh ederek bina temellerine nüfuzuyle irası mazarrıat eylemekte olduğu anlaşıldığından, binanın Şark cihetine beş metre umkunda hafriyat icrasıyle üzerleri beton kapaklarla mestur 100 küsur metre tulünde tahtel arz su lâğımları inşa ve sızıntı suların işbu kanala isali suretiyle defi mahzur olunmuştur.»

ALİ RIZA BEY (İstanbul) — Yani binanın alt katında ve kalorifer dairesine su çıkmış ve binanın şimal cihetlerinde drenaj yapılarak kanallar vasıtasıyle bu husus izale edilmiştir ve Şimal cephelerinde 100 küsur metre tulünde kanallar açılarak sular harice atılmıştır.

«Madde 2. — Haricî kapı ve methal binanın cesamet ve tahsis kılınacağı gaye ile gayri mütenasip surette basık ve dar olduğundan methal tevsi ve irtifaı tezyit olunarak basamaklar ve kemerlerle tezyin olunmuştur.»

«Madde 3. — Elektrik tesisatı mütehassısının beyanı veçhile ankastre usulü ile yapıldığı halde borular derununa kılavuz konulmamış olduğundan içerisinden nakiller geçirilmesine imkân görülemediği gibi bütün tesisatın bir tabloya raptedilmesi ve usulü dairesinde lâzım gelen yerlere buvatlar konulması ve duvar içerisine konulan boruların rutubetten mütessir olabilecek Bragman boruları dâhiline ferş edilmesinden dolayı bunların kâmilen sökülerek (Peşel çelik borular dâhiline vaz ve tesisatın ol suretle yapılmasına mecburiyet hâsıl olmuştur.»

Bu bina tesellüm edildiği vakit bina dâhilinde yapılmış üçte bir derecesinde elektrik tesisatı vardır. Fakat bu elektrik tesisatı enkazdan ibaretti. Yani duvarlar dâhilinden geçmek suretiyle yapıldığından bunları Heyeti Fenniye mahzurlu görmüş ve kablolar doğrudan doğruya çelik borular içerisinden geçirilmemiş olduğundan rutubetten müteessir olarak ve kontak neticesi olarak, zaten bir kısmı ahşap ola-

rak inşa edilen bu binanın bir harik ile tamamen muhterik olacağı nazarı dikkate alınmış ve bu tesisat yeniden yapılmıştır.

«4. Salon zemininin anfiteart şekline ircaı için esas kirişler tahkim ve tuğla ayaklar tesisine lüzum hâsıl olmuş ve bu suretle döşemeler tahkim olunmuş ve ahşap aksam ile kârgir duvarlar bağlanmıştır.»

Malûmuâlinizdirki, bu salon vaktiyle anfiteatr şeklinde değildi ve üzerinde gezdiğimiz vakit sallanıyordu. Çünkü yapılışında bu gaye yoktu. Binenaleyh salon anfiteatr şekline getirilmiş ve alt tarafından mühim takviyeler yapılmış ve bütün duvarlar tuğla ile örülerek bu salonun metaneti temin edilmiştir.

«5. Binanın dâhilî bölmeleriyle döşeme ve tavanları ahşap olduğundan harika karşı tertibat yapılmış ve bunun mütemimatından olmak üzere on iki tonluk demir su deposu inşa ve dâhilen su tertibatı yapılmıştır.»

Bu bina yapılırken harik'e karşı bir tedbir düşünülmemişti. Bilâhara düşünüldü ve bu tesisat yapıldı çünkü...

«6. Mevcut bankolar pek fersude olduğu gibi adeden de noksan olduğundan mevcudu kâmilen sökülerek pandezotları tecdit ve aksamı ahşabiyesi tecdiden tamir edilmiş ve ayrıca yirmi beş banko yaptırılmıştır.»

Biliyorsunuz ki, azalara mahsus bu kürsüler gayet fena bir halde idi. Bunları yeniden yapmaya mecburiyet hâsıl oldu. Çünkü bunlar evvelce keşfedilen masraf haricindeydi.

«7. Salon dâhilinde yalnız büyük kısmın tavanı müzehhep olduğu cihetle ilâve kısmının aynı şekilde telvin ve tezhibine mecburiyet hâsıl olmuş ve diğer aksamda yapılan boyalar noksan olduğundan kâmilen telvin ve reng - âmîz badanalar tıla edilmiştir.»

«8. Evvelce mevzu elektrik makinesinin derecei kuvveti kâfi olmamakla beraber binanın alt katında olması müzakeratı ihlâl edeceğinden ayrıca bir elektrik dairesi inşa kılınmıştır.»

Malûmuâliniz evvelce elektrik santralı bu binanın altına konmuştu, halbuki makinenin bu binanın altında bulunması müzakeratı ihlâl edeceği düşünüldü ve ayrıca makine dairesi olarak bir bina inşa olundu.

«9. Alt katta harik'e mani olmak için ahşap yapılan tavanların bir kısmı kârgire tahvil edilmiştir.»

Efendim, binanın alt katının tavanları ahşap olarak yapılmıştır. Burada bir harîkin vuku nazarı dikkate alınarak alt katın tavanları hemen kâmilen kârgire tahvil edilmiştir.

«10. Üst kat döşemeleri hemen kâmilen gayri muntazam olduğundan üzerine muşamba ferşi yerine parke tefriş olunmuş ve bu suretle derecei metanetini tezyit ve bu suretle uzun müddet payidar olması temin edilmiştir.»

«11. Bâlâda arz olunan keşif haricindeki inşaat ile erbap ustaların Avrupadan celbi ve senei sabıkaya nispetle buradan tedarik edilen usta yevmiyelerindeki farkı fiyat dolayısıyle masarifi inşaiye 25 000 lirayı tecavüz eylemiş olduğunu mübeyyin işbu rapor bittanzim takdim kılındı.»

Yani Heyeti Fenniye Müdürünün şu raporu gösteriyorki evvelce keşif haricinde yapılmış olan birçok inşaat vardır. Bu inşaat dolayısıyle de bu masraf yapılmıştır. Ve bu Meclis binasını meydana getirebilmek için de buna muvafakat edilmiş, fakat parası verilmemişti. Çünkü henüz borcumuz tahakkuk etmemiştir. Şimdi yeniden yapılacak inşaat ile evvelce yapılmış olan inşaat düyünatımızı tediye için 40 000 lira istiyoruz. Bunu verecek olursanız hem nevakısı ikmal edecek, hem de bu hale gelmiş olan Meclisin düyünatını da ödemiş olacağız. (Muvafık sesleri)

RÜŞTÜ PAŞA (Erzurum) — Efendim, bu binayı satınalırken bilmünasebe söylemiştim. Bu binaya sarf edilen parayı bilelim, yani hesabı görülsün ondan sonra satınalalım demiştim.

Şimdi anlaşılıyorki, temeli bozuk, kazanı patlak, rutubetten içeri girilmez olan bina, şu kadara mal olmuştur, Bir de bu kadar fenalığa karşı yapana, pâyidarına mükâfat teklif ediliyor.

Maliye binasiyle nispet edilirse - ki 90 000 liraya kârgir bir bina yapılmıştır. Buna ise 214 000 lira sarf edilmiş, fazla olarak tahsisat olmadığı halde 18 000 lira gibi bir para daha sarf edilmiştir. İcabedenler mesul edilmek lâzım gelirken mükâfat teklif ediliyor. Bendenizce yeniden başka bir heyeti fenniye tarafından herhalde esaslı bir tetkikat yapılsın, ondan sonra tahsisat verilsin. Bendenizin teklifim budur.

MUHTAR BEY (Trabzon) — Efendim, bendeniz «yapılan işler fenadır veya iyidir» diye mevzubahis etmedim, hangi makam olursa olsun bütçede karşılığı olmadan iş yapmasın.

İZZET ULVİ BEY (Karahisarisahip) — Zaruretle yapılabilir.

MUHTAR BEY (Devamla) — Ben bunu zaruret halinde gördüm, yapmak lâzım ve bu sarfiyatı yaptım demeye kimsenin - ne Millet Meclisi Reisinin, ne İdare Reisinin ne kâtip hiçbir kimsenin hakkı olmamalıdır ve hakkı değildir. Bu meseleyi mevzubahsediyorum. Yoksa kalorifer yapılmış, şu yapılmış, bu yapılmış, bunlar hesap mukteziyatı. Lâkin nasıl oldu da, kim kendisinde salâhiyet gördü de bu milletin parasından izin olmadan 18 000 lira sarf etmiş.

Sonra amele çalışmış, istihkak kesbetmiş, bunlar milletin borcudur. Millet namına yapılmış, bunları vereceğiz. Bu defa yapılmış, fakat bu çığıra bir daha girmeyelim. Bugün iyi yapılmış, ikinci sefer fena yapılır. Yarın mezuniyet olmadan başka paralar da sarf olunur.

Bu paranın sarfından dolayı mükellef birisini mesul tutalım. Bu çığırı ilk defa Meclis açarsa artık bunun arkasını hesap ediniz!..

AHMET HAMDİ BEY (Bozok) — Bir daha olmaz.

MUHTAR BEY (Devamla) — Bir daha olmaz ne demek? Bir çocuk mektebe gitmez de suratına iki tokat vurursun bir daha yapma dersin. Bu, Meclis işidir böyle münasebetsiz şey olmaz. Biz evvelâ kendimize mücazat yapmalıyızki başkalarını da biz tecziye edebilelim. Bütçede olmayan parayı kimse sarf edemez ve edememelidir. Bir kere bu esası koyalım. Mâruzatım budur. Bunun üzerine ısrar ediyorum.

REİS — Efendim; lâyihanın heyeti umumiyesi hakkında müzakereyi kâfi görüp maddelere geçilmesini kabul edenler lutfen el kaldırsın; Aksini reye koyuyorum. Kabut etmeyenler lütfen el kaldırsın; Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

Büyük Millet Meclisinin 1340 senesi bütçesine tahsisatı munzamma itasına dair kanun

1. — Büyük Millet Meclisi 1340 senesi bütçesinin (A/10) faslına ilâveten 41 100 liranın tahsisatı munzamma olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

REİS — Madde hakkında söz isteyen var mı? (Hayır sesleri) İkinci maddeye geçilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın... Aksini reye koyuyorum; kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın... Birinci madde kabul edilerek ikinci maddeye geçilmiştir.

2. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyyül icradır.

REİS — Madde hakkında söz isteyen var mı? (Hayır sesleri) İkinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın... Aksini reye koyuyorum. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın.... İkinci madde kabul edilmiştir.

3. — İş bu Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.

REİS — Söz isteyen var mı?

VEHBİ BEY (Karesi) — Reis Bey! İkinci maddede (tarihi neşrinden itibaren) deniyor. Demek tarihi neşrinden sonra sarf edilecek? Bu nasıl olur?

SÜLEYMAN SIRRI BEY (Bozok) — Senetlerin tarihi ona göre tanzim edilir.

REİS — Bu, Mclis bütçesidir. Sarfiyata Heyeti idare memurdur. Safiyatın murakabesi için de Tetkiki Tesabat Encümeni namiyle bir encümen vardır. Binaenaleyh, bunun sureti sarfını, evrakı müspite hesabatını o heyet tetkik eder ve Meclisi Âliye arz eyler. Şu halde lâyihanın üçüncü maddesinin esnayı müzakeresinde böyle bir kayıt koymağa Makamı Riyasetin salâhiyeti yoktur.

Efendim, üçüncü maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın.. aksini reye koyuyoruz.. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın... Üçüncü madde kabul edilmiştir.

Şimdi Kanunun heyeti umumiyesini tayini esami ile Reyi Âlinize koyuyorum. Lütfen reylerinizi istimal buyurunuz.

Henüz reyini istimal buyurmayan âzâ varsa lütfen istimal buyursun... Efendim istihsali ârâ hitam bulmuştur.

Evrakı Saire

1. — Cumhuriyet ilânını senei devriyesi münasebetiyle tebriki mutazammın ve Türkiye Ermeni Patrik Kaymakamı Arslanyan, 16 ncı Fırka Kumandanı Sedat, Hukuk Medresesi Reisi Sanisi Kemal, Abana Belediye Reisi Mahir, Mübadele Cemiyeti Adana şubesi kâtibi mesulü Mehmet Rasim, Hilâlıahmer Reisi Sanisi Akil Muhtar, Sinop Halk Fırkası Reisi Kemal ve Belediye Reisi Remzi, Bâlâ Belediyesi Reisi Sait ve Halk Fırkası Reisi Aziz, Orhangazi Belediye Reisi Derviş, Amasya Belediye Reisi Nafiz, Millî Türk Ticaret Birliği Kâtibi Umumisi Ahmet Hamdi, Beşinci Kolordu Kumandanı Fahrettin, Amasya İhtiyat Zabitan Cemiyeti Reisi Agâh,

Bornova Belediye Reisi Doktor Galip, Kastamonu Vali Vekili Şinasi, Çal Kaymakamı, Şemsettin ve Belediye Reisi Necip Mustafa, Balya Halk Fırkası Reisi Osman, İstanbul Ticaret Odası Reisi Hüseyin Hüsnü, Hahambaşı Kaymakamı Hayim Becerano imzalı telgraflar.

REİS — Efendim, bu telgraflara Divanı Riyasetten cevaplar verilecektir.

2. — SUALLER VE CEVAPLAR

4. — Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin; Mektebi Tıbbiye müdavimlerinden leylî kısma kabulleri için müracaat eden efendilerinin ademi kabulleri esbabına dair sualline Sıhhiye Vekili Refik Beyin cevabı (6/17 ikinci sene)

REİS — Suali okutuyorum.

Riyaseti Celileye

8 Teşrinisani 1339 tarihli kanunun ikinci maddesi mucibince elyevm tahsilde bulunan ve 1339 senesinden itibaren Tıp Fakültesine dühul edecek olan talebeden hükümetin lüzum göstereceği mahallerde üç sene hizmet edeceklerini taahhüt edenlerin meccanî ve leylî ikmalı tahsilleri ve masrafları hükümetçe deruhte olunması lâzım gelmekle mektebi Tıbbiyeye muhtelif sınıf müdavimlerinden Vekâletin ilânı üzerine baistida, bilmüracaa ihtiyarı masarifle kefalet senetleri tanzim ettirmiş efendilerin leylî kısma ademi kabulleri esbabını Sıhhiye Vekili Refik Beyefendinden bissual şifahen izahat vermelerini talep eylerim.

25 Teşrinievvel 1340
Dersim Mebusu
Feridun Fikri

SIHHİYE VEKİLİ DOKTOR REFİK BEY (İstanbul) — Efendim, 1340 senesi bütçesi ile kabul buyurduğunuz ve geçen sene Meclisi Âlice kabul buyurulan Hizmeti Mecbure Kanununun ikinci maddesi mucibince Leylî Mektebi Tıbbiye tesisine başladık. Darülfünun, bu sene tedrisatı âliyeyi takip edecek olan efendilerin tam devreli lise mezunlarından olması esasını kabul ettiği için biz de o dairede bir ilân yaparak ve iki şart göstererek bu efendilerden bize müracaat edecekleri kabul edeceğimizi bütün matbuatla ilân ettik. Şartlardan bir tanesi tam devreli lise mezunlarının ve asgarî derece olarak âlâ derece şahadetname alan efendilerin kabul edileceği, diğeri de şeraiti sıhhiyelerinin tam ve mükemmel olması esasını şart kıldık ve kendilerine bilâhara üç sene hizmet edeceklerini taahhüt etmelerini, eğer tedrisat arasında bu işten nükul edecek olurlarsa bittabiî Devletin yapmış olduğu masarifi tesviye edeceklerine dair birer taahhüt senetleri raptetmelerini ve bu taahhüt senetlerini mensup oldukları mahallerde kâtibi adillere tasdik ettirilmelerini kendilerine söyledik. Bu suretle bize müracaat eden talebenin yekûnu (58) efendidir. (42) si aliyyüâlâ, (16) sı âlâ derece şahadetname ile, (58) kişi müracaat etti. Şeraiti sıhhiyeleri de tamamen muvafık olacağı için kendilerini şeraiti sıhhiyeye de tabi tuttuk ve bu suretle müracaat edenlerin hepsini aldık. Bu esnada Tıp Fakültesine devam eden efendilerden 48 kişi de bu leylî mektebe devam etmek için bize müracaat ettiler. Bu efendilerin derecei tahsillerini Tıp Fakültesi Riyasetinden sorduk. İki tanesi ikinci sınıftan, beş tanesi üçüncü sınıftan olmak üzere dereceleri aliyyülâlâ olduğunu ve dört efendinin derecesinin âlâ olduğunu Tıp Fakültesi bize bildirdi. Bunları kabul ettik. Şeraiti sıhhiyeleri de muvafıktı. Diğer beş efendi için de şeraiti sıhhiyeleri hakkında muamele ceryan etmektedir. İnşallah bunlar da iyi çıkarsa alacağız. Fakat 39 efendi derecei tahsil itibarıyle ilân ettiğimiz şeraite muvafık olmadığı için onları kabul etmedik. Şu suretle açtığımız leylî Tıbbiye Mektebi Mülkiyesine 62 efendi dahil olmuştur. 39 münhalimiz vardır. Kadroyu 100 kişi olarak ilân etmişizdir. Eğer aynı şeraiti haiz olmak üzere 39 kişi daha müracaat ederse kabule amadeyiz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Efendim, Vekil Beyefendi Hazretlerinin vermiş oldukları izahat bendenizi tatmin etmemiştir. 8 Teşrinisani 1339 tarihli ve Meclisi Âlice kabul edilen Etibbanın Hizmeti Mecburesi hakkındaki Kanunun ikinci maddesini Heyeti Celileye arz ederim:

«Madde 2. — Elyevm tahsilde bulunan ve 1339 senesinden itibaren Tıp Fakültesine dühul edecek olan talebeden hükümetin lüzum göstereceği mahallerde üç sene hizmet edeceklerini taahhüt edenlerin meccanî ve leylî ikmali tahsilleri ve masrafı Hükümetçe deruhte olunur» diyor. Bu kanun memleketin doktorsuzluktan mütevellit olan esbabı tahtında Hükümete, Devletin şahsiyeti mâneviyesine, bir vecibe tahsil etmektedir. Yani Vekil Beyefendi Hazretlerinin ilân buyurdukları gibi (Bizim şeraitimize muvafık

olmadı da almadık) tabirine mahal yoktur. Vekâletle böyle bir hakkı tefrik verilmemiştir. Mevzubahis olan efendiler, mektep talebesidir. Mektebi Tıbbiyenin derslerini takip etmek, kendilerine kanunla bahşedilmiştir.

Kendilerinden kefalet senedi almak ve birçoğu muhtacı iaşe olan genç evlâdı vatanın masrafa tabi olması dahi gösterilmiştir.

Binaenaleyh bendeniz Vekil Beyin izahatından bariz bir surette kanunsuzluk ve ikinci maddenin ruhundan bariz bir tegafül olduğuna kani oldum. Çünkü kanun (deruhte olunur) dediğine nazaran, bugün Mektebi Tıbbiyede mevcut olan ve yarın mukadderatı sıhhiyeyi ellerine vereceğimiz kimseler evlâdı vatandır, bu haktan nasıl mahrum olur. Mademki 38 münhal vardır, Vekil bey efendiden rica ederim, bu vaziyeti tamim buyursunlar. (Deruhte olunur) denildiğine nazaran Devlete vecibe tahmil olunur demektir. Devlet bu vecibeden, kanun ilân edildikten sonra, hiçbir vecihle nükul edemez ve ettibanın hizmeti mecburesi hakkındaki ruh kanuna muvafık olarak Sıhhiye Encümeni de Meclisi Âlinizi tenvir etsin. Madde eğer Beyefendice muhtacı tenvir ise Sıhhiye Encümenince tenvir olunsun ve şu suretle memlekete sanat için müheyya olan ve memleket için külfete ve meşakkate katlanmayı deruhte eden vatan evlâdının hukuku siyanet olunsun.

SIHHİYE VEKİLİ DOKTOR REFİK BEY (İstanbul) — Efendim, Vekâlet bu meselede ve bu kanunun tatbikatında hiç bir kanunsuzluk yapmadığına emindir. Zira Meclisi Âli talebe yetiştirmek için bize binlerce lira ve salâhiyet verdi, herhangi bir mektebin, herhangi bir müessesenin vücuda getirilmesinde Devlet namına bir şart aramamak kabil midir? Burası Devlet müessesesi değil de eğer herhangi bir daire gibi telâkki ve kabul edilecek olursa o vakit mekteplikten çıkar. Kefalet senedi talep edilmiş. Kefalet talep edilmedi. Zaten ilânımızda kefalet senedi umum için ilân edildi. Bu efendiler de o meyanda dahildiler. Efendiler, buraya dahil olmak için müracaat edenlerin adedi 58 değil belki 70 tir. Bunlar da şeraiti kaydiyelerini gönderimşlerdi. Fakat bunların şeraiti sıhhiyeleri muvafık olmadığı için tabiî kabul etmedik. Vekâlet kefalet senedi talep etmedi. Fakat arz ettiğim gibi bunlar ilân edildi.

Bizim iki şartımız vardı. Biri derecei tahsil, diğeri ahvalı sıhhiyedir. Bunlardan bir taahhütname istemek de, tabiî kanunun o maddesi mucibince, haklı idik. Sonra Vekâlet bu maddei kanuniyeden tegafül etti, diyorlar. Hayır! tabiî maddei kanuniye müspettir, katidir. Bir müessese vücude gelmesi için bunların tahsiline dikkat etmek ve Devlet namına bazı şerait talep etmek hükümetin hakkıdır. Herhangi bir külfete karşı, biz bir külfet yapacağız kendilerinden bir şey istemek tabiî hakkımızdır. Bendeniz o kanaatteyimki o efendilere karşı hiç bir haksızlık yapılmamıştır. Bu efendilere karşı tamamiyle iyi muamele yapılmıştır. Tahsilleri dun olduğu için kendileri kabul edilmemiştir. Başka bir şey yoktur efendim.

REİS — Efendim, sual müzakeresi hitam bulmuştur.

5. — İSTİZAH

1. — Menteşe Mebusu Esat Efendinin muhacirin muamelâtı ve İmar harekâtı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Vekilinden istizah takriri (6/18 ikinci sene)

REİS — Efendim, Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Beyden istizah vardır. Buyurun Refet Bey!

MÜBADELE, İMAR VE İSKÂN VEKİLİ REFET BEY (Bursa) — Efendim, sualler için verilecek cevapları arz etmiştim. Şimdi arkadaşlarımın verecekleri izahat üzerine cevap vereceğim.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Arkadaşlar, Vekil Refet Beyefendi; geçen içtimada son söz olmak ezcümle Esat Efendi harîkzede olmak sıfatiyle sakin oldukları haneyi henüz tahliye buyurmamışlardır, diye hakkı acizide vaki olan hilâfı kanun sözlerine cevap vereceğim.

REİS — Esat Efendi Hazretleri evvelâ istizaha kalbolunan sualinizi izah buyurunuz. Ondan sonra da şahsınıza ait olan kısma cevap veriniz. Usulu müzakere böyledir.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Peki efendim, Bendeniz en evvel kendimi tebriyeye mecburum, vicdanen memurum. Benim alnım ak hesabım pak olmadan ifadatım Meclisi Âlice nasıl makbul olur Reis Beyefendi?

REİS — Bu hususstaki hakkı kelâmınız mahfuzdur efendim.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Evvelâ ben şu huzuru Meclisi Muallâda alnımın ak, hesabımın pak olduğunu ispat edeyim de ben de ifadeli kelâma mücaseret edeyim Beyefendim.

REİS — Müsaade buyurunuz efendim, müzakeremiz istizahtır.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — O halde ben maznun mevkiinde olduğum için söz söyleyemem Reis Bey.

REİS — Öyle şey yok efendim, hakkı kelâmınız mahfuzdur.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Muhterem arkadaşlarım kabul ediyor musunuz? Hüsnü zan ediyor musunuz? (Ediyoruz sesleri)

O halde gelelim mübadillerin hali perişanisine, mesmuatıma değil meşhudatıma istinaden arz ederim ki Vekil Beyefendinin Meclisi Âliye çıkacak yüzü, beyanı mazerete dair sözü yoktur. Zira idarî hataları pek çoktur. Görmüş olduğum mıntıkalarda, mübadiller İskândan mahrum, sefalete mahkûmdurlar. Ellerinde olanları yemiş bitirmiş, perişan bir vaziyettedirler.

Menteşe'de, bir dönüm emvali metrukeden arazi olmadığı halde orada ev vardır diye muhacirler gönderilmiş ve sefaletlerine meydan verilmiştir. Sefalete sürüklenmişlerdir.

Kezalik Fethiye kazasının Kaya nahiyesinde biçare muhacirlerin elîm vaziyetlerini gördüm. Fethiye'nin Kaya nahiyesi ki bin haneyi mütecaviz, mamur ve âbâdân bir yerdir. Gayet münbit tarlaları vardır. Halen on üç dönüm tarlayı kıymeti maddiyesi bin lirayı mütecaviz bir surette, satılmış gördüm. Böyle münbit olan yerlerdeki arazi halî kalmış ve muhacirlere verilmemiştir.

Sonra Menteşe merkezine muhacirlerin iskânına memuren gönderilen efendi de henüz oraya varır varmaz rahatsız olması dolayısıyle Vekâleti Celilenin iznine mazhar olmuş ve kendisine üç ay da mezuniyet verilmiştir. El'an da mezun bulunmaktadır. Artık şu vaziyet karşısında muhacirlerin hali perişanisini düşününüz. Dağlıyı ovaya, ovalıyı dağa iskân etmek gibi hatalar dolayısıyle öteye beriye sevk olunan muhacirler, mübadiller mahvi perişan olmaktadır.

Milâs'ın Caskırlar karyesine gönderilen muhacirlerin nüfusu yarıya inmiştir. Bunu bizzat gözümle gördüm. Arkadaşlar! Bendenizin meşhudatım, bendenizin vekâletle vuku bulan muhaberat ve muharreratım neticesi vuku bulan müşahedatım neticesi şunu arz ederim ki vekil beyefendinin selefi âlileri zamanında bir çok kitlei azimenin mübadelesi oldu. Böyle yolsuzluklar olmuştur. Lâkin o yolsuzluklar Vekâleti Celileye bildirilince, bunlar ortadan kaldırılıyordu ve kaldırılmıştır. Meselâ selefi âlileri zamanında Çeşme'nin Köste karyesine Drama'nın tütüncü, pirinçci ova ahalisi gönderilmiştir. Gerçi o topraklarda tütün yetişiyor. Lâkin fazla olarak balıkçılık da olması dolayısıyle, buraya balıkçılık sanatiyle iştigal edenlerin gelmesi muvafıktır deyince derhal oradaki muhacirini kaldırmış ve Bergama'ya göndermiştir. Bununla beraber emsali müracaatlar mazharı hüsnü kabul olmuştur. Vekili hazırımız ise hata tamirinde biraz muannit bulunmuşlardır. Florina'nın Serfice karyesi halkı iki kafile olarak, birincisi Altay vapuruyla gönderiliyor. Bunlar Dikili'ye giderek mehmaemken iskân ediliyor. Diğer kafile de Bayındır kazasına Sakarya Vapuruyla gönderiliyor. Bu biçareler ise el'an zeytinlikler altında inim inim inlemekte ve mahvu perişan olmaktadırlar.

Menemen kazasında yüz dört hane muhacirin de iskândan mahrum bir halde yaşayışları bunları da mahfu perişaniyete sürüklemektedir. Söke'nin Domaçya nahiyesine iskân edilenlerden de şu bir kaç ay zarfında, yani üç ay zarfında 1 500 nüfustan sekiz yüze inen biçareler de zikre şayandır. Hali pürmelâllerini tasavvur buyurunuz.

Arkadaşlar! Drama'nın Prohkoncan v.s. köylerinden gelmiş mübadiller vekâlete müracaat ediyorlar. Biz mahvoluyoruz, diyorlar. İzmir mıntıka müdüriyeti de Vekâlete yazıyor. Halbuki dinleyen yoktur. İzmir'e geliyorlar. Kemer Karakolu arkasında mezarlık başlarında bir ağaçtan, sığınacak, barınacak bir yerden mahrum açlıktan, bakımsızlıktan ağlamakta, inlemekte olduklarını bu gözlerim görmüştür.

Arkadaşlar, bir kısım muhacirinin kendileri Söke taraflarına, hayvanları Keşan'a gönderiliyor. Bunun üzerine ya bizi oraya, yahut hayvanlarımızı buraya gönderiniz, diye müracaat vaki oluyor. Vekâlet buna cevaben hayvanlarınızda hastalık vardır, oraya gönderemeyiz, diyor. O halde biz oraya gidelim, diyorlar. Buna da olmaz cevabı veriliyor.

Şimdi arkadaşlar, düşününüz, bu biçarelerin ahvali perişanisini.

Kezalik bir muhacir kafilesinin Selânik'ten Balıkesir'e mürettep oldukları emri veriliyor. Bunlar vapura biniyorlar. Yanlışlıkla Akçaabat'a gidiyorlar. Vekâlet Akçaabat'a emir veriyor haydi oradan Keskin'e. Bu sefer Gülcemal vapuruna bindiriliyor, yola çıkarılıyorlar. Vapur Vakfıkebir'e gelince Vekâletten

diğer bir emir veriliyor. Haydi; Kelkit, Şirvan taraflarına. Bakınız, arkadaşlar, intizamsızlığa, nazarı dikkati âlinizi bilhassa bu intizamsızlık üzerine celbederim.

Arkadaşlar, İzmit'in harap köylerine gönderilen tütüncülükle meşhur Drama'nın Yeniköy ve Hüseyinköy halkının, hakkı iskânlarından vazgeçecek Kartal, Gekbuze, Pendik taraflarında ahaliyi islâmiyeden isticar ettikleri evlere başlarını sokuyorlar ve orada tütün zeriyatına başlıyorlar, mükemmel bir surette tütün zerediyorlar. Böylece kendilerini toplamakta ve sefaletten kurtulmak üzere iken vekâlete verilen bir emir mucibince siz mıntıka firarisisiniz, haydi İzmit'teki harabezârlarınıza, deniyor. Ve bu emir mucibince bu biçareler tahtelhıfız ve maşiyen İzmit taraflarına sevk ediliyor. Hatta bir saat evvel evlâdı dünyaya gelmiş bir kadını bile o vaziyette kaldırmak istiyorlar. İşte bu gibi haller; mübadilleri pek elim vaziyete düşürmüştür. Vekâletin hataları bu biçare mübadilleri sefil ve sergerdan etmiştir. Bu hususta Vekâlet, idaresizlik göstermiştir. Bu meyanda vefat edenlerin adedini ancak Canab-ı Hak bilir. Vekâlet, pek büyük zayiat verilmesine sebebiyet vermiştir.

Gelelim İmar cihetine : Bursa Mebusu Refet Beyefendi biraderimiz vekil olunca ki - Temmuz mahıdır - Temmuz mahı zarfında mesai hulâsa programını gazetede okudum. İlk icraatında ne görsem beğenirsiniz? Vekili muhterem; meskenleri harpte muhterik muhtacine meskenlerinin inşasına muavenet olmak üzere Bursa mıntıkasına 15 000 ve Bilecik mıntıkasına 5 000 lira veriyor. Vekili muhteremin indinde davayı milliye besmele çeken ve bu emelin mukaddes uğrunda mal ve mülkleri hak ile yeksan olan Aydın'ın, Eşme'nin hakkı hayatı yok mudur? Alaşehir'in, Manisa'nın hakkı hayatı yok mudur? Neden Vekili muhterem oralardaki harikzedelere, biçarelere muin, zahir olmuyor? Neden destgîr olmamıştır?

MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) — Hoca Efendi! 15 000 lirayı ben verdim. Sırası gelince cevabını vereceğim. Zati âliniz de kanaat getireceksiniz.

ESAT EFENDİ (Menteşe) — Bendeniz hürmetle kanaat ederim. Yalnız sedayı vicdanımı arz ediyorum. Biz burada kardeşçe, arkadaşça hasbıhal ediyoruz. Dertleşiyoruz, vatanî vazifemizi yapıyoruz.

Gelelim iskân cihetine: Vekil Beyefendi Aydın Vilâyetini misal olarak buyurdular ki; 300 000'den fazla Rum gittiği halde ancak 64 000 muhacir yerleştirilmiştir. Nefsi İzmir'den 100 000'den fazla Rum gitti. «10 600» hane vardır. İzmir'de yalnız «4 000» muhacirin iskânını istiyoruz. Bunların ihtiyacı ise 1 000 evi geçmez. Mütebakisini Ermeni emvali metrukesiyle harikzadelere bırakıyoruz. Eğer bilâkaydü şart harikzedeleri nazarı itibara almak lâzım gelseydi tek bir muhaciri şehirlere yerleştirmek kabil olmazdı, buyuruyorlar. Bendeniz meşhudatım üzerine arz ederimki, bu ifade mukarini hakikat değildir. Vekil Beyefendi İzmir'i teşrif buyurmadılar, görmediler, bitabbi bilmezler. Bir bağ ve bahçe için İzmir'e gelecek harikzede yoktur. Bağ ve bahçe sahibi harikzedeler Aydın'da ve Menteşe'de, Alaşehir'de barakalarda, bahçelerde, damlarda meşgul olmaktadırlar. Nitekim onların istihsalâtı da Maliye, İktısat ve Ziraat Vekâletlerince malum olmaktadır ve istihsalâtlariyle kendi mevcudiyetlerini ispat etmişlerdir. Yalnız İzmir'de kalanla, bağ ve bahçe sahibi olmayanlar ve esnaflardır. Bunların da adedi 1 000'ni geçmez. Kezalik Balkan Harbini müteakip gelen muhacirlerin de adedi bugün için İzmir'de 1 500 kadardır. Hatta fazla fazla söyleyebilirim ki şühedayi muhteremenin ailei muhteremelerinin de adedi 150'ye varmaz. Sizi temin ederim. İzmir'de harikzede ve Balkan muhacirleriyle şüheda ailesinin mecmuu 300 haneyi geçmez. Halbuki çingene Nanok namındaki bir Ermeninin doksanı mütecaviz evi vardır. Maruzatım tahkikatımla sabittir. Bu işler kâmilâne, sadıkane, adilâne görülmüş olsaydı eminimki, İzmir'de daha binlerce mübadil iskân olmuş; Balkan muhacirleri ve harikzedelerle şühedayi muhteremenin aileleri de iskân edilebilirdi. Halbuki vekâletin sui idaresi, hatası zavallı mübadilleri, harîkzedeleri bu hallere giriftar etmiştir.

Hulâsa : İdarî hatalar dolayısiyle, yolsuzluklar dolayısiyle, mübadiller, muhacirler, harikzedeler gayet elim vaziyetlere duçar olmuştur. Hatta iki gün evvel bana bir mübadil müracaat etti. Dediki; Hoca Efendi ben bir aydan beri burada bekliyorum. Bizi iskân ettikleri harabezâr bir karyede hepimiz mahvolmaktayız. Vekâlete derdimizi anlatamadık. Benden 1 000 lira istiyorlar, ne dersin Hoca Efendi? Dedim ki, git sen Vekili muhtereme, ben ona eminim, istikameti tabına, hüsnü kemâline eminim, gidiniz ona arzı keyfiyet ediniz, dedim. Nitekim kendilerine arzı keyfiyet edilmiş ve zannedersem de meseleye vaziyet olunmuş, o efendiyi azletmişler veyahut edeceklermiş.

MÜBADELE, İMAR VE İSKÂN VEKİLİ REFET BEY — Azledilmiştir.

ESAT EFENDİ (Devamla) — Azletmişler, demek oluyor ki Vekili muhteremin gözü önünde böy-

le hiyaneti, şekaveti, denaeti irtikâp eyleyen bulunursa gözlerden uzak mıntıkalarda nelerin irtikâp olunduğunu Vekili muhterem derin derin düşünmelidir ve arkadaşlar olmuştur. İstanbul Nüfus Müdiriyetinden biri... Hürmetkârı bulunduğum Refet Beyefendiye bu azîm idarî hatalarından dolayı teessüflerimi arz ediyorum.

Müsadai âlileriyle en son sözlerine en son söz olarak cevap vereceğim. Arkadaşlar! Gümülcünede Balkan Harbinden sonra, elli sekiz gün hükümet sürdükten sonra İstanbul'a gelen, İstanbul hükümetince rütbei ilmiye ile taltif olunan oradan Aydın'a muhacir olan bu kardeşiniz Ulumu diniye muallimi olmuştur. Harbi Umumide, Hilâliahmer, Müdafaai Milliye Cemiyetleri Riyasetlerinde bulunmuş, hizmet etmiş, Harbi Umumide seferberliği şekerberlik yapmamış, sinei sadakatı Dördüncü Osmanî Nişanı ile taltif olunmuş, sonra Yunanlılar Aydın'ı işgal edince Maarif Nezaretinin emrine tabi olmayarak Antalya ve Yozgat'a muallim tayinini teklif eden Nezareti tanımayarak kitabını koynuna, silâhını boynuna takarak Aydın cephelerinde fahrî Millî Ordu Müftülüğünde bulunan ve Aydın'ın intihapgerdesi olarak gidip İstanbul'da da Düveli İtilâfiye mümessillerine ve hükümete Aydın'ı Yunan'ın yaktığını anlatmak için bir heyet celbine gittiğimi Yahya Kemal Beyefendi kardeşimle Kâzım Şinasi Bey ve o zaman müşerref olduğum Mübadele Vekili Refet Bey gibi zevat takdir buyururlar. Böyle vatan ve milletine acizane hizmet etmiş ve Balkan Harbinde de hakkı iskânı haiz, Aydın'da da harîkzede olmak dolayısiyle hakkı iskânı haiz, bir biraderi 1332'de Galiçya'da fedayi can etmiş, şehit olmuş ve bu fedakâr da vazifei vataniyesini son taarruzda da bulunarak İzmir'e kadar varmış, Maliye Vekili Muhteremi Abdülhalik Beyefendiye, acaba bir bölük evlâdı olan ve bir dikili çubuğu olmayan bu kardeşinizi iskân etseniz diyerekten müracaat etmiş, şimdilik hükümet tamamen teşekkül etsin, dur hocam demesi üzerine öyle durmuş ve sonra şimdiki Adliye Vekili Necati Beyefendi biraderimin İzmir'e gelmesiyle, senin hakkı hayatın vâsidir diyerekten yalı kenarında değil, bir dağ başında bir evceğize hükümetin kararıyle bir bölük evlâdıyle başını sokmuş bu kardeşiniz bu evi de mübadillerin gelmeye başlamasıyle Rum evidir diyerek İskân Komisyonunun emrine terk eredek 306 numaralı ikiye müteferrik bir Ermeni hanesinin bir köşesine başını sokmuş, işte böyle Balkan Harbi dolayısıyle hakkı iskânı haiz harikzede bir arkadaşınıza Vekil Beyefendi bunu çok gördü. Bana ana sütü gibi helâl değil midir? (Helâl sesleri)

HAYDAR RÜŞTÜ BEY (Denizli) — Tapu senedini aldın. Merak etme.

DOKTOR RİZA NUR (Sinop) — Lozan'da bir mübadele meselesi ihdas olunmuş ve kabul de ettirilmiş. Bu mübadele meselesinden matlup birkaç gaye vardı ve bunlardan birisi memleketin tecanüsü, diğer birisi memlekete nafı uzuvlar, eller getirmekti.

Efendiler, bu mübadele meselesini mecburî ve katî kılan bir tarih vardır. Yunanistan'ın teşekkülü tarihine atfı nazar edildikte bir asırlık kadar olan hayatında öyle facialar görülür ki, behemehal mübadeleyi istemek ve kabul ettirmek ve yaptırmak lâzımdı. Vaktiyle Mora'da ihtilâl çıktığı vakit Türkler Mora'da dahi bir ekseriyet teşkil ediyorlardı. Bu hususta katî erkam yoktur. Fakat hiç olmazsa müsavi miktarda idiler. Yunan'ın Mora'daki revolüsyonunda bilirsiniz ki ne kadar Türkler ve Müslümanlar kesilmiştir. Kan gövdeyi götürmüştür. Büyük bir feci manzaradır. Yunanistan istiklâl etmiş, aradan pek az zaman geçmiş, görmüşsünüzdür ki Mora'daki Türklerden bir tane bile yoktur. Ya bin türlü hakaret ve zulüm altında kaçırılmışlar veyahut öldürülmüşler veyahut hapishanelerde, şurada burada sefalet içinde imha edilmişlerdir. Nihayet bir gün görüyoruzki Yunanistan Tesalya'ya vaziyet ediyor ki belki orada bir tane bile Rum yoktur. Büyük bir ekseriyet Türk'tü. Bir müddet sonra bakıyoruzki Tesalya'da da Türk'ten bir eser kalmamıştır. Ahali hep Rum'dan ibarettir. Bakıyoruz ki bir müddet sonra Makedonya Yunanistan'ın eline geçmiştir. Bakıyoruz ki orada da o haller olmaya başlamıştır, tekerrür etmiştir. Bize tarih büyük bir ders vermiştir. Mübadeleyi mutlaka istiyeceğiz demişizdir ve muvaffak olmuşuzdur. Çünkü orada bırakacağımız Türkler birkaç senede yok olacaklar, mahvolacaklardır.

REFİK BEY (Konya) — Asıl İstanbul'da bulunanları da dağıta idiniz çok muvaffak olmuş olurdunuz.

DOKTOR RİZA NUR BEY (Devamla) — Bu meseleyi de ayrıca mevzubahis ederiz. Arkadaşlarım, o hususta da birçok söyleyeceklerim vardır.

Efendiler, biz dedik ki, bu insanlar, bu Türkler orada ölmesinler, oradan getirelim, malını, mülkünü de terk ederek eski hicretler gibi - ki biliriz nasıl olmuştur - Avrupa'dan Asya'ya doğru mahrum ve sefil bir halde ölmedense canlarıyle, başlarıyle, mal-

larıyle beraber getirelim. Memleket insana çok muhtaçtır. Bu mühim bir membaı servettir. Onlardan burada istifade edelim dedik. Fakat efendiler; maalesef bu hiç olmamıştır, bu gaye ile Lozan'da büyük bir cidal yapılmıştır muvaffak olunmuştur. Fakat tatbikatta maatteessüf bundan müspet ve müfit bir netice hâsıl olmamıştır. Yani diyebilirim ki, Yunanlıların eline bırakıp ölümlerini beklemiyelim, dediğimiz insanları belki kendimiz öldürmüşüzdür. Maatteessüf mübadiller ekseriyetle burada ölmüştür. Ahali mütecanis olsun dedik, o bile olmadı efendiler... Halbuki bir memleketin pek iyi bilirsiniz ki yaşamak için en muhtaç olduğu şey milletin unsurunun mütecanis olmasıdır. İşte bunun aleyhinde vaktiyle çok lakırdılar söylenirdi. Misal olarak sabık Avusturya devletini gösterirlerdi. Fakat o kaidenin ne kadar doğru olduğunu Harbi Umumî nihayetinde Avusturya'nın tuz buz olup hayal gibi dağılması pek iyi ispat etmiştir.

Onun için mühim bir noktamız bu idi. Fakat efendiler! Bunu da yapamadık ve söyleyimki nasıl yapamadık ve hem de İstanbul'un civarında en iyi yere sanki hiç Türk yokmuş gibi birtakım Arnavutlar getirilmiş konmuştur. (Bravo sesleri alkışlar) Bunun sebebi ne idi, mucibi ne idi acaba? İskân Vekâleti yahut Hükümet millî umdelerden tecerrüt mü etmişti? Çünkü Millî cidalde elimizde en büyük ilmimiz o idi ve sırrı muvaffakiyetimiz en ziyade o idi. Hükümet onu kayıp mı etti? Soruyorum. İzmir Arnavutlarla dolmuştur. Onun, Sıhhiye Vekili bulunduğum vakit ve şimdi Maliye Vekili olan Beyefendi İzmir Valisi olduğu zaman muhaberatı vardır. Ne türlü hareket etmişimdir. Kendileri ne türlü hareket etmiştir ve ne yapmıştır ve ne cevap vermiştir. Ayrıca istediğiniz vakit onu da mevzubahis ederiz ve izah ederiz, dosyaları mevcuttur. Efendiler İskân işi bizim için bir fecia olmuştur.

HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ (Isparta) — Yüz karası.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — İskân işi emsalimizin yüzünü yere eğdirecek bir hadisei azime olmuştur.

İskân yanında bir de İmâr var. Biliyorsunuz efendiler, bu geçen sene ne tatlı ümit ile ve ne altın kanatlı hayal ile olmuştur. Biliyorsunuz geçen sene genç Vekil Bey ne vadı vaîtler yaptı. Ne tatlı, ne boldu o vaitler, acaba onlardan bir tanesi tahakkuk etmişmidir? Yoksa aksine ve bizi utandıracak şekilde şeyler mi hadis olmuştur? Efendiler! Ne kadar idarî hatalarla malamaldır. Bu Vekâletin işleri; bir defa zandiyorum ki bunun hiçbir dosyası hiçbir şeyi yoktur. Varsa Meclise göstermek lâzımdır. Neler yapılmış neler edilmiş, var mıdır bir şey? Yoksa keyfemayeşâ kayıt ve kuyuda tabi olmaksızın mı yapılıyor? Bir kafa mı, iki kafa mı istediğini atıp tutuyor? Böyle ise çok şayanı teessüftür ve böyle şey olamaz. Her şey bir kanuna bir nizama bir usule merbuttur. Kayıt altındadır ve bütün muamelâtı resmiyede adettir, usuldür dosya olur, tertip edilir, vesika halinde olur ve her vakit tetkike amade bulundurulur. Maatteessüf böyle bir şey yoktur. Olmadığını ber tahkik güzelce ispat edeceği gibi muamelât da her gün bariz bir halde bulunmalıdır. İntizam yoktur. Usul yoktur, keüfemayeşâ bir şeydir. Herkes aklına geleni yapmaktadır, herkes aklına geleni icra edilir bir şeydir diye bağırıp duruyor. Meselâ sevkiyatı tutunuz. Şimdi arkadaşımız Hoca Esat Efendi de söyledi. Almışlardır muhacirleri bir yerden bir yere götürmüşlerdir. Oradan da almışlar başka bir yere götürmüşlerdir, dama oynamışlardır ve gayri muntazam bir dama, öyle dama oynamakta görülmemiştir. Bakarsanız yolda giderken alırlar, bilmem nereye, bir Valiye derler sana bin kişi yolayacağız. Bir de vapur gelir, üç bin kişi gelmiş nereye koyacak vali? Sinop'a olduğu gibi bir yere çıkarırlar, içeri gider, karayolu bizde malumdur, zavallılar, çoluklarıyla, çocuklarıyla eşyalarıyla böyle yaya, eşyalarının bir kısmı araba, at, merkep üzerinde uzun uzadıya bir merhale kat eder. Ondan sonra bir emir gelir, onları oradan alırlar bir iskeleye ve oradan bir vapura, yani bu şaşkınlık eseri gibi bir şeydir. Hiçbir intizam ve usule tabi olmayan bir şeydir. Ufacıcık fikir intizamı olan bir kimse bunu katiyen yaptırmaz. Bu bir defa bariz ve katî ispattır ki bu dairede bir intizam olmamıştır. İmkân ve usul dairesinde katiyen yürümemişlerdir.

Efendiler! Bunun diğer bir feciası, Başvekil Paşa Hazretleri geçende buyuruyorlardı; Dört bin kişi gelmiştir, iki bin kişi kalmıştır ve yolda şu kadar kişi ölmüştür. Evet, bu tabiî ölümdür. Daima bu kadar bir kitlede vefiyat olur. Şehirlerinde de otursalardı yine olurdu. Belki bir noktadan diğer noktaya nakli mekân ettiklerinden, şedaidi hariciyeye maruz kaldıklarından bu, belki yüzde üç miktarını tecacüz edebilir, doğrudur, muhakkaktır. Fakat bir noktayı söylemediler ki, en mühim nokta odur. Efendiler; bu zavallı ırkdaşlarımız sahillerimize döküldükten sonra ölmeye başlamışlardır. Ölmek, asıl o vakit başlamıştır. Asıl o vakit kı-

rılmışlardır, bu, fecidir. Bunun fecaatini aylar geçtikçe göreceğiz. Belki de elimizde bu zavallıların pek mühim bir miktarını muhafaza edemeyeceğiz. Bunun sebebi de Malaryadır. Efendiler! sıtma, muhacirleri, her tarafta kırıp geçiriyor, öldürüyor, bitiriyor efendiler! Ben hayret ediyorum. İskân Vekâleti Malarya olan yerlere nasıl insan yerleştirmiştir? Nasıl İskân yapmıştır? Aklıma sığdıramıyorum. Heyecanımı mucip olan şey budur. Nasıl olmuştur?

Efendiler! Ben Sıhhiye Vekâletinde bulunduğum vakit iskân mesaili bilirsiniz ki, oradaydı ve ilk nizamları tertip etmekle meşgul bulunuyordum. Lozan'dan avdetimde, hiç unutmam devairi aidesi memurini ile beraber o nizamları tertip ederken bir noktaya pek büyük bir ehemmiyet verdim ve bir maddei mahsusa koydurdumdu... O da: Her ne pahasına olursa olsun, yani başka hiç bir yerde ev bulunmasa da yalnız orda bulunsa, her ne vesile ile olursa olsun Malarya olan yere muhacir iskân edilmemesi noktasıydı. Acaba böyle bir maddeye lüzum görmediler de kaldırdılar mı? Nasıl olmuştur?

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Yaşa! Rıza Nur Bey yaşa!...

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — Efendiler, İskân Vekâleti, acaba mazide, mazii karipte olan bir ders ile de mi müteessir değildir? Ondan da mı ders almamıştır? O feci vakayii bilirsiniz. 1864 senesinde Rus Çarı; Kafkas ahalisini, bilhassa Çerkes ve ve Abazaları hudut haricine attığı vakit de bütün bunlara ağuşunu açan bizler olmuşuz, o vakit ki, hükümet adamlarının cehaletleri yüzünden iskân nedir bilmediklerinden bu zavallıları getirmişler, bataklıkların civarına oturtmuşlardır. Bugün bakıyoruz ki, bu zavallılardan hiçbir şey kalmamıştır. Bir avuç bir şey kalmıştır. Bugün o yerlere bakıyoruz ki, köy harabeleri ve mezarlardan ibarettir. Veyahut ki, on köyün içinden bir tane kalmış ise o da iki haneden ibarettir ve bu iki hanenin içinde iki ihtiyarla elleri ve ayakları balmumundan yapılmış gibi ince, karınları kırba gibi bir şeye yaramayan çocuklar vardır. Beyefendiler, bunları da mı böyle yapacağız? Efendiler, o vakit temsil fennî nedir bilmemişler. Bugün dahi aynı şeyi yapıyoruz ve ondan dolayı da bir takım hadisatı müessifeye meydan vereceğiz. Ne için düşünülmemiştir?..

Efendiler! Bu vekâlet, bir yolsuzluk daha yapmıştır. Bu yolsuzluk, teşkilâta boğmaktır ve zaten teşkilât hastalığı bizde eskiden vardır. Gayri kabili tedavi midir bilmiyorum. Yeni teşekkül eden bir vekâlet dahi bunu aynen yapmıştır, fazlasıyle yapmıştır. Bütçede altı milyon lira verilmiş ve zannediyorum ki, dokuz yüz bin, bir milyon kadarı memurin masarifi olarak verilmiş. İşittim, bilmiyorum doğru mudur? Fakat tahkik buyurunuz... Meydana çıkartınız... Doğru ise lehlerine olsun. Aksi ise aleyhlerine olsun. Bakılsın. İşittim ki, aldıkları tahsisatın yarısını memurine sarf etmişlerdir.

TALÂT BEY (Kângırı) — Muhacir olmayan yerlere de memur gönderiyorlar.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — Nasıl olur? Nasıl verilir ve bütçe kanunu haricine nasıl çıkılır efendiler? Bence bütçe; bu Meclisin en büyük hakkıdır ve kıskançlıkla muhafaza edeceği bir haktır. Bu bir kanundur. En mühim bir kanundur. Ona nasıl tecavüz ediliyor? Ettirilmemelidir. Edilmiş ise icabına bakmak lâzımgelir.

Efendiler! Ben bu hususlara dair ufak bir misal söyleyeceğim. Kendi dairei intihabiyemden bahsedeceğim. Herkes kendi dairei intihabiyesini görmüştür. Onlara da söylemişlerdir. Birleştirilsin, ne azametli vakayı ve fecayi meydana çıkar görülsün. Sinob'a da bir memur göndermiş. Bu memur mütekaidini askeriyedendir. Zaten vekâlet; nerede mütekait varsa onları tayin etmiş ve göndermiştir. Pek iyi etmiştir. Onlar da kullanılsın. Fakat amelimanda olanlarını mı iltizam etmiş ne yapmış? Bilhassa amelimanda olanlarını intihap etmiş ve göndermiştir. Bu adam, yerinden kımıldayacak bir halde değil. Hatta bu adamın bir şey yaptığı yoktur. Gözümüzün önündedir. Kendisinden şikâyet edilmiştir. Nihayet kendisini de vekâlete karşı demiştir ki, «Ben bu işi yapamıyorum, beni bırakın» Vekâlet bunu kabul etmemiştir de on beş gün mezuniyet vermiştir. Bu bir garibedir.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Çünkü Vekâlet Darülacezedir.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — Sonra bu adam değişmiştir. Oturmuştur, bir şey yapamamıştır. Gözümle görmüşümdür. Sonra ne olmuştu?! Oraya bir mıntıka müdürü umumisi gönderilmiş. Gelmiş. Bu, bir Arnavuttur, sanki Sinop'ta hiçbir Türk yokmuş gibi bir tane Arnavutu bulmuş İskân Müdürü yapmıştır. Âlâ!.. Buna bir şey demiyorum, bu nasıl olur bilmiyorum. Bir tane seçmiştir. Oraya koymuştur. Nasıl tahammül edeceğiz bilmiyorum. Olur mu bu?!.. Seksen lira maaş alıyor ve çiftliğindedir. Adamcağızın çiftliğinden geldiği de yoktur, belki haftada iki yahut üç gün gelir. Bunun hakkında zannederim ki zatiâlinize de şikâyet etmişlerdir Vekil Bey!.. Siz de tahkikat icra etmemişinizdir. İşe baksa, işi görse, oda

yok. Ne yapmalı bilmemki?!.. Memur, memur.. Bir heyet teşkil edilmişki senevî masarifi 4 000 liradır. Vallah ve Billâh sizi temin ederimki arkadaşlar, dört paralık iş gördükleri yoktur. Sinop'un iskân işleri nasıldır, söyleyeyim.. Sinop'a 900 kişi gönderilmiştir. Bir kere aylarca, günlerce şehirde kalmışlardır. Şehirde Rumların terkettiği birtakım haneler vardır. Orada bir müddet muvakkaten kalmışlardır. Sonra bunlar köylere gönderilmiştir. Sinop'un etrafında Karacaköy ve Çakıroğlu dedikleri bir yerdir. Çakıroğlu sıtma yatağı bir yerdir. Kimse orada yaşayamaz. Zavallılar gitmişlerdir. Şimdi orada hepsi sıtmadan kırılıyorlar, ihtiyarları gelmişler yalvarıyorlar, Hükümete başvuruyorlar, belediyeye başvuruyorlar, eşrafa başvuruyorlar, mebusa başvuruyorlar «Bizi kurtarın, bizi ölmeden kurtarın!» diyorlar. Hakikaten burası, benim çocukluğumdan bildiğim bir yerdir. Orası sıtma yatağıdır. Oradan bir dere geçer ve dere bataklık yapar. Orada kimse dayanmaz. Orada vakıa birkaç tane Rum hane ve mağazaları vardır. Fakat Vekâlet işi bilmiyor. Rumlar; Sinop kasabasında otururlardı. Sıtma olmadığı bir mevsimde gider işlerini görürlerdi. Giderse de kininleriyle, filânlarıyle, tahaffuz vasaitiyle giderlerdi. Üç gün otururlar kaçarlardı. Mübadilleri götürdüler, orada mıhlandılar, sonra ne olacak? Sinop'a gelenler, hep köylüdür. Sinop'ta Rum köyü olarak üç dört köy vardır. Adedini iyi bilmiyorum. Rumlar; asıl kasabada idiler. Köylerde yer bulamamışlardır. Ne olmuşlardır?! Şehirde kalmışlardır. Şehirde kalan haneler; böyle gelip gidenlerle meşgul olmuştur. Köylere gidenler; geri çekildi, geri getirildi bir şeyler oldu. Haneler ne oldu bilir misiniz? Bilmiyorum adedi kaçtır? Harbi Umumide iki defa yanmış, dörtte üçü yanmıştır. Fakat Rum mahallesinde epeyce ev vardı. Sizi temin ederim. Bugün birisi gitsin tetkik etsin. O hanelerden de hayır var mıdır? Muhacirin böyle gelip geçtikçe, muvakkaten kaldıkça tutmuş penceresini yakmış, kapısını yakmış, oturulmaz bir hale getirilmiştir. Merdiveni, sofası sökülmüştür. O haneler de harap olmuştur. İşte şu dört bin lira alan iskân heyeti, muhacirlere çerden çöpten ev yapmak değil, mevcut evleri bile muhafaza etmek iktidarını gösterememiştir. Maalesef onlar da elden gitmiştir. İskân Vekâletinde tetkiksiz iş yapılmıştır. Vekâletin; ortalıktan malûmatı yoktur. Çünkü; geçen sene ben bir aralık buraya geldim. Vekâlete uğradım. Sorayım dedim. Bizim oraya nasıl muhacir gönderilecek?.. Sordum; bana dendiki: - Zannederim müsteşardır. İskân Vekâleti Müsteşarıdır - «Zeytinci göndereceğiz». «Nasıl zeytinci» dedim. «Orada zeytinlik var» dedi.

«Efendim! Bütün şehrin civarında zeytinlik vardır ama hepsinin bahçesinde olduğu gibi hepsini saysanız dört yüz, beş yüz ağaç eder mi bilmem? Bundan bin, iki bin haneye yarım ağaç bile isabet etmez rica ederim tütüncü gönderiniz, balıkçı gönderiniz» dedim. Tütüncü diyen geldi, toprak bulamadılar. Toprak yoktu. Fakat bunlara, başka türlü toprak verilemez miydi? Mutlaka Rumun bıraktığı şey mi olacaktı? Başka şey verilemez mi idi?! Arazii haliye doludur. Bilmem ne oldu? Oradaki muhacirlerin bir çoğu Trakya'ya gitti. Bilmem buna nasıl akıl erdirdiler?

MUHTAR BEY (Trabzon) — İyiki balıkçı göndermediler. Deniz de bulamazdılar.

FAİK BEY (Tekirdağı) — Trakyalıların çoğu iyi akılları erdi ona!..

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — Zatiâliniz bilirsiniz ki evvelden de aklım ermedi. Yine aklım ermiyor. Sizin eriyorsa ersin...

Efendim; bu adamların çoğunu aldılar, naklettiler. Fakat tuhafıma giden bir şey olmuştur. Karaca köy dedikleri yerde arazi de vardı. Tütün de zerdilir. Oraya bir kısım muhacir yerleştirilmişti. Onları da oradan aldılar. Bunlar yerleşmiş yahu!.. Orada ev de vardı. Hem iyi evler vardı. Toprağı da güzeldi.. Bunları da aldılar, götürdüler. Sebebini bilmiyorum. Onlar hem toprak, hem ev bulmuşlardı.

Efendiler; görüyoruz ki bu işler gayet gayri muntazam bir surette yapılmıştır. Teşkilât yapılmış, teşkilâta boğulmuş. Fakat ihtiyaca muvafık teşkilât katiyen yapılmamış, bir usul bulup tatbikata katiyen girişilmemiştir. Yunanistan'da mevcut Türkler getirilmiş vapurlara bindirilmiş, âdeta paşa döküntüsü gibi sahillerimize atılmıştır. Bir defa Selânik'e ve diğer sahillere kadar kendileri gelmişlerdir. Bunda suitaksiriniz, bir şeyimiz yoktur. Oradan vapurlara koymuşuzdur. O da güç bir iş değildir. Bilhassa Hilâliahmer bir milyon lira verdikten ve onun vasaitini kullandıktan sonra daha kolay bir şeydir. Vapura koyduk. Âlâ.. Getirdik. Dört yüz bin kişi gelmiştir. Ancak iki bin kişi kalmıştır. Pek iyi ama efendim bu bir iş değildir. Asıl iş bundan sonra başlar. Hükümet İskân Vekâletini ilga etmek istiyor. Acaba iş bitmiştir de ondan mı ilga etmek istiyor? Pek iyi efendim eğer İmar Vekâleti bir iş yapıyorsa asıl bundan sonra lâzımdır. Arkadaşlar. Her şeyden evvel muhacirler; ekmek için toprak ve başlarını sokmak için ev isterler.

Hükümet Samsun'da birkaç ev yapmış. İstemiyoruz efendiler... Evlerin içine kaç kişi sokacak? Onu da bitirmemiştir.. Çamurdan, çerden, çöpten, çalıdan, kamıştan yapsaydı elbette daha iki bir şey olurdu ve bu yapılabilirdi.. Başları sokulurdu, ve şedaidi şitadan başlarını sokarlar ve muhafaza ederlerdi. Derhal toprağı ekerdi, müsthasil bir hale gelirdi. Ve bakardınız ki üç dört sene içinde kendileri muntazam evler yapmışlardır. Köyler meydana gelmiştir. Hayır öyle yapılmamıştır. İyi taraflar ihmal edilmiş, Samsun'un bilmem ki en bataklık yerlerini mi seçmişler, intihap etmişlerdir? Oradaki halk büsbütün sıtmadan kırılmaktadır. Efendiler, ben bu Vekâlette çok kusurlar görüyorum. İdarî kusurlar pek çoktur ve netice fecaata müncer olmuştur, fecidir.

O ilk günlerin parlak levhaları yerinde şimdi açlık, sefaletten mürekkep kara levhalar vardır. Bunların yekdiğeri ile mukayesesi neticesi pek elem âmizdir. Pek tesir artıran bir şeydir. Şimdi bu kabahatliler nerededir? Benim Refet Beyefendiye bir şey diyeceğim yoktur: Ne yapsınlar, olan olmuş, gelmişler, oturmuşlardır. Fakat kendilerine bir vazife terettüp eder. Vekâleti ne halde bulmuşlardır. Söylemeleri vazifeleridir. Sonra kendilerinden evvel Vekil olan Celâl Beyefendi gelmişlerdir. Teşehhüt miktarı oturmuşlardır. Ona da diyeceğim yoktur. Asıl iş ilk teşkilâtı yapan zattadır. Bütün mesuliyetlerin, kendi üzerinde olması lâzımdır. Vakıa bugün o mevkide değillerdir. Fakat her şeyin hesabı görülmeli ve tasfiyesi yapılmalıdır. Mademki bugün Vekâlet ilga edilmek üzeredir. Bir adi müessesei ticariyede dahi tasfiye hesabı yaparlar. Bu hesabatı yapmak lâzımdır. Ve zannedersem Meclis buna vaziyet edip bu tetkikatı yapmak lâzımdır.

Efendiler; ben vaktiyle bu meseleler mevzubahis olduğu vakitte Heyeti Vekilede dahi şunu söylemiştim. O vakit mevcut olan arkadaşlar bilirler. Demiştim ki : Bu adeta harp meselesidir. Dört yüz bin kişilik bir kuvvei askeriyeyi cemetmek, bir yerden bir yere sevketmek ve gayeye vasıl olmak, bunu kumandan yapar. Ve o kumandan adeta harp eder gibi Devletin bütün menabii kuvvetinden istifade eder, askerinden, ordusundan her şeye tercihan istifade eder ve bir kumandan gibi istisnaî salâhiyetle ve kavaitle yürür demiştim. Hakikaten bu işi o vakit deruhte eden ve çok vaitler veren ve kendisine çok güvenen zat bir Başkumandandı. Tam muhacirler toplandı, tıkıldı vapurlara, getirildi ve sahillerimize atıldı. Bir bakarsınız ki işin kızışkın zamanında Başkumandan safta yoktur, çekilmiştir, başka bir sandalyeye atlamıştır. Ama nasıl olur? Harbe giriştiniz, her şeyi siz yaptınız. Nasıl olur, o anda çekilirsiniz, bu olur mu? Sebat etmek lâzımdır. Hayır, yok işi bırakmıştır, başka arkadaşlarına devretmiştir, mesele de bitmiştir ve çok fena olmuştur ve bizim için çirkin olmuştur. Efendiler; iskân hakkında söylediklerim, ben biliyorum ki, ummandan bir katredir. Meseleye vaziyet ediniz. Teşrîî bir tetkik yapınız. Neler bulacaksınız ve neler göreceksiniz. İskân böyle.

İmardan bir lâkırdı söylemedim ve hiç kimsenin de söylediği yok. Memleket imar edilecek, memleket ihya edilecek, hele memleketimizin işgal altında kalmış, zarar görmüş yerlerine mensup arkadaşlar çıldırmışlardı. Böyle hayal peşinde, serap peşindelerdi. İmar Vekâleti yapıyoruz, memleketi imar edeceğiz diye. Ne yaptık efendiler? Hiçbir şey yapmadık ve şimdi ilga ediyoruz.

SÜLEYMAN SUDİ BEY (Bayezit) — İmar değil, tahrip yapılmış.. Tahrip vekâleti olsaydı daha iyi olurdu.

DOKTOR RIZA NUR BEY (Devamla) — Efendiler; hepimizin gözü önünde bir facia vardır ve bu facia, nazarî veyahut mantıkî veyahut tefekkürî noktai nazara göre var, diğerine göre yok. Böyle değildir. Objektif hakikî bir şeydir. El ile tutulur ve bunu bizden ziyade bütün halk görmüştür. Köylülerimiz, şehirlilerimiz, kasabalılarımız hepsi gözüyle görmüştür. Onun için ne setredilebilir ve ne de inkâr edilebilir. Ne denilse inkâr edilemez bir şeydir. Yapılacak şey bunu derhal mucibi memnuniyet bir hale koymaktır ve diğer taraftan da buna nasıl sebebiyet verildi ise tetkik etmek ve netayicini icra etmek lâzımdır. Teklifim ve sözüm bundan ibarettir.

DOKTOR FİKRET BEY (Ertuğrul) — Reis Bey! İstizahta usuldür : Lehte, aleyhte tasnif buyurunuz.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Leh ve aleyhte söylemek mevzubahis ise bendenizin de şikâyetlerim meyanında lehte maruzatım vardır. Rica ederim yazınız.

YUSUF KEMAL BEY (Sinop) — Reis Beyefendi: Daha söz alacaklar vardır.

ABİDİN BEY (Saruhan) — Arkadaşlar! Rıza Nur Bey Lozan ahitnamesiyle mübadelenin esbabı mucibesini size kısmen burada beyan buyurdular. İkinci Büyük Millet Meclisi yani Meclisi Âliniz Lozan ahitnamesinde mübadele protokolunu eline aldığı vakit hepiniz hatırlarsınız ki; bu meseleyi en mühim ve mutena bir mesele görmüş olduğu için bu işe bizzat vazi-

yet etti. O zaman İcravekilleri mevkiinde bulunan kabinenin riyasetinde Fethi Beyefendi bulunuyordu. Bu mühim ve muazzam işi bir Müdiriyeti Umumiye halinde idare edeceğim zehabında bulundu. Meclisi Âliniz buna bütün şiddetiyle hayır, dedi. Buna rağmen bugün ilgası istenilen İmar Vekâletini orta yere çıkardı. Bu Meclisi Âlinizin eseridir, çocuğudur. Bu çocuk ne hale geldi? Benden evvelki hatipler tarafından arz edildi.

İmar, Mübadele Vekâleti üç vazifeyi asliye ile tavzif kılınmıştır. İmar, Mübadele Kanunu; diğer kanunların fevkinde ve süratle ve her şeyden evvel bütün kudret ve kuvveti, Meclis kudretini, kanun kudretini, icra kudretini her şeyin fevkinde ve her şeyi elinde tutmak üzere yani İmar Vekâleti her vekâletin fevkinde olmak üzere doğrudan doğruya Meclisi temsil eder gibi tanzim olundu ve Meclisi Âli bunu tanzim etti ve eline verdi. Burada mübadeleye tabi olan eşhasa ait emval vardır. Burada zavallı, bikes, tazminat ve tamirat ve bütün hukuktan teerit edilmiş tebai asliyenin hukuku vardır ve İmar faslına girmişti.

Arkadaşlar! Mübadiller ne olmuştur? Rıza Nur Beyefendi izah ettiler. Mübadiller ahitname ile memleketlerinden çıkıp taraf taraf muhacir oldular. Ufak bir darbe ile kırıldılar ve öldüler. Bu bahiste elde bir çok vesaik vardır. Bu bapta Hoca Esat Efendi madde tayin ederek söyledi. Bendeniz de söylemek isterdim. Fakat müteaddit söz alan arkadaşlar olduğu için bundan sarfınazar ediyorum. Yalnız mübadillere tahsis edilmiş olan ve buradan gitmiş olan Rumlara ait emval hakkında hükümetin icra etmiş olduğu şeylerden birinden bahsedeceğim.

Arkadaşlar! Yunanlılar ve onların pey - revleri olmak üzere düne kadar aramızda bulunan Rumlar ve Ermeniler bu müddet zarfında biliyorsunuz ki; Aydın Vilâyetini baştan başa harabezara çevirdiler. İzmir'de kısmen emvalı metruke denilen kendilerine ait bir kısım emval kaldı. Bu da iki kısımdır. Birisi emvalı menkule, diğeri emvalı gayri menkule. Emvalı menkule haraç mezat elde edilen aksamı satıldı. Emvalı gayrimenkule de peyderpey işgallerle ötekinin berikinin elinde kaldı ve elan da kalmaktadır. 1339 senesi bütçesine emvalı menkule hâsılatından zabıtta bulunduğu veçhile 19 milyon lira girdi. Efendiler! Kimin parası? Mübadillerin parası ve tasfiyei dahiliye dolayısıyle Rumlarda ve Ermenilerde matlubatı olanların parası. İstermisiniz madde tayin ederek söyleyeyim? Haber aldım, Maliye Vekili Beyefendi lütfen izah buyuracaklardır, memurine senet mukabilinde müteselsilen emvalı menkuleden para veriliyordu. Bu defa da İzmir'de, haber aldığıma göre, bunun defteri kaybolmuş. Bilmiyorum kaç milyona baliğ olur. Bittabi kendileri çıkar söylerler.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Esası da yok mu?

ABİDİN BEY (Devamla) — Esasen, mübadeleye tabi olan bu zavallıların şahısları itibariyle uğramış oldukları muameleden dolayı bize iki türlü vazife terettüp ediyordu. Birisi memleketimize taalluk ediyordu. Bu da siyaseti dahiliyemizde göstereceğimiz şeylerden ibarettir. Diğeri de, siyaseti hariciyedeki kuvvet ve kudretimizdir.

Efendiler! Dahilde yapılan fenalıkların veyahut bir çok esbap ve avamil altında vücude gelen ihtilâtatı, bütün bu işleri arkadaşlar izah ettiler. Bir şey izah etmediler İmar Vekili Refet Beyefendinin sözlerini esas ittihaz ederek bu adamların hariçte tabi oldukları muameleyi şurada müsaadenizle okuyayım.

Refet Beyefendi buyurmuşlardır ki; Makedonya'da bulunan ırkdaşlarımız Selânik'e doğru akın etmeğe başlamışlardı. Bilhassa Serfiçe, Kozana ve havalisi ahalisi pek büyük teaddiyata uğramışlardı. Bunlar yalın ayak denilecek bir tarzda Selânik'e doğru mütemadiyen akıyorlar ve yollarda soyuluyorlardı. Bu suretle Selânik'te izdiham vukua gelmeye başladı. Muhtelit Mübadele Komisyonu ne idi? Lozan ahitnamesi ne idi? Lozan ahitnamesi mucibince, çerçevesi muayyen, kayıtları muayyen bir komisyon, ellerine verilmiş olan şeyler muayyen olan bir komisyon idi. Bu komisyon bittabi Hariciye Vekâletinden tayin edildi.

Taaddiyat icra edildiğini İmar Vekili Bey söylüyor. Hariciye Vekili cevap versin ve niçin mani olmamıştır izah etsin. Dün zaferi hazırlayan Türk ordusu bir Yunanın karşısında, bir Muhtelit Komisyonun karşısında aciz miydi? Lütfen bunu izah buyursunlar. Efendiler! Mübadiller ve Mübadillerin sevk edilmiş oldukları yerlerdeki memaliki müstahlasada harikzedeler, hepsi derece, derece ve her şeyin fevkinde istikrar ve ıstırap çekmektedirler. Bütün bunlar ademi intizamdan hâsıl olmaktadır. Bütün bunların sebebi tahkik olunmalıdır ve bütün bunlardan terettüp eden mesuliyet hiç olmazsa Türk tarihinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından temsil ve tespit edilmelidir, tarihe kaydedilmelidir. Rum emvalilerine ait gayri menkulât Maliye Vekâleti tarafından hiç bir bedelle hiç bir kimseye iskân hakkı olmak üzere

verilmiş değildir. Gayrimenkullere bir çok zabit yerleştirilmiştir, bir çok memur yerleştirilmiştir. Fuzulî işgaller kabul edilmiştir. Bir çok muhtacı muavenet olmayan harikzedeler oturtulmuştur. Nedir bunlar? Fakat bunların hiç birisi bir pul almamıştır. Bunların sebebi ne idi? Bu israfa sebep nedir? Ne mecburiyeti vardi ki memaliki müstahlasada hükümet, memurinin süknası işini üzerine alsın, oraya gönderdiği bir memur için mutlaka ve mutlaka bir ev tedarik etsin ve o evi tedarik ederken harikzedeyi, müstahsili, her şeyi sokağa atsın. Bunlara cevap verilmelidir. Biz muhtacı İskân olmayanlara İskân hakkı verdik. Maliye Vekili Beyefendiye soruyorum :

İki senedir harikzede memleketlerde hükümet binası yapmak üzere Meclisi Âliden aldığınız tahsisatla nerelerde ve ne vakit bina yaptınız? Hükümet Konağını Hükümet yapmazsa o zavallı felâketzede evini nasıl yapacaktır? Arkadaşlar! İmar siyaseti için memlekette, dairei intihabiyemde halka söylenmiş olan sözler bu memleketin imar siyasetini tayin eder. Bu sözü burada bir defa daha tekrar etmekliğime müsaade buyurunuz. Halka karşı; Hükümet size bir şey yapamayacaktır. Başınızın çaresine bakın, iki mahsul alıp evlerinizi yapınız, denmiştir. (Kim demiş sesleri). Bu sözü söyleyen ben olsaydım size izahat verirdim. Arkadaşlar! gerek vaziyeti maliyesi ve gerek tatbikatı dahiliyesi itibariyle gerek siyaseti hariciye, bilhassa kazanılmış olan zaferdeki büyüklüğü tenkis etmek itibariyle bu meselenin layıkiyle tatbik edilmemesi ve mübadillere zerre kadar bir şey verdirilmemek için, meselenin bu elim hale getirilmesindeki sebep nedir? Bunların anlaşılması, tavazzuh etmesi ve mutlaka halledilmesi lâzım gelir. Muhtelit Komisyon öyle bir kayıt ile bağlıdır ki sağa sola ileriye geriye gitmesi imkânı yoktur. Devletler tarafından tasdik edilmiş olan bu ahitname ahkâmından biri çıkıp, bugün Yunanistan'la, karşı karşıya çıkıp mesaili hal ediyoruz. Bunun kuvvei teeyyüdiyesi nedir? Devlet arasında çıkacak bir harpte mutlaka Cemiyeti Akvamın hakemliğini kabul ediyoruz. Cemiyeti Akvamdan harp veya sulh kararını alacağız ve sonra işi halleceğiz. Cemiyeti Akvamdan karar alacağız demek işi medreseye dökmek demektir. Çünkü Lozan ahitnamesi mucibince Devletlerin kuvvei teeyyüdiyesi altında Yunanistan'la yapılacak bir mukavele Yunanistan'la bizim Devletimiz arasındadır. Bütün bu tedbirsizlikler, hatalarla münasebetsizlikler maateessüf mübadillerin bir çoklarının aramızdan kayıp olmasına sebebiyet vermiştir. Bu hayatlar bugün kayıp edildi. Fakat hiç olmazsa mesuliyet tespit olunmalıdır. Hiç olmazsa mesuliyeti bilerek, herkes her şeyi kabul etmiş olmak için kabul etmiş olmaz ve mesele de halledilmiş olur. Maruzatım bundan ibarettir.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Arkadaşlar! Aleyhte bu kadar çok söz alan zevat arasında leyhte söz alan bir tek adam vaziyetinde kalmanın garabetini hissediyorum, bu garabete razıyım. Bendeniz Büyük Millet Meclisi intihabiyle bir müddet vekâlette bulunmuş arkadaşlarınızdan biriyim. Günün birinde Refet Beyefendiyi karşılayan fırtına gibi bir fırtına bendenizi de karşıladı. Nihayetsiz şikâyetler yükseldi ve o şikâyetler arasında bendeniz çekildim gittim. Yine bendeniz hatırlıyorum. Günün birinde çok muhterem ve milliyetperverliğini derin hürmetle yadettiğim Rıza Nur Beyefendi, dört yüz bin adamın hesabı dolayısıyle değil, dört darüleytamın yüzünden Millet Meclisi karşısında müthiş bir fırtına içerisine düştü ve çekilip gitmeye mecbur oldu.

YUSUF KEMAL BEY (Sinop) — Karşı karşıya Mecliste Hükümet vardır. İki Meclis azası yoktur.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Devamla) — Kimseye taarruz etmiyorum Kemal Beyefendi! Karşınızda lisanına çok hakim bir arkadaşınız vardır. Ders almaya da ihtiyaç yoktur.

REİS — Müsaade ediniz efendim! Mukabil söz söyleyen arkadaşlar vâsi bir hürriyet dahilinde sözlerini söylediler. Abidin Bey siyaseti umumiye hakkında tenkidatta bulundu. Bütün arkadaşlar istizahın hududu haricinde ifadatta bulunuyorlar. Riyaset, hakkı kelâmı tahdit etsin derseniz vazifesini yapacaktır. Bir çok vezaifle alâkadar olan İskân Vekâleti hakkında söylenecek sözleri tahdit etmek istemiyorum.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Devamla) — Arkadaşlar! Millet Meclisi bütün memleket muvacehesinde deruhte ettiği vazaifin en yükseği en kutsisi olmak üzere bir adil vazifesi deruhde etmiştir. Vekiller değişir, onlar gider, başkaları gelir. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi her vekile ve herkese karşı en yüksek adaleti göstermek vazifesiyle vazifedardır. İmkânsız olan şeyleri istediğimiz vakit, belki haberimiz olmaksızın, bir zulüm yoluna sapmış oluruz. Muayyen âdetler vardır. Her Milletin maddî siası vardır, manevi siası vardır. Bu siaların fevkinde bir şey talep ettiğimiz vakit hayalât vadisine sapmış oluruz ve alacağımız hayalden başka bir şey değildir. Ne kadar muhacir geldi. Adedi muayyen midir arkadaşlar? 400 bin!... Ne kadar para tahsis ettiniz? Her mübadile isabet eden rakamı tespit ediniz, bir Avrupa'lı-

ya sorunuz, İmar ve İskân siyasetini senelerden beri takip eden bir memleketin evlâdı bir Avrupalı'ya sorunuz, 400 bin kişi getireceğiz verdiğimiz kâğıt para zihinlerimizi her zaman teşviş eden bu sahte para 7 - 8 bin altın liradır efendiler. (Gürültüler) Sükûn gösteriniz efendim.

Bu kadar itirazlar mukabilinde bir tek müdafî vaziyetinde bulunan bir adama adaletinizi gösteriniz. Her mübadile mukabil iki altın ayırdık deyiniz, ne diyecekler arkadaşlar? Vekilinizin elinde esrar menbaı var mıdır ki ihtiyacın namütenahi olmasına mukabil verdiğiniz tahsisattan gayrı para bulsun ve zavallı mübadillerimizi, muhacirlerimizi nakledebilsin, yerleştirebilsin, müstahsil haline koyabilsin. Bu birinci imkân yoktur. İkinci bir imkân meselesi vardır. Lütfen bunu da benimle beraber hatırlayacaksınız. İkinci bir imkân meselesi kullanılan memurlar meselesidir. Sizin eski ocaklarınız vardı. Eğer kumandanlarınız zabit intihap etmek isterse bu kadar muharebelerde bulunmuş zabitler arasında, güzide bir sınıf arasında kolay kolay intihabatını yapabilir. Maarif için de böyledir, Maliye için de böyledir, Hariciye için de böyledir. Fakat memleketimiz dahilinde imar ve iskân faaliyeti diye şimdiye kadar bir faaliyet var mıdır? Ve bu sahada tanınmış memurlarınız var mıdır diye size soruyorum. Arkadaşlar emin olunuz ki hayran bir adam değilim. İmar ve İskân Vekâletinde cereyan eden bu muamelâtı baştan başa takdir eden, beğenen, kusur bulmayan bir arkadaşınız vaziyetinde değilim. Bilâkis manatıki memleketi gezdim. Garbî Anadoluda gezdim, Şarkî Anadoluda gezdim, facialara tesadüf ettim. Faciaların nakline delâlet ettim. Fakat görüyordum, merkezin verdiği emir, tatbik edilmek için yolda bin bir muhalefete uğruyordu, bin bir mümanaata uğruyordu. Niçin? Bir Vekil sıfatıyle emri tatbik edecek siz değilsiniz. Emri tatbik edecek derece derece bir çok memurlarınız vardır. Elden ele geçtikçe her memurun derecesine göre kabiliyetine göre, idrakine göre, emirler tahavvül eder ve öyle emirler olur ki daha yolda çürümüştür. Nakabili tatbik bir hale gelmiştir. İmar ve İskân Vekâletinin bütün emirleri muhtelif vekâletlerle de alâkadardır. Bir zabiti çıkarmak lâzım geldiği vakit, bir mebusu fuzulî olarak, haksız olarak işgal ettiği evden fabrikadan çıkarmak için yalnız vekilin emri kifayet etmiyor. Bir vali bir kaymakam karşınıza çıkıyor ve diyor ki korkuyorum efendi diyor. (Neden sesleri.) Ben bir kaymakamdan işittim, mebuslardan korkuyoruz diyorlar. (Kim sesleri, gürültüler.) Böylelerin mevcut olduğunu da bilirsiniz efendiler.

Buyurdular ki, mübadiller oradan oraya nakil ediliyormuş. Sebebini izah edeyim. Çünkü memleketin ilmî seviyesi, tetkikat yekûnu vuzuh ve sarahatle karar almayı menetmiştir. Ben düşünüyorum arkadaşlar; en müşteki kardeşlerimiz arasından bir vekil intihap ediniz. Altı ay geçsin.. Karşınıza tutulmaz bir hale gelmezse adam değilim arkadaşlar! Çünkü biz müştekileri iş sahasında da gördük, aldıkları kararlar memurların ellerinden geçtikçe, memleketin tabiî muhalefetine uğradıkça onlar bizzat kendileri müşteki ve maznun haline düşüyorlardı. Siz bu Vekâletin işlerinden memnun değilsiniz. Arz ediyorum arkadaşlar - Vekili tamamıyle tebriye ederek - ben de memnun değilim. Kafamın içindeki hayal ile hakikat arasındaki mesafe müthiştir. Acaba 400 bin mübadilin memleketimize nakli mevzuubahis olduğu vakit ne kara rüyalara kapılmayan kaç adam vardır? Eski muhacirlerin tarihi bizce malumdur. Memleketin içine dökülen kitleler Anadolunun ortasında, Rumelinin bazı köşelerinde mahvoldu. Yerlerinde mezarlıktan başka bir şey kalmadı. Diyorsunuz ki : Mübadiller buraya geldi. İskân edilemediler, sıtma onları yiyor. Diyor ki arkadaşlar! Bütün Türk milletini sıtma yiyor. Niçin yalnız mübadilleri düşünüyorsunuz? Bütün Türk milletini sıtmadan kurtarmaya mecbursunuz. Bataklığın yanında koca bir Anadolu vardır. Eğer ateşi harabi mevzuubahis ise, mübadillerinizle beraber bütün Türk milletini yiyen emraz ile mücadele ediniz.

Bir de mübadillerin iskânı mevzuubahistir. Arz ediyoruz, muhterem arkadaşlar; bütün Türk milletinin iskânı mevzubahistir... Nerde arkadaşlar, köylümüzün, halkımızın istihkak ettiği gibi bir iskân temin edilebilmiş midir? Anadolu içinde, bilhassa Yunanlıların ayak bastığı yerde... Ben Şarktan geliyorum; koskoca beş altı vilâyetimizde kocaman bir çölden başka bir şey yoktur. Ankara'da ufak bir ev tamirine kalkan arkadaşlara soruyorum; lâzım gelen ustaları bulmakta ve ustalara lâzım gelen parayı vermekte namütenahi müşkülâta uğramıyorlar mı? Ben, Millet Meclisine, âzasına soruyarum, arkadaşlar; Ankara içinde kendilerini iskân etmek lâzım geldiğini gördüler, fakat beş sene zarfında hâlâ kendilerini iskân edememişlerdir. Zordur, muhterem arkadaşlar zordur.

Arkadaşlar! Bir kaç şikâyette Muhterem Doktor Rıza Nur Beye derhal iştirak edeceğim. Bir kaç yolsuzluğa temas ettiler. Ben de bu hususta müştekiyim. İstanbul etrafına rumca konuşan halkı yerleştirdiler. Bu hatayı fahiştir, Gekbuze'den bu yana Yanya'dan gelenleri iskân ettiler. Bunların bir kısmı da Çatalca ve havalisine yerleştirildi. Halbuki biz, Türk ekseriyeti kahiresiyle meskûn olan yerlerde Türk lisanından başka herhangi bir lisan varsa izale etmeğe mecburuz. (Alkışlar.) Adalar sahiline rumca konuşan kitleleri getirip yerleştirdiler. Büyük bir hata oldu. Yarın, öbür gün, vaziyet daha sukûne gittikten sonra, adalarla sahiller arasında temas başlar, rumca konuşanlarla Rum adaları arasındaki kitleler hali temasa gelirse bu yabancı lisanı boğmanın imkânı kalmaz.

Muhterem arkadaşlar, dikkatinizi bir kere daha umumî seviye meselesi üzerine celbedeceğim. Bendenizin son maruzatım budur, efendiler, hâkim ve nâzım bir vaziyettesiniz. Memleketin mukadderatını sevk ve idare ederken umumî seviyeleri nazarı itibare almazsanız emin olunuz ki muhterem arkadaşlar ufacık bir vaziyete düşmüş vekilleriniz bir müddet sonra tutunamayacak bir hale geleceklerdir. Umumî seviyeleri behemahal nazarı dikkate alınız. Bir sabah İkdam veya Tanin gazetelerini ellerimin ortasında gezdirirken dedim ki, Tayms gibi bir gazetemiz olmayacak mı? Yine kendim cevap verdim, arkadaşlar! (Tayms gibi bir gazetemizin çıkması muhaldir. Çünkü öyle bir gazeteyi yetiştirebilmek için öyle seviyelere, öyle sialara ihtiyaç vardır ki memleketimiz içinde maalesef o şeyler yoktur.) (Kabul etmiyoruz sesleri.) Evet arkadaşlar, doğru söylüyorum; eğer siz bir Tayms gazetesini erbabı matbuatımızdan isterseniz size güle güle «Memleketimiz de böyle bir şey çıkarmak muhaldır...» diyeceklerdir.

Eğer fevkalâde kuvvetli bir imar ve iskân istersenız uzak Yunanistan'ın çıkardığı misal bizi ikaz etmeğe kâfidir. Eğer öğrendiğim adetler - hatalı değilse arkadaşlar onlar - on milyon İngiliz lirası tahsis etmişlerdir. Bizim tahsis etmiş olduğumuz altı milyon kâğıda mukabil on milyon İngiliz lirası tahsis etmişlerdir ve Yunanistan, bizim memleketimiz gibi yakılmış, yıkılmış bir memleket değildir. Yunanistan, biz ufacık bir usta aradığımız vakit uğradığımız müşkülâta uğramayan bir memlekettir. O halde arkadaşlar, vekâlete yalnız iki üç ay devam eden ve arkasında pürüzsüz bir mazii şeref bırakan bir vekilimizi, bu vekâletin ilgası mevzuubahis olduğu zamanda manen iskat gibi bir vaziyete düşürecek olursanız haksızlık etmiş olursunuz, muhterem arkadaşlarım. Bunlar değişir, başkası gelebilir. Fakat emin olunuz ki memleketin seviyeleri daima onların ayağına dolaşacak ve siz de müşteki bir vaziyette kalacaksınız.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Bendenizden evvel maruzatta bulunan rüfekai kiram hakikaten bu günün en elim meselesine temas ettiler. Bu meselenin, mübadiller meselesinin iki safhası vardır. Birincisi bugüne kadar olan vaziyettir. İkincisi de yarın için ittihaz edilmesi lâzım gelen tedbirlerdir. Evvelâ yarın, ati için ittihaz edilmesi lâzım gelen tedbirler meyanında bir teklif varidi hatır olmuştur. O da, bendenizle ayrıca bir refikim tarafından Mübadele, İskân Vekâletinin ilgası teklifidir. İki muhtelif arkadaş tarafından dermeyan edilen bu teklifler göstermektedir ki mübadele meselesinin Vekâletin şekli hazırıyle devamında bir fayda yoktur. Fakat Vekâletin kaldırılmasıyle meselenin bitmemiş olduğu tezahür ediyor. Çünkü, evvel beevvel Vekâletin bugüne kadar olan vaziyetinin ne kadar elim ve feci eşkâl arz ettiği, vekâleti teşkil eden memurların bu işi başarmakta ne kadar iktidarsızlık göstermekte oldukları, memurlardan büyük bir kısmının âciz olduğu ve şimdiye kadar bu işin başına gelen zevatın bu işi idare etmekte kabiliyeti olmadığı gibi, diğer noktai nazardan böylece ayrı teşkilât yaparak ve bu işi ihtisasıyle idare edecek olan mülkiye memurlarının dairei salâhiyetlerinden alıp ayrı memurlar tutarak onlar vasıtasıyle tedvir etmekteki yanlışlıkta görülerek Mübadele Vekâletinin ilgasını teklif etmiş bulunuyoruz.

Fakat arz ettiğim gibi, mesele bununla bitmiş olmuyor. Şimdiye kadar olan fecayiin, elim vaziyetlerin tespiti lâzımdır. Zira muhtelif mütalâa dermeyan eden arkadaşlarımızın söylemiş oldukları üzere mevcut olan tahsisat kâfi gelmemektedir. Mübadilleri ölümden kurtarmak için bittabi tahsisat vereceğiz. Bunlar için hiçbir şeyin esirgenmemesi lâzım geldiğini ve bu adamları istihsal hayatına sokmak icabettiğini ve her fedakârlığın yapılması lâzım olduğunu ve bu fedakâr milletin bunları tekabbül edeceğini söylüyoruz. Hepimiz bunda, aşağı yukarı, ittifak etmiş bulunuyoruz. Fakat şimdiye kadar Mübadele Vekâletinde neler olmuştur, bu Vekâletin bidayeti teşekkülünden bugüne kadar nasıl bir safha geçmiştir? Verilen müteaddit emirler ne suretle ve niçin tatbik edilmemiştir? Vekâlette dosya mevcut olmadığı bütün muamelâtın Müsteşarın fikrinde tekessüf ettiği ve hatta Vekili muhterem Beyefendinin de bu noktada bazı kararlar ittihaz etmeğe dosyaların mevcudiyetsizliğinin saik olduğu hakkında

mesmuatımız olduğuna nazaran evvel beevvel Mübadele Vekâletinin idarei umumiyesinde görülen hata alût vaziyeti tespit ve bunu reyi ile tespit ettirdikten ve Vekili aidi Beyefendinin vermiş olduğu izahat tamamıyle gayrı kâfi olarak kifayetsizlik tahakkuk ve bu keyfiyet sabit bulunmakla beraber Meclisi Âlinin teşkilâtı Esasiye Kanununun kendisine bahşeylediği salâhiyeti, Teşkilâtı Esasiyenin yirmi ikinci maddesinde «sual ve istizah ve meclis tahkikatı Meclisin cümle salâhiyetinden olup şekli tatbiki Nizamnamei Dahilî ile tayin olunur» diye muharrer bulunan Meclis tahkikatı usulünün bu meselede tatbik ve meseleye Meclisin vaziyet etmesi lâzımedendir. Meclisi Âli bu suretle huzur ve muvacehei millette bu meselenin bütün mesullerini meydana koyarak Türkiye'de «mesuliyet» mevcut olduğu fikrini, Milletin zihninde tespit etmek ve bu meselenin Türk mebuslarınca ne kadar ehemmiyetle takip edildiğini göstermekle mükelleftir. Binaenaleyh muhterem arkadaşlarım; bu meseleden daha basit meseleler üzerinde bir çok memleketlerde aynı tahkikatın yapıldığı görülmüştür.

Evvelbeevvel şunu arz edeyim ki, Meclis tahkikatı, doğrudan doğruya Teşkilâtı Esasiye Kanununda ve sabık Kanunu Esaside muffassalan ve Nizamnamei Dahilînin şikâyet faslında mevcut olan bu, itham mekanizmasını işletmek demek değildir. Bu doğrudan doğruya Meclisin, mesuliyeti cezaiyesi varidi hatır olmadan meselenin mahiyeti hakikiyesinde tenevvür etmesi sadedinde vakî bir tekliftir ki bunun neticesinde mesuliyeti cezaiye tahaddüs ve neşet edebileceği gibi etmeye de bilir. Binaenaleyh mevzuubahis olan nokta Meclis tahkikatıdır ve Heyeti Celileye bu noktadan teklif ediyor ve Meclis tahkikatının yapılmasının elzem olduğunu arz ediyorum. Çünkü hepimizin malumu olduğu ve uzun uzadıya tafsilen içtinap ettiğimiz gibi, bir çok yerlerde emvali metruke tahliye edilmemiştir. Harikzedelerin vaziyeti nazarı itibare alınmamıştır. Diğer taraftan mübadiller şuradan şuraya nakledilerek müstahsil vaziyetine katiyen getirilmemiştir. Bunlara vasaiti istihsaliye verilmemiştir. Bilhassa telafatın miktarı gayetle vâsidir. Muhterem arkadaşlar muhtelif noktaları gezmişler görmüşlerdir. Samsun' da ve diğer mıntıkalarda bendenizin gördüğü ve arkadaşlarımızın gördüğü telefat hakikaten çok feci bir raddeye varmıştır. Binaenaleyh bu telefatın hudusuna sebep olanların tespiti ve bütün bu işlerin mahiyetinin tamamıyle anlaşılması için Vekâletin bidayeti teşekkülünden bugüne kadar ne gibi icraat vaki olduysa bu icraatın mahiyeti neden ibaret ise ve bundan mesul kimler ise ve Vekil Beyler tarafından bunlar emir verilip yapılmamışsa, Vekil Beyler tarafından bu işin mahiyeti tespit edilmemişse, bunların tahkiki için Meclisi Âliye Meclis tahkikatını teklif ediyorum.

Şunu da arz edeyim ki, Meclis tahkikatıyle istizah arasında zerre kadar bir fark yoktur. Meclis tahkikatı teklifinin serdedileceği hakkında bütün kütübü hukukiye müttefiktir ve tatbikat ve taamülât ta bu merkezdedir. İstizah, Vekil hakkında ademî itimat ve itimat ile tecelli edeceği gibi, Meclis tahkikatı da aynı surette tecelli edecektir. Bu hususta bütün kütbü hukukiyeyi Heyeti Celileye ibraz edeceğim. Bu, bütün memleketler parlamentolarında kabul edilen esasın aynıdır. Binaenaleyh muhterem arkadaşlar bu meseleyi meydana koymak için ve Meclis tahkikatını kabul etmek için diğer bir saik vardır ki o da, Hamdullah Suphi Beyin beyan buyurdukları keyfiyettir ki, bazı mebus arkadaşlarımızın bu gibi işlerde alâkadar olduklarıdır. İzmir'de, şurada burada bazı mebusların bir kaç evde sakin oldukları ve hatta bunların içerisinde vekil arkadaşlarımızın bulunduğu söylenmektedir. Zaten elimde mevcut olan ve aşağı yukarı bir şikâyetnameyi tazammun eden telgrafta dahi bu keyfiyet tasrih edilmektedir. Telgraf şudur :

«Merkez ve şuabatımızdan aldığımız esaslı malumat alelumum muhacirinin vaziyetini pek elim göstermektedir. Ezcümle İzmir mıntıkasında mevcut eskiden gelmiş muhacir ve yeniden mübadil kardeşlerimizin pek çoğu hâlâ mesken sahibi olamamışlardır. Mübadeleten gelip te kısmen yerleşenler iskânı adiyeye tabi tutulduğu halde aylardan beri iskân mıntıka ve komisyonlardan haber bekleyen otellerde, misaferet suretiyle ehibba ve akrabası nezdinde ve barakalarda sürüklenmekten bizar olan mühim bir kısım aileler ahiren Ankara'dan İzmir'e gelen iskân müfettişleri tarafından vazolunan talimat ile tefvizi katî muamelesinin icrasına değin adiyen iskân edilmişlerdir. Tefvizi katî muamelesini amir bulunan 16 Nisan 1340 tarihli Kanunun tarihi neşrinden itibaren tatbik ve alelumum mübadilleri tarihi mezkûrden bilitibar tefviz usulüne tebean iskânı icabederken hayli intizardan ve sefalete katlandıktan sonra henüz esası tespit ve vesaiti ihzar edilmeyen tefviz muamelesinin neticesine kadar bir çok ailelerin hakkı iskândan mahrum edilmesi pek elim bir surette devam eden sefaleti teşdidden başka bir şey değildir.

Adiyen iskân edilmiş olan, kısmen Rum emvali metrukesinde, kısmen Balkan Harbini müteakip iltica tarikiyle Türkiye'ye gelen mübadil ve gayri mübadil

muhacirlerden gayri kanunî ve cebir suretiyle boşaltırılan hanelerde yerleştirilmiştir. Balkan Harbi muhacirleriyle eski ve yeni mübadillerin iskân kanunları pek sarih ve aşikâr iken mebus, büyük küçük memur, zabitan ve eşraf ile harikzedelerin muhtacı muavenet olanlerından gayrisinin harikzede perdesi altında Rum emvali metrukesinde devam eden fuzulî ikametleri yeis ve füturu artırmış ve muhacirlerin perişanlığını tazif eylemiştir. Mıntıka merkezinde emlâk ve arazii metrukeden müstefit olmuş tek bir mübadil olmadığı gibi birçok yerlerde tevzii emlâk ve araziye başlanılmamıştır. Zer zamanının mürur etmekte olduğu şu sırada bilhassa zürra tabakasının arazi, tohumluk, alâtı ziraiye ve hayvanattan ve ashabı varidatın emvali metruke hasılatından istifade edememesi vaziyeti hayatiyelerini elîm bir mevkie düşürmüştür. Hayat ve sıhhat ve istikballerinin temini ve mübadeleden mütevellit hukuklarının tamamii siyaneti ile seri bir surette unsuru müstahsil olabilmeleri esbabının istikmalini Meclisi Âlinin şefkat ve merhameti adilânesinden bekler ve mukarreratı acilenin ittihaz buyrulmasını istirham eyleriz ferman» 26 Teşrinievvel 1340.

İskân ve Teavün Cemiyeti
Merkezi Umumîsi namına
Reis
Doktor Bahtiyar

Muhterem arkadaşlar! Başvekâleti Celileye gönderilmiş ve sureti burada telhis edilmiş birçok telgraflar vardır. Mübadiller her tarafta aç olduklarını, gayri müstahsil bir halde kaldıklarını, hatta kendilerine sui muamele edildiğini ve hatta bu bapta vekâletin vermiş olduğu emirlerin bile icra edilmediğini, söylüyorlar. Binaenaleyh, Heyeti Celile bu işleri bir vekâleti ilga suretiyle hal ederse huzuru tarihte vazifesini yapmış olmaz ve Türkiye'de mesuliyet esası teessüs etmiş bulunmaz. Binaenaleyh, Mübadele Encümeni ve diğer encümenler birleşerek ilga teklifini müzakere edeceklerdir. Diğer taraftan vekâletin bu esaslar üzerinde bu teşkilâtiyle bazı rüesayi memuriniyle bu iskân memurlarının ekseriyetiyle devam etmeye imkân yoktur. Evvelbeevvel vaziyetin ıslahı, tasfiye edilmesi lâzımgelir. Bunun hakkında ne suretle ittihazı karar edeceklerini Heyeti Celile bittabi takdir buyururlar. Bu baptaki kararı Heyeti Celilenin vereceğinden emin olmakla beraber Heyeti Celiyeye (Anket Parlamenter) in behemahal kabulünü ve bu bapta takdim edeceğimi takririn tayini esamiyle reye vaz edilmesini teklif eylerim.

Riyaseti Celileye

Mübadele bidayeti teşekkülünden bugüne kadar mübadillerin emri iskân ve iaşe ve nakliyatında cereyan eden ahvalin tahkikine Meclisi Âlice ihtiyacı katî mahsus olduğundan bu bapta Meclis Azayi Kiramından yedi zattan mürekkep olmak üzere Teşkilâtı Esasiye Kanununun sual ve istizah ve Meclis tahkikatı Meclisin cümlei salâhiyetinden olduğu muharrer bulunan yirmi ikinci maddesine tevfikan bir (Anket Parlamenter) yani (Meclis Tahkikatı) heyeti teşkilinin müstacelen tahtı karara alınmasını teklif ederim.

30 Teşrinievvel 1340
Dersim Mebusu
Feridun Fikri

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) — Efendiler! Benden evvel maruzatta bulunmuş olan bir arkadaşımın ifadesine de cevap vermek istiyorum. O da; altı milyon lira tespit edilmiştir, bu para ile ne yapılsın? Demişlerdir. Muhterem arkadaşlar! Teşkilâtı Esasiye Kanununun hini tanziminde bu bapta icra olunan müzakerat Heyeti Celilenin malûmudur. Gerçi Meclisi Âli bilcümle hukuku nefsinde cem etmekte ve bu hukuku her veçhile mahfuz bulunmakta ise de Meclisi Âli vazaifini tedvir hususunda sinesinden bir heyet çıkarmıştır. Bu heyetin vazaifi kanuniyesi muayyen ve musarrahtır ve bu heyeti deruhde eden zevatı kiram vazaifi icraiyeyi deruhde etmiş bulunmaktadırlar. Binaenaleyh, vazifei icraiye ile mesuliyeti icraiye tevemdir. Hiç bir kimse mesuliyeti tamamiyle tekabbül etmeden bunu deruhde etmez. Hatta arkadaşlarımızdan birisine Heyeti Vekileden böyle bir vazife tevdi edildiği zaman o arkadaşımızın bunun on milyondan aşağı bir tahsisatla kabii olamayacağını serdetmişken, o vakit de vazifei vekâleti deruhde edecek olan zatın Meclisi Âliyi tenvir ederek bu bapta mesuliyeti tekabbül ve deruhde etmemesi lâzım geliyordu ve diğer vekillerin de hini tekabbüllerinde bu suretle vazifeyi üzerine almaları lâzımgelirdi. Mademki bu vazifeyi deruhde etmişlerdir. Bittabi vekâletin bütçesini de mütalâa buyurmuşlardır. Binaenaleyh bunun üzerine kendilerinin bu noktada tahsisatın kifayet etmediğinden bahsetmeleri gayri caizdir, gayri varittir, mesmu değildir.

Memurlar meselesine gelince; memurların kifayetsizliğinden bahsedilmiştir. Yani memurların bundan alâsının bulunması kabil olmayacağını söylemiştir. Efendiler mübadele ve iskân vazifesini ifa etmekte olan memurin arasında muktedir anasır mevcuttur.

Fakat bu işte daha ziyade ehil anasır aranılması mümkündür ve bilhassa bidayette bir hata olsa bile muhtelif arkadaşlarımız tarafından vaki olan müracaatlar nazarı dikkate alınarak, haklarında şikâyet vaki olan zevat hakkında tahkikatta bulunarak bir neticei müsbiteye varılmak kabildi. Neden bunlar yapılmamıştır? Mübadele ve İmar Kanununun ikinci maddesini tanzim ederken bendeniz hatta Mübadele Vekiline verilen salâhiyetin fazlalığına itiraz etmiştim. O zaman vekil bulunan Necati Beyefendi cevap vermişler, maddeyi müdafaa etmişlerdi. Mübadele kanununun ikinci maddesine bakınız ne kadar salâhiyet veriyor? Bu salâhiyet «Mübadele İmar ve İskân hususuna müteallik kâffei hususatta İmar Vekâleti, mülkî ve askerî teşkilâtı umumiyei devletten azamî surette istifadeye salâhiyettardır. Mübadele imar ve iskân hususatına müteallik İmar Vekâleti tarafından vaki olacak tebligatı her işe tercihan ifaya bilâmum memurini devlet mecburdur. Bu bapta tekasül veya teallül gösterenler İmar Vekâletinin vekâleti aidesinden talebi üzerine işten el çektirilerek tahti muhakemeye alınır ve hakkında temas ettiği maddei kanuniyenin en ağır cezası tatbik olunur.» deniyor. Neden bu cezalar tatbik olunmamıştır? Birtakım küçük, zavallı, kimsesiz memurcuklar hakkında tatbik olunmuştur. Halbuki büyük, büyük vazaif deruhde eden vazaifi icraiye kabul eden, meselâ dosya tutmayan zevat hakkında niçin bu ceza tatbik olunmamıştır? Efendiler, Meclis bunları bilecektir. Fakat böyle bir müzakere ile Meclisin heyeti umumiyesi bu işe derhal muttali olamaz. Buna, Meclisin tamamen muttali olması ve bu işin bütün noktalarının tamamiyle taayyün etmesi için evvelâ mesuliyeti siyasiyenin bu memlekette mevcudolduğu sadedinde vekili aidi hakkında serdettiğim esbaptan dolayı hukuku kanuniyemizi istimal eylemekle beraber aynı zamanda esasatı hukukiyeden ve cümle memleket parlamentolarında olduğu üzere meslis tahkikatının da aynı zamanda kabul edilmesini arz ve teklif eylerim.

DOKTOR FİKRET BEY (Ertuğrul) — Efendim! İmar Vekâletin ilgası hakkındaki teklif ettiğim lâyihai kanuniyenin esbabı mucibesinde de söylediğim üzere bazı vezaifi dahiliye ve rüesayi memurinin vezaifi tedahül ettiğinden dolayı bu vekâletin işleri yürüyemiyor. Binaenaleyh ilgası taraftarıyım. Yalnız bendenizden evvel söz söyleyen arkadaşlarım fikirlerine iştirak etmiyorum. Şimdiye kadar yani vekâletin teessüsünden beri üç vekil arkadaşımız gelmiştir. Bunlar en layik vekillerdir. Binaenaleyh onlara atfı mesuliyet etmek isteyen arkadaşlar haksızlık ediyorlar. Çünkü Necati Bey bizim buradan kaybubetimizden evvel çekilmiştir. Necati Beye burada kaç defa itimat ettik. Necati Beyefendi kaç defa alkışlarla beyanatta bulundu. Ondan sonra diğer bir vekâlete intihap ettiniz, o vekâlette de kendisine itimat ettikten sonra hesap sormaya hakkı kanunî var mıdır? Feridun Fikri Beye sorarım. Bunun emsali var mıdır? Yalnız Necati Beye cinayet isnat edersiniz. Onu da usulü veçhile Divanı Âliye veriniz.

Sonra diğer arkadaşlarımıza gelince her ikisi de mesuliyet tekabbül etmişlerdir. Azamî derecede uğraşmışlardır. Bundan sonra yapamazlar efendim. Dünyanın neresinde dört yüz küsur bin kişi dokuz ay gibi kısa bir müddet zarfında getirilip iskân edilmiştir. Rica ederim: Haksızlık etmeyelim. Feridun Fikri Bey buyurdular ki, bu parayı daha fazla isteyeydin.

Efendiler! Memleketin üzerinde buğdaylar çürürken biz burada yirmi beş kuruşa ekmek yiyoruz, niçin? Şimendifer yapmadın, yapmadığın için yüz milyon lira istemedin ve biz vermeyince de istifa etmedin diye niçin sormuyoruz. O da sorulacak, sormak pek kabildir. Yani efendiler bütün mesuliyet üç arkadaşımızda mıdır? Bizde yok mudur? Ve biz de yaptık. Geçen sene Meclis burada iken bu iskân işi fena gittiği zaman Necati Beye itimat edip sormuyordunuz. Yani bu biraz fazla haksızlık oluyor. İmkânı teşriî de görmüyorum. Yalnız diğer iki arkadaşımız vardır ki, bunlara da madde zikrederek mesuliyet tahmil edilirse onlar da kendilerini pekâlâ müdafaa edecekler ve tebriye edileceklerine katiyen eminim. Yalnız bu işin esası bozuktur, onu da biz yaptık. Bu vekâletin yürüyemeyeceğini anladık. Şimdi avdet ettik. Sebebi, Heyeti Âliyenizdir.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Katiyen ricat etmiyorum. Kıyamete kadar yaşayacak iddia ederim.

DOKTOR FİKRE TBEY (Devamla) — Sen teklif ettin Tunalı bunu, ben kabul ediyorum efendi o vekâletin tesisindeki mesuliyeti kabul ediyorum, ben de müşterekim. Binnaenaleyh bütün mesuliyeti deruhde ediyorum.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — İmar Vekâleti kıyamete kadar yaşayacak.

MUHTAR BEY (Trabzon) — Bu koridorda imza edilmiştir. Koridor kanunudur.

DOKTOR FİKRET BEY (Devamla) — Hakikaten muhacirler hakkında söylenen söz varittir, devam ediyor. Bunun bir an evvel önüne geçelim.

HALİT BEY (Kastamonu) — Muhterem arkadaşlar! Bendeniz de kendi dairei intihabiyemde gördüğüm vaziyeti arz etmek isterim. 20 Temmuzda İnebolu'ya çıktım. İlk işittiğim şikâyet muhacir meselesi oldu. Gerek muhacirlerle gerekse oranın alâkadar memurları ile Jandarma ve Belediye Heyetiyle görüştüm. Bendenize şu hikâyeyi anlattılar. Üç yüz küsûr Drama ve Dosfat muhaciri. Bunlar evvelâ Balıkesir'e sevk edilmiş bilmem ne esbaptan ise Balıkesir'de yer olmadığından bahisle bunları kaldırmışlar, Trabzona göndermişler ve hem de demişler ki, nakliye ücretini siz vereceksiniz. Nakliye ücretini vermişler, Trabzona gitmişlerdir. Sonra, Trabzon' dan Vakfıkiber'e gönderilmiş sonra oradan da demişler, siz Ankara'nın Keskin kazasına gideceksiniz. Ankara'nın Keskin'i rica ederim haritayı şöyle bir gözönüne koyunuz, vaziyeti muhakeme buyurunuz. Tabiî Keskin'e gitmek için İnebolu İskelesini münasip bulmuşlar, İnebolu iskelesine getirmişler. Muhacirlerin bir kısmı takriben 168 muhaciri Keskin'e gitmek üzere İnebolu'dan yola çıkarmışlar, bakiyesi İnebolu'da kalmış. Meselâ bir ailenin çocuğu, annesi gitmiş, çocuk geride kalmış, eşyasının bir kısmı önde gitmiş, bir kısmı geride kalmış, hayvanatının bir kısmı önündeki kafile ile gitmiş, bir kısmı arkada kalmış. Tam böyle bir vaziyette iken bir emir geliyor, diyor ki, İnebolu'da evler vardır. Orada kalan muhacirler oraya yerleştirilecektir. Halbuki o evler sırf Hıristiyan olan sanatkârlara mahsus olduğu halde bu muhacirler oralara yerleştirmek istenmiştir. Halbuki bu gelen muhacirler tamamiyle zürradırlar ve çiftçidirler. Hiçbir sanatla alâkaları yoktur. Halbuki İstiklâl Muharebatı esnasında birçok mebus arkadaşlarımız ve birçok memurlar İnebolu iskelesinden gelmişlerdir. İnebolu arazisinin ne kadar dar olduğunu görmüşünüzdür. Bütün araziler yamaçtadır. Orada on dönüm arazisi olan servet sahibi addolunur. Halbuki bu adamlar Dospatlı, Dramalı geniş arazi sahibi adamlardır. Bunlara sanatkâra ait bir ev vermişler, arazi yok. Sonra bunlar demişlerdir ki biz çiftçiyiz, rica ederiz. Bizi oraya gönderiniz. Ailesi ileri gitti kocası orada kaldı, çocuğu ileri gitti anası orada kaldı. Bu, ne vaziyet, ne rezalettir? Nihayet bunlar zorluyorlar. Bir taraftan da nokta memuru Manastırlı Hamdi Efendi ve vilâyet emir veriyor. Katiyen orada oturacaklardır. Muhacirler ısrar ediyorlar. biz katiyen oturmayız. Çünkü burada otururşak biz çiftçiyiz, burada arazi yoktur. Burada oturmak ölmek demektir. Aynı zamanda birçok eşyamız, ailemiz, hayvanat vesairemiz ileri gitmiştir. Behemehal gideceğiz diyorlar ve yola dizilip gitmek istiyorlar. Sonra mıntıka memuru ve vilâyet emir veriyor. Bunları yoldan çevirin, behemehal oraya iskân edin. Jandarma kumandanı, ben oraya vardım, benden şefaat diliyor, sonra bir karar veriyorlar. İskân haklarından vazgeçerlerse kendilerini serbest bırakınız istedikleri yere gitsinler. Rica ederim biz iskân kanunu yaparken böyle bir madde koymadık. Eğer bir muhacir iskân hakkından vazgeçerse serbest kalsın diye bunu kabul etmek demek, memlekette anarşi tevlit etmek demektir. Biz bilâkis muhacir getiriyoruz ki memlekete istihsalât ve nüfusu artıralım memlekette iktisadiyat yükselsin. Memlekette bir eşkiya sürüsü yapmak istemiyoruz. O emri veren zat göstersin bakalım, muhacirin iskânı hakkındaki kanunun hangi maddesi vardır ki bir muhacir iskân hakkından feragat ederse istediği yere gidebilir. Bunu kabul etmek demek, eline bir silâh al, eşkiya çetesi teşkil et, yolları kes. Bu; bu demektir, bunun başka hiçbir mânası yoktur. En nihayet bir kısmının ellerinden senet alıyorlar. Ne düşünüyorlar bilmem, bunun yetmiş hane kadarını Kastamonu'ya geldikten sonra Daday tarikiyle Safranbolu'ya gönderiyorlar. Bendeniz dolaştım, nihayet Safranbolu'ya geldim, Safranbolu'da Rumlardan kalma bir köy vardır. Büyük bir köydür. Muhacirler o köy civarında basit yerleştirilmiş, fakat en iyi evler memurîn, şu, bu tarafından işgal edilmiştir. Buraya muhacirîn memuru gelip birkaç gün kalmış, kaymakama gitmiş demiş ki; siz bir komisyon teşkil eder bunları yaparsınız, demiş çıkmış gitmiş, bu işle alâkadar olan yok, halbuki Kaymakam zaafi idare ile malul, heyete nüfuzunu tesir ettiremiyor. Evlere yerleşen adamlar hep birer kulp bulmuş, evlerden çıkmıyorlar. Yalnız bendeniz arz ederim ki ne bendeniz, ne de dairei intihabiyemin mebusları bu bapta Hükümete hiç bir tesir yapamamışlardır. Bilakis kanunun tamamı tatbiki hususunda teşvik etmişlerdir. Rica etmişlerdir. Geçende gazetede gördüm, ihtimal ki muhterem arkadaşlarım içinde mutalaa edenler de vardır. Safranbolu muhacirleri yazıyor, feryat ediyorlar. Hâlâ yerleştirilemedik diyorlar. Halbuki arkadaşlar Safranbolu kazasında yetmiş hane yerleştirilecek, hanede vardır, arazi de vardır, her şey mevcuttur. Fakat üç aydır, sırf idaresizlik, bakımsızlık yüzünden bu muhacirler orada perişan bir vaziyette kalmışlardır.

Sonra şunu da nazarı dikkatinize arz edeyim. Bunlar evvelâ Balıkesire gidiyor, Balıkesirden Trabzon'a sonra Vakfikebire, sonra İnebolu'ya Keskin'e gönderiliyor. Eğer Balıkesir'de yer yoksa niçin gönderdik? Sonra Trabzon'da, Vakfıkebir'de yer yok idise niçin kaldırdık Keskin'e gönderdik? Sonra Keskin'de yer yoksa niçin İnebolu'ya gönderdik? Bu ne iştir? Bu da gösteriyor ki bir program, bir fikir yok demektir. İşin esasında düşüncesizlik, programsızlık vardır. Asıl şikâyet edilen nokta budur. Sonra İnebolu'nun bir sanat memleketi olduğunu herkes bilir, İstiklâl Muharebatı esnasında herkes oradan geçmiştir. Ancak balıkçı, Kayıkçıdırlar. Sanatkâr olursa yerleşir. Ne sıfatla bir çiftçiyi oraya yerleştirmek için emir veriyorlar?

Sonra arkadaşlar! bunlar uzun bir seyahat yapmışlar, gelip gitmek, harcırahlarını kendi keselerinden vermek yüzünden keselerine ne koymuşlarsa bunları da sarf etmişler, elleri böğürlerinde kalmışlardır. Bir çok çocukları Kastamonu'da, kazada, şurada, burada dilencilik ediyorlar efendiler; dilencilik.. Bu; bizim için ayıptır. Arkadaşlar! bendeniz devrimi bitirdim Kastamonu'ya geldim. Bir komisyon geldi, bunların içinde bir de Yunanlı vardı. Bizzat ben işitmedim, fakat muvsukul - kelim bir zat bana şunu diyor ki; Bir Mecliste Yunanlı diyor ki: (Biz Samsun'a da gittik, bizden getirdiğiniz ve iskân etmek istediğiniz mahacirlerin vaziyetini pek perişan gördüm. Biz bilakis külliyetli bir istikraz yaptık, gelen muhacirleri mademki öldürüyorsunuz, bari getirmiyeydiniz.) Bu söz bir ecnebi ağzından çıkmış, bizim için ne zehirli bir hançer, ne ağır bir darbedir. Ben bunu işittiğim zaman yerlerin dibine geçtim.

REFİK BEY (Konya) — İyi ama onlar islâmların evine zorla yerleştiriyorlar.

HALİT BEY (Kastamonu) — Şimdi bazı arkadaşlar diyorlar ki : - Geçen gün İkdam Gazetesinde mi, diğer bir gazetede mi vekil beyin beyanatını okumuştum, yine burada da mevzubahis olmuştu - para azmış, bir muhacire bir nüfusa 10 - 12 lira düşüyor rica ederim arkadaşlar, geçen sene ben iyi hatırlıyorum, İmar Bütçesi bize 6,5 milyon lira olarak teklif edildi. Feridun Fikri Beyin söylediği gibi mesuliyeti deruhde eden arkadaşlar eğer bu para kifayet etmiyorsa derdi ki, ben bu para ile bu vazifeyi deruhde edemem, 15 000 000 lira vereceksiniz. Ben böyle bir itiraz vaki olduğunu hatırlamıyorum.

Geçen sene Başvekil Paşa Hazretleri, Fethi Beyefendi gibi takribî bir program vermediler. Dediler ki : İmar Vekâleti 6 000 000 lira istedi, kabul ettik. Binaenaleyh bu mesuliyet Meclise ait olamaz. Sonra arkadaşlar geçen sene hatırlarsınız hükümet bir çok şeyler deruhde etti. Evvelâ biliyorsunuz arkadaşlar biz rejiyi, ilga edilsin dedik. O vakit Başvekil geldi bize dedi ki : Efendiler bu 5 000 000 liraya lüzum gösterir, ben bu parayı bulamam. Nihayet o işten vazgeçildi. Rejiyi ilga memleketin iktisadiyatı, istihsalâtı için fevkalâde mühim bir meseledir. Beş milyon lirayı bulamam diyen Başvekil Paşa Hazretleri yüz yirmi milyon asgarî bir ücret tutacak olan Anadolu hattının mübayaasını, sonra altmış beş milyon lira Şark şimendiferlerinin yapılmasını bize teklif etti. Ben anlamıyorum, bu ne iş, bu ne mantık? Binaenaleyh para meselesinde de katiyen yükün Meclise atılmasını kabul etmiyorum. Bu elîm bir yaradır. Evet bir kaç arkadaş bu vazifeyi deruhde etmişlerdir. Şahıslarına hürmet ederim, kıymetli arkadaşlarımdır. Fakat Teşkilâtı Esasiye Kanunu şöyle diyor : İcra Vekilleri Heyeti siyaseti umumiyeden müştereken mesuldür. Fakat her vekil vekâletine ait vazaiften ve memurlarının muamelât ve efalinden, vekâlete ait siyasetin istikameti umumiyesinden mesuldür. Eğer kendisi yapmamışsa madununa yaptırılmamalıydı.

Arkadaşlar; bir çok mıntıka memurları gırla suiistimal yapmışlardır. Bu nedir rica ederim, istirham ediyorum. Arkadaşlar, bilhassa Samsun'un vaziyetini bilen arkadaşlardan birisi gelsin, Samsun'un vaziyetini söylesin. Yunan memuru söylediğini bilhassa Samsun'a misal olarak söylemiştir. Orada iskân memurları muhacirlere ait zeytinlikleri satarken cürmü meşhut halinde yakalanmıştır. Valiye ve saireye söylenmiştir. Katiyen bir şey yapılmamıştır, bunlara da mı göz yumacağız? Onun için memlekette mesuliyet teessüs etmelidir. Mesuliyet teessüs etmedikçe şekil değiştirmekten bir şey çıkmaz. Mesuliyet teessüs etmelidir. Mesuliyet bende ise beni de dar ağacına asmalıdır. Onun için Feridun Fikri Beyin dediği gibi behemahal Anket Parlamanter yapılmalıdır. Mesuliyet kimde ise anlaşılmalıdır.

REİS — Celseyi 5 dakika tatil ediyorum.

Hitamı celse Saat : 5

İKİNCİ CELSE

BEDİ MÜZAKERAT

Saat : 5.05

REİS — İsmet Bey

Kâtipler : Ragıp Bey (Zonguldak) Kâzım Vehbi Bey (Ergani)

REİS —Celseyi açıyorum efendim; Büyük Millet Meclisinin 1340 senesi bütçesine tahsisatı munzamma itasına dair olan kanun hakkındaki ârânın neticesini arz ediyorum. (160) aza reye iştirak etmiş (127) kabul, 27 ret 6 müstenkif, 3 de istihsali ârâdan sonra rey verilmiştir. Onları da nisaptan ihraç ediyoruz. Kanun 127 rey ile kabul edilmiştir.

İstizah müzakeresine devam ediyoruz Söz Şükrü Bey'indir.

ŞÜKRÜ BEY (Biga) — Muhterem arkadaşlar; mübadele meselesinin bu günkü aldığı şekil şüphesiz ki bir faciadır. Ve öyle bir faciadır ki, günlerce söylense, söylenen sözler facianın büyüklüğü karşısında büyük bir yekûn teşkil eder. (Lehte mi, aleyhte mi sesleri) Lehte efendim; Fakat şimdiki Vekil Beyi müdafaa edeceğim. Şüphesiz bunu inkâra mahal yoktur ki mübadele vaziyetinin bu günkü neticesi faciadır. (Lehte mi sesleri)

REİS — Müsaade buyrunuz efendim; hatip fikrini izah etmemiştir ki lehte mi aleyhte mi tezahür etsin lehte de olabilir, aleyhte de olabilir.

ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Fakat onun böyle olmasında eşhasın mı, suiistimalâtın mı dahili tesiri olmuştur. Yoksa takip edilen usuller ve verilen tahsisatın kifayetsizliği mi bu hale sebebiyet vermiştir.? Bunu tayin ve tahdit edersek mesuliyetleri tefrik daha kolay ve daha âdilâne olur. Muhterem arkadaşlarımızın teşbih ettiği gibi mübadeleten memleketimize gelecek olan vatandaşlar bir ordu halinde değildi.

Bundan daha çok mühim bir kafile şeklindeydi. Bunun içinde henüz doğmuş çocuklar olduğu gibi, henüz annelerinin karnından kadem nihadei dünya olmamış nevzatlar ve 65 yaşında ihtiyarlar, kadınlar ve mefluçlar ve yataklarda hastalar da vardır. Tasavvur buyurunuz ki biz bu kafilei azimeyi memleketimizin sinesine almak için o kadar acele gösterdik ve okadar ihtiyatsız davrandık ki az kaldı Lozan heyeti mürahhasamız avdet ettiği zaman, kış ortasında bile bunların nakline başlayacaktık. Çok şükür ki o zamanki heyecan ve hissiyata az çok akıl ve mantık hâkim olabildi ve mübadele ilkbahara tehir edildi. Şimdi bu kafileyi memleketinden, yurdundan koparıp yeni bir memlekete getirerek iskân etmek ve onun terfihine çalışmak ve muvaffak olmak az bir iş mi idi.? Ve bunun için bizim kudreti ilmiyemiz kâfi miydi? Ve bu muazzam işi başarabilecek paraya bizim kudretimiz mevcut mu idi? İşin meselei siyasiyesi yani siyaseti dahiliyeye taalluk eden ciheti buradadır. Bu mesuliyete bir defa Heyeti Vekile iştirak ettiği gibi hemen mesuliyeti maneviye suretiyle Meclisimiz de iştirak etmektedir. Çünkü biz takdir etmeliydik ki beşyüz veya dörtyüz bin kişilik bir kafileyi, yalnız vazifesi cephei harbe gitmek ve günlerce meşak ve mezahime tahammül edecek hallerde değil, mütemadiyen burada oturup istihsale amil olacak bir kafileyi sureti daimede yaşatabilecek bir şekle sokmak lâzımdı.

Hiç şüphe yok ki verilen paranın yeknazarda gayrî kâfi olduğu belli idi, bunu hepimiz maalesef biliyorduk ve göz yumarak verdik. Bu para meselesi değildir, bir çok tetkike ve tetebbua muhtaç ilim meselesidir.

Bunu düşündüğümüzden dolayıdır ki Mübadele Kanunun bir maddesine mütehassıs celbini de koymuştuk. Yalnız bir mütehassısla da zannetmiyorum ki iş tedvir edilebilsin, birçok mütehassıslar icabediyordu. Yalnız mütehassıslarla da iş arzumuz gibi yapılacak değildi. Bunu muazzam bir plan halinde altı ay düşünmek ve bu altı ay zarfında yapacağımız işi tespit ettikten sonra o zavallı adamların nakline başlamak lâzımdı. Bunu da itiraf buyurunuz. Meclis çok acele etti ve Heyeti Vekilenin de iki ayağını bir papuca soktu, mütemadiyen kendisini sıkıştırdı, aradaki vatandaşlarımız şüphesiz ki birçok tazyikata mâruz kalıyorlardı. Bu parasızlıkla ve bu memleketteki vesaiti icraiyenin, memurların kifayetsizliğiyle bir işi fevkalâde bir şekilde görmek şüphesiz mümkün değildir. Bunu, bu noktai nazardan düşünüp Vekili hazıra hücum etmek hiç de şayanı kabul bir şey değildir. Meselede, kabul edelim ki bir cürmü kanunî olabilir. Yani cürmü kanunî sıfatı ile tavsif edilebilecek maddî deliller, ceraim,

suiistimaller bulunabilir. Bu suiistimallerden dolayı müsebiplerinin tecziyesi ya Heyeti Vekileye tevdi olunur veyahut Meclisimizce anket parlamanter kabul olunur ve o suretle mesele hallolunur ve suiistimalâta mücaseret edenler şiddetle tecziye edilirler. Meselenin bugünkü hali feci ile neticelenmesinden ve mesuliyeti siyasiyeden Vekili hazır tamamiyle tebriye eder. Bizim müzakeratımız hiç şüphe yok ki hali hazırda ihtiyaç, istirap içinde bulunan muhacirine hiçbir fayda temin etmiyecektir. Vekilinin ıskatı veyahut Vekâletin lâğvile zannetmiyorum ki bu arzumuza iyi bir tesir yapabilsin. Yapacağımız şey, evvelemirde bir komisyon teşkiliyle hali hazırda muhacirinin en evvel ne gibi ihtiyacatını tatmin edebiliriz, bunun için bütçemize ne kadar tahsisat vaz'ı lâzımdır, bunu tayin edelim, Heyeti Vekileye muayyen icra programı şeklinde bir program verip tatbik ettirelim, zannederim ki, bu tarik daha iyi olur.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Arkadaşlar; (Lehte mi, aleyhte mi? sesleri) Aleyhte!.. Fakat, zannımca kendi aleyhimde!...

Arkadaşlar; eğer bu istizah keyfiyeti gelen yeni seneye bırakılıp da kafalar kendine geldikten ve vaziyet cereyanlar halinde kendimizde görüldükten sonra olsaydı zannımca daha derin daha temelli olmak üzere meseleye bir şekil vermiş olabilirdik. Bu Vekâlete belki onbir yaşımdan beri, ruhuma sinmiş bir korku dolayısiyle, bilhassa muhacirin mesailiyle de üç sene kadar uğraşmak itibariyle, alâkamın bulunduğuna zannımca geçen Millet Meclisiyle beraber siz arkadaşlar da vakıfsınız. Gayetle kısa söyleyebilmek için meseleyi ikiye ayırıyorum. Birincisi müşahedat; ikincisi mütalâat. Süratle, benimle beraber şöyle bir cevelân yapalım arkadaşlar. İmar Vekâleti teessüs etti. İcabetti, İstanbul'a gittik. Eskişehir'de muhacirler lehinde, belki de vekâletin kendi lehinde olmak üzere bir vakaya ilk defa tesadüf ettim. Eskişehir'de büyük bir otel - emvali metrukeden - muhacirler için misafirhane ittihaz edilmiş ve tahliye edilmiş. Aylar geçti bu otel işletilmedi, arkadaşlar. Bakınız evvelemirde buna bile itiraz ediyorum. Çünkü ben milletin bitaraf bir adamıyım. Milletin iktisadiyatı, ticareti hiçbir mâna ile durmamak icap ederken otel aylarca işletilmemiş, yalnız bir çay içirmek için muhacirlere tahsis edilmiştir. Oradan da Eskişehir'deki evlere o muhacirler iskân edilmiştir. Demek oluyor ki bir kere Eskişehir sevkiyat merkezi değildir.

İstanbul'da bir vesile ile Muhacirin Müdüriyeti Umumuyesine uğradım. Zannederim bu Şubatın iptidasında idi. 8 Teşrinisanide vücuda getirdiğimiz kanunla teşekkül etmiş olan İmar Vekâletinin İstanbul idaresine uğramak vesilesiyle öğrendim ki arkadaşlar altmış memur bulunuyormuş, sevkiyatınız ne kadar dedim? Yirmi iki bin dediler. İskânınız ne kadar dedim? Dört bin dediler. Onun üzerine kalbimden dedimki ben de dahil olduğum halde bu işi altı arkadaşla başarabilirim. Aradan üç ay geçtikten sonra işittim ki, İstanbul memurları doksana iblağ edilmiş. Zaman geldi, cenuba doğru gitmekliğim icapetti. Memleketimin bu tarafını da göreyim, dedim. Eskişehir'den itibaren tetkikata başladım. Fakat Konya'ya varmazdan evvel vaz geçtim. Hangi istasyona beş dakika indiysem sordum, fakat Konya'dan sonra artık sormayacağım, dedim. Vaz geçtim. Lâkin arkadaşlar Konya'da dört günden beri muhacirler gelmiş olduğu halde misafirhanenin daha evvel tahliye edilmiş olduğunu öğrendim. Daha bazı şeyler de öğrendim, tabiî tesadüf!... Katiyen tahkikattan vazgeçtim arkadaşlar, benim karşıma ne çıkarsa yalnız onu görüyorum. Adana'da gördüm ki üç kız kardeş üç muhtelif yerlere gönderilmiş o üç kız kardeşin gönderildikleri yer de Adana'dır, daha saire, saire, hiç tahkik etmedim. Dörtyol'a gittim arkadaşlar, altmış nüfuslu bir muhacir kafilesi var, Giritli muhacirler, hiç birisi türkçe bilmiyor. O güzelim portakallıklar bunlara tevzi edilmek isteniyor. İstemiyorlar. Orada sarhoş bir muhacir memuru bulunuyor, elli dirhem eksik ekmek veriyor. Kaymakamın işarı üzerine yakalanıyor, daha doğrusu bir muallim tarafından, başka bir münasebetsizlikte bulunduğu için tokat yiyor. O memur Dörtyol'dan kaldırılıyor. İslahiye'ye geçtim. İslahiye'de Seksen kişilik bir kafileye rast geldim, başlarında onaltı günden beri bir memur bulunuyor, o memur Dörtyol'dan kovulan memurdur. Arkadaşlar Kaymakam Beye dedim ki bu işi siz deruhde ederseniz büyük bir sevap işlersiniz. Kaymakam Bey de, doğrudan doğruya bu işi ben yapıyorum, dedi. Allah razı olsun, hakikaten o yapıyordu, bizzat köye gitti, muhacirleri iskân etti.

Öteye geçtim, yine bir kafile muhacir gördüm. Arkadaşlar muhacir memuru var mı, dedim. Var, fakat görmeyiniz dediler. Bitkin bir halde hanenişin ihtiyar bir zavallıdır, dediler. Halbuki en ziyade şayanı dikkat olan burası değildir. Arkadaşlar. Gaziantep

katiyen iskân mıntıkası değilmiş, kezalik bir arkadaşımız Kângırı iskân mıntıkası olmadığı halde orada bir memur bulunduğundan bahsetti. Zonguldak tarafını soruya bırakıyorum. Böyle altmış nüfusun başında memur bulundurulurken ötede dört yüz nüfusun başında katiyen bir memur bulundurulmamışdır. Bandırma - İzmir hattında seyahat yaptım. Oradaki madenleri görmek için Soma'ya geldim, Soma'da bir gece kaldım, o vesileyle karşıma yine seksen haneden ibaret bir muhacir kafilesi çıktı. Zavallılar oralara doldurulmuşlardır. Kaymakam yerli diye bir takım kilükaller de oluyor ki katiyen ben onu söyleyemem. Muhacirlere verilen evler oturulamayacak bir halde iken diğer tarafta içindekilerin bazıları çıkmıyor, çıkarılamaz çıkarıp yerine muhacirlerin iskânı için katiyen emirler veriliyor, bu nasıl emirdir ve nasıl yapılabilir?

İzmir'e gittim. Hükümet Konağını bir iş için dolaşmakta iken bir daireye girdim, - açıkça söyleyeyim arkadaşlar - Madenler işi için malumat almak maksadiyle Maden Müdürünün yanına girdim. Ben orada konuşmak üzere iken oraya bir kadın ve bir erkeğin fasıla ile geldiğini gördüm. Nedir bu? Dedim. Muhacir dedi. Sen muhacir memurumusun Maden Müdürümüsün? Dedim. Komisyonun kararlarını icra ediyoruz, dedi.

Efendiler tasavvur ediniz; Komisyonun azasından biri oluyor!...

Zonguldağa sonra gelirim demiştim. Fakat arkadaşlar oradan da bahsedeyim; Orada daima Valinin, Kaymakamın yanında muhacir gördüm. Yalnız mütelaat kısmında esaslı bir nokta olmak üzere bunu burada bırakıyorum. Arkadaşlar.

Bir Mebus - Bir Seyahatname yazsanız daha iyi olur.

TUNALI HİLMİ BEY (Devamla) — Müşahadeden bahsediyorum. Çünkü hadise istiyorsunuz... İzmir'den Dumlupınar'a gidiyordum. Manisa'dan evvel bir nahiye merkezi var. Orada bıraktığım gibi, Onaltı günden beri çadırlar altında süründürülen bu muhacirlerin başında katiyen bir memur yoktu. On iki günden beri katiyen kendilerine ekmek verilmemişti. Nahiye Müdürü şurada olduğu halde o bile karışmıyordu arkadaşlar...

Alaşehir'den geçiyordum. Kendi kendime dedim ki, tahkikattan vazgeçmiştim, fakat orada muhacirlerin ağaçlar altındaki manzarası karşısında dayanamadım. Dört aile, bitmişler. Ne haber, dedim, anlattılar; Oraya getirileli iki ay olmuş arkadaşlar. Seksen bir hane, bu seksen bir hane iki ayda yetmiş iki telafat veriyor.

Arkadaşlar; İzmir'de muhacirin misafirhanesini görmek için gittim - yalnız görmek için - dedim ki buraya geldim, görmeden gitmeyeyim. Misafirhane bomboş. Fakat arkadaşlar; dışarısında zavallı muhacirler dolu; çünkü bunlar filân yere iskân edilmişler. Oradan hoşlanmamışlar, orada sıhhatlerini tehlikeli görmüşler ve tekrar oraya gelmişler. Pekala, diyelim ki; bunlar oradan katiyen haksız olarak gelmişler ki, zannetmem haksız olarak gelsinler, mamafih ilâve edeyim, muhacirler arasında yerleştirilip kaçanlar, şuraya buraya savışanlar gayretle çoktur arkadaşlar.

Şunu diyeyim ki arkadaşlar; Muhacirlik çok acıdır; Muhacir kökünden çıkarılmış bir ağaca benzer. Onun yerleşebilmesi için meseleyi ruhiyat itibariyle tetkik ederseniz, tetebbü ederseniz, bence güzel tabirler vardır. Benim burada itiraz edeceğim yalnız bir şey var. Bu Hükümet noktai nazarındandır, o gelen muhacirleri niçin süründürüyoruz? Kendilerini sevk ettiğimiz için onlara artık bakmamak mı lâzım gelir?

Arkadaşlar; yıllarca feryat eden ruhum yine diyor ki şu dakikada doğan bir çocuk bile bizce milyarlar kıymetindedir. Zira zavallı Anadolumuz o kadar boştur, o kadar büyük bir tehlike karşısındadır.

Tayyare Mektebine gitmek için Seydi köyüne gidiyorum. - Yine tahkikat neticesi değil - tesadüf kabilinden karşıma yine muhacirler çıkıyor. Yedi sekiz hane. Ağaç yok, güneşin altında bitmiş. Nereden geliyorsunuz? dedim. Denizli'den. Niçin? Kimimiz sıtmadan kırıldık kimimize de katiyen ev vermediler. Onun için geliyoruz, dediler.

Zonguldağa gelelim: Arkadaşlar; Zonguldak Vilâyeti için katiyen bir memura ihtiyaç yoktur. Halbuki ne görüyorum. Gayet çok!.. Asker mütekaitlerinden bir zat müdür, onun yanında bir iskân memuru, onun yanında bir kâtip. Derken ben biri bile zait görürken bir de ne göreyim memur kafilesi. Hülâsa arkadaşlar! Vekil Beye, Bartın'dan bir tahrirat gönderdim. Hülâsa olmak üzere en kısa bir surette yazdım. Orada bulunan muhacirler için İstanbul tahkikatını yapınca dedim ki; İmar Vekâleti memur imal ediyor. Fakat daha vakit geçtikçe dedim ki, İmar Vekâleti Mütekaitler Darülacezesi. Bu işler arasında bazı misaller de arz ederim. Ben Kürt Hüseyin Paşayı Konya'dan sevke memur iken 1335 te bizim mübarek Kuvayı Milliyemizin ilk adamı Konya'ya geldi.

Artin Cemal de orada idi. Bizim orada bir muhacirin memurumuz vardı. Efendiler bu muhacirin müdürü; Artin Cemal'e kol kanat olmak için bu muhacirleri Kuvayı Milliye aleyhine silâhlandırmış memurlardan!.. Bu nasıl olur da şimdi orada muhacirin müdürü olur? Bunu da yazdım ve işittim ki bu Ayvalık tarafından gelen memurmuş. Bu nasıl olur?

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Aferin! Seni Vekil yapalım, ciddi söylüyorum, aferin!.

TUNALI HİLMİ BEY (Devamla) — Teveccühünüze şükranla mukabele edememek âczindeyim. Çünkü, bu âciz omuzlar o kadar yükü kaldıramaz!. Kendinize o kadar güveniyorsanız siz buyurunuz! (Handeler).

Efendiler! dedimya eğer biz bu işi sonraya bıraksaydık çok iyi olacaktı (Ne demek sesleri) çünkü vakitler dar, hazırlıklar katiyen eksiktir arkadaşlar.

Efendiler ben mutalâat kısmına gayet ehemmiyet veriyorum. Neden bu işler yürümüyor? Bütün tetkikatım, bütün tahkikatım bir noktada temerküz ediyor:

Efendim! bir vazifenin başında bir memur bulundurulacağına, beş memur bulunduruluyor. Beş memur bulundurulacağına elli memur bulunduruluyor. Zavallı vazifeye hiç kimse sahip olmuyor. Herkes dirsek çeviriyor.

Arkadaşlardan bazıları tahsisatın azlığından bahsettiler. Ben zaten kanun kabul edilirken, o tahsisat kabul edilirken, acı acı gülümsemiştim.

Evet, tahsisat pek azdır. Lakin efendiler, o tahsisatla da katiyen hiç bir iş görülemeyerek, yalnız kendilerini taşıyamayan memurlara vermek, bilmem caiz olur muydu?

Lakin müsade buyurursanız Vekâlete de bunun böyle yapılmasından dolayı da adeta bir mesuliyet isnat edemeyeceğim. Çünkü arkadaşlar, bu âciz arkadaşınızın teklif ettiği lâyiha - ki iki defa huzurunuza çıkmıştır - geçen Mecliste reddedildi. Bu Meclis de reddedildi. O reddedilen lâyihada öyle bir madde vardır ki: (İmar Cemiyeti) maddesi idi. Evet, bütün memurlar o cemiyete girecekti. Ben işi Siyasî; İçtimaî olarak öne sürdüm. Maalesef kabul ettiğimiz kanun lâyihasında bir madde vardır. Arkadaşlar, o maddede deniliyor ki; İmar Vekâleti muvakkattır, buna gelecek nispetlerini kat etmeyeceklerdir müsterih olsunlar, ümitvar olsunlar.

Arkadaşlar! İster ruhiyatça deyiniz, ister psikolojik deyiniz (Türkçe sesleri) hangisi Türkçe değilse sizinki de Türkçe değildir.

Arkadaşlar! Tasavvur buyurunuz bugün ben müsteşarından ta filân veya falan yerdeki kapıcıya kadar iddia ediyorum ve diyorum ki, hepsinin gözü dışarıdadır. Bu âciz arkadaşınız size bunu yana yakıla izah etti kabul buyurmadınız, yine izah ettim, Adliye Vekâleti inşallah muvakkattir. İnsanlar melek olurlar da.. Tekâmüle doğru gittikleri için belki melek olurlar da Adliyeye lüzum kalmaz. Tekâmülün bir mânası da arkadaşlar imar demektir. Muhacir iskânı bu memleketi insanla şenlendirmek siyaseti, eğer canlı bir imar ise arkadaşlar nafia işleri de cansız imar demektir. Hatta teklifimde seyrisefain müdüriyetinin de bu vekâlete raptını teklif ettim. Bir kova suyu koyuyorsunuz, bir yüksüğe doldurmak istiyorsunuz!.

İmar Vekâletinin esaslı surette tevsiini, tamamiyle vücuda getirmek halini düşünmüyoruz da kalkıyoruz bir de müdüriyeti umumiyeye kalbetmek istiyoruz. İmar Vekâleti yalnız iskândan ibaretse bir iskân müdüriyeti yaparız. Seyrisefain Müdüriyeti yaparız. Nafıa Vekâletini de imara kalbederiz. Üç Müdüriyetten müteşekkil bir Vekâlet meydana getiririz (Anlaşılmadı sesleri) Anlaşılmadı mı arkadaşlar! (Gürültüler)

REİS — Rica ederim teşkilât mevzubahis değil, istizah maddesi mevzubahistir.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Son sözüm arkadaşlar kendi aleyhimde söyleyeceğim, dedim, kendi aleyhimde söyledim. Vekâletin aleyhinde değil, Meclisin aleyhinde de değil, ben kendimin aleyhinde söyledim. Çünkü ben teklifimi kabul ettiremedim.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Efendim!

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) — Efendim, takdim ederim, İmar Vekili namzedi!.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Eğer ben de sizin gibi ihtisastan bahsedersem sözünüz doğru olabilir!.

ALİ RIZA BEY (İstanbul) — Samimiyeti ihlâl etmeyelim!.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) — Efendim! Bütün rüfeka meşhudatına atfen nakil ve iskân işlerinin doğru olmadığını hakikaten canlı vakaiyle ispat ettiler ve hiç şüphesiz ki, bendenizin de bir çok müşahedatım vardır. Dedikleri doğrudur ve öyle zannediyorum ki; Mecliste hiç bir zaman hiç bir arkadaşımız İmar ve İskân ve nakil işlerinin arzu ettiğimiz şekilde olduğunu söyleyemez. Hatta Vekil Bey bile diyemez ki; Heyeti Âliyenizin arzusu veçhile imar işleri tamamen, mükemmel bir şekilde ifa edilmiş, kendileri de diyemez.

Fakat Beyefendiler; lütfen tahattur buyurmanızı rica ederim ki; bu iskân işi meydana çıktığı zaman Muvazenei Maliye Encümeniniz size bir müdüriyeti umumiye kanunu teklif etmişti ve o kanunda, iskân, imar hususatı lâzım gelen teşkilâtı, bilhassa bütün vekâletlerin bütün vesaiki ile bu müdüriyete muavenete mecbur olduklarına dair kayıtlar vardır. Fakat lütfen itiraf etmek lâzım geliyor ki; Bu günkü Muvazene Encümeninin bu kanununa maalesef Koridor Kanunu galebe çaldı. (Bravo sesleri). (Gürültüler) Efendiler koridorlarda beş dakikada yapılan kanunların netayici tabiyesini maalesef muhacirlerimizin felâketiyle biz bugün görüyoruz. (Anlaşılmadı sesleri) (Ayak patırtıları) buyuruyor ki yedi milyon lira ile ne olur? Bişey olmaz arkadaşlar.

MUSTAFA BEY (İzmir) — Her şey olur herşey..

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Söyleyeceğim Beyefendi. Fikrim lehinizdedir. Anladım fikrinizi. (Handeler) yedi milyon lira ile bir şey olmaz, ne vereceğiz Beyefendiler? Vekil istiye istiye ne istiyebilirdi? Haydi yirmi istiyeydi ve verildiğini farz ediniz verilen hesaba göre yine nüfus başına beş lira eder. Ne olacak kırk milyon lira? İmkân varsa kırk milyon lira veriniz. Ben de meşhudatıma atfen arz edeyim ki; Yunanistan Cemiyeti Akvamdan on milyon İngiliz lirası ki, bizim paramızla yetmiş seksen milyon lira istikraz etmiş. Bununla beraber gözümle gördüm; Atina'ya nakledilen Rumlar o şerait dahilinde bile sefalet içindedir. Hatta bizzat beni tanıyan ve bilen bir Rum bile felâketinden bahsediyordu. Demek ki kolay bir iş değildir. Binaenaleyh bu işin kırk milyon ile de olacağını zannetmiyorum. Efendiler; Beyefendinin buyurduğu gibi filhakika parasız yapılacak işler de vardır. Rüfeka onları tadat ettiler, doğrudur. Meselâ, parasız yapılacak işler vardır. Meselâ Zeytinlikler vardır, bunları tevzi etmek için para istemezdi. Emvali metrukeden evler vardı, bunları tevzi etmek için para istemezdi. Fakat bütün arkadaşlarım gibi ben de kaniim ki bu teşkilâtla bu vazife ifa edilememiştir. Bendeniz bu noktada arkadaşlarımla müttefikim. Bu teşkilât bu vazifeyi tamamiyle ifa edememiştir. Fakat Beyefendiler; rica ederim bir vekâlet yapıyoruz ve zannediyorum, geçen sene bunu arz ettim, bu, teşkilât derdindendir, kaidemiz budur. Bir Kanunla buraya geliriz. Havayı toplayacağız, bir hava müdüriyeti teşkil edeceğiz. Üç gün sonra havalar toplandı, bir de hesap memuru ister efendim. Dördüncü gün havanın tevziine başlıyoruz. Bir de muhasebe memuru ve dört tane de tevzi memuru, mürakabe var, bilmem ne derken muazzam teşkilât.. Arkadaşlarım darılmasın ama bakınız; Meclisimizin de muazzam teşkilâtı, avizeleri vardır. Muazzam avizeler filan ama, önümüzdeki kitabı bile okuyamıyoruz. Bu böyledir. Büyük teşkilât ki bunu Meclisi Âliniz hüsnüniyetle yaptı. Bu işin ehemmiyetine binaen bu vekâleti hüsnüniyetle tesis ettiğine eminim. Fakat efendiler; teşkilâta boğduk. Yapamadık, yapamadık. Şimdi çaresi nedir? Bir arkadaşımız anket parlamenterden bahsetti. Nizamnameyi Dahilînin 127 nci maddesi sarihtir. Bu madde mucibince yapacağız, bir kur'a çekip vereceğiz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Nizamnamei Dahilî değildir. Teşkilâtı Esasiye de vardır.

YUSUF KEMAL BEY (Sinop) — Teşkilâtı Esasiye Kanununda vardır. Nizamnamei Dahilîde öyle ahkâm yoktur.

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Anladım, anladım. Bu 127 nci maddeyi istemiyoruz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Evet o madde değil!..

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Güzel, zatıâlinizin dediği gibi Feridun Bey, ben de beraberim. Yedi, sekiz kişi ile tahkikata girişelim. Fakat düşününüz arkadaşlar muhacirleri, dışarda havaya bakınız, muhacirleri ne yapacak sınız? Onlara çare arayınız. Çare nedir? Buraya çıkan arkadaşların hiç birisi maatteessüs çareden bahsedemiyor.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Yüreğimiz emin olmayınca para veremeyiz.

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Mesul edelim, asalım, beraberiz. Fakat fecayii birer birer tadat ettik. Ne oluyorlar? Açıkta kalmışlardır. Buna çare nedir? (Gürültüler) (O ayrı meseledir sesleri) Hayır efendim, zannederim mesele budur. Parayı vermezsin Feridun Bey ne vereceksin, on milyon lira mı? İmar Vekili geldi on milyon lira istedi. Bununla kabil olacak mı? Yine olmıyacak. Şu halde efendiler imar ve iskân işlerimizin arzumuz veçhile husule gelmesi için çare nedir? Bulamıyorum. Buraya çıkan rüfeka da bişey söyleyemedi. Onun için tahkikat mı yapacaksınız beraberim, lağıv mı edeceksiniz, beraberim. Bu Vekâlete lüzum yoktur mu diyeceksiniz, beraberim. Zaten bu vekâleti istemediğime dair benim imzam vardır, niçin? Hiç olmazsa bir buçuk iki milyon lira memurlardan tasarruf etmiş olurduk. Fakat efendiler bunlar böyle olmakla beraber Meclisin acilen yapacağı bir iş vardır? Açıkta kalan, titreyen, ölen muhacirlerin derdine çare bulalım.

RAUF BEY (İstanbul) — Kim bulacak?

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Biz...

RAUF BEY (İstanbul) — Üçyüz kişi bunu bulabilir mi? Bunu icraya memur olanlar bulur.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Hükümet, hükümet..

MAZHAR MÜFİT BEY (Devamla) — Müttefikiz. Bir kanunla bunu derhal lağıv edelim. Derhal müdiriyeti umumiye kanununu müzakere edelim demek istediğim budur. Bu dertler düşünerek ve artık müspet olarak, koridorda yapamıyacağımız bu kanunu düşünelim de muhacirlerin derdine bir çare bulalım. Yoksa böyle tenkit, muahaze kolay. Fakat kim diyor ki imar kolaydır. İmar Vekâleti, bunu zaten kabul eden yoktur, buraya çıkan bütün rüfeka dedi ki bu vekâletten matlup olan işi görmedik. Evet görmedik. Fakat ne oluyor? Bütün kabahat vekâletin mi? İşte burada ayrılıyoruz. Efendim, idarî hata vardır. Meselâ parasız yapılacak işler de vardır. Fakat bütün bütün de hatayı Refet Bey'e yükletmek muvafık değildir. Temmuzdan beri iki ay vekâlette bulunmuş. Asalım mı (hayır sesleri, öyle şey yok sesleri) Meselâ efendim, vuruyoruz, kırıyoruz. Ne iyi? (Gürültüler) Şimdi efendiler; benim dediğim budur. Ne istèrseniz yapınız. Bu Vekâletten fayda yoktur, anlaşılmıştır. Bunda müttefikiz. Bilhassa bazı arkadaşlar zannederim Feridun Fikri Bey bir teklif yapmıştır. Müdiriyeti umumiye mi, ne yapacaksak bir an evvel yapalım. Kış gelmiştir, vakit geçirmiyelim. Zannederimki muhacirlerin hali, vakti yoktur. Bendenizin teklifim budur. İmar Vekâletinin lağviyle öteki kanunun müzakeresine başlıyalım.

Dr. RIZA NUR BEY (Sinop) — Mazhar Müfit Bey; koridor kanunu nedir? Bunu izah etseniz de anlasak.

REİS — Söz vermiyorum efendim. İmar Vekâleti Kanunu Heyeti Celilenizce âriz ve amik müzakere edilmiş ve kabul edilmiş bir kanundur. Koridor vesairede ihzarî bir surette konuşulmuş ve kanun usulüne tevfikan Heyeti Celilenize arz edilmiştir. Mazhar Müfit Bey yanlış söylemişlerdir. Sehvetmişlerdir.

MAZHAR MÜFİT BEY — Reis Bey; yanlış söylemişsem aşağı iner, oradan söylersiniz. Oturduğun yerde söyleyemezsiniz; Riyaseti terkeder, ondan sonra söylersin.

Koridor kanunu, yine söylerim. Kimse aleyhine söylemiyor. Yine söylüyorum, yine söylüyorum. (Gürültüler)

REİS — Söz vermiyorum oturunuz.

RÜŞTÜ PAŞA (Erzurum) — Efendim; bazı arkadaşlar muhacirlerin sefaletine başlıca sebep, tahsisatın az olduğunu söylemiştir. 1339 senesi için altı milyon lira tahsisat verildi. Vekâlet bundan yalnız iki milyon lirasını sarf etti. Mütebakisini sarf etmedi. Vekâlet bundan dört milyon lirasını sarf edememiştir. 1340 bütçesi için altı milyon lira verilmiştir. Zannetmem ki bu altı milyon lira sarf edilmiş olsun. Deniliyor ki verilen tahsisat muhacirinin neferi başına on iki lira isabet ediyor. Mesele böyle değildir. Muhacirinden üçyüz elli bini kendi parasıyle gelmiştir ve iaşe edilmiştir. Tetkik ve takip ediyordum. İaşe edilen muhacir yekûnu beş bini geçmemiştir. Mayıs ayına kadar Encümende idim. Takip ediyordum. İaşe edilen muhacirler beş bini geçmemiştir. Biz şu vekil düşsün, bu vekil çıksın gayesini gütmüyoruz. Bizim yalnız düşündüğümüz şey muhacirlerin terfihidir. Daha bir çokların bundan mesul olması lâzım gelir.

Ben muhacereti dört devreye ayırıyorum. Birincisi: Bulundukları mahallerden irkâp iskelelerine kadar; ikincisi irkâp iskelelerinden ihraç iskelelerine kadar; üçüncüsü ihraç iskelelerinden iaşe mıntıkalarına kadar. Dördüncüsü de iskân mıntıkalarından da bunları müstahsil bir hale sokmak için lâzım olan devredir. Encümende müzakere edilirken, İmar ve İskân ve Mübadele kadrosu yaparken, tanzim edilmiştir bu kanun. Kanunda kabahat yoktur. Heyeti Celileniz bu meseleye ehemmiyet vermiştir. Fazla olarak kabul, hükümetin müdiriyet teşkiline karşı, vekâlet olarak kabul, etmiştir. Vekâlet tesisi hiçbir vakit muhacirinin felâketine sebep olmamıştır. Birinci devredeki hata şudur: Heyeti Celileniz Hükümetin teklifi üzerine Yunanistan'a Tevfik Rüştü Bey heyetini göndermiştir. Giderken ikiyüz bin lira emrine vermiştir. Yirmi bin lira da nakit olarak almıştır. Bunlardan başka Vekâletten daha birçok paralar verilmiştir. Bu heyet gelmeli bir kere kendi hesaplarını vermeli. Bu heyet nereye gitmiş ve nereye sarfetmiştir? Ne iş gördü ve bulundukları mevkiden irkâp iskelelerine kadar muhacirinin her türlü hukukunu muhafaza edebildi mi? Ve bu heyet vekâletin emrinde bir memur vaziyetine girmiştir. Bu gün Teşkilâtı Esasiye Kanununun son şekline göre ya gelmeleri veya istifa etmeleri lâzımdır. Kendi hesaplarını burada vermelidir.

İkinci devredeki hataya geliyorum; İrkâp iskelelerinden, ihraç iskelelerine kadar vapurlara yük, eşya, hayvan gibi insanlar irkâp edilmişlerdir.

Bir Vapurun istiap edemiyeceği kadar Vapura doldurulmuş ve o muhacirler nefes alamıyacak derecede gelmişlerdir. İhraç İskelelerinden iskân mıntıkalarına kadar yollarda, şurada, burada ne ahval sıhhiyelerine bakılmıştır ne de iaşelerine bakılmıştır. Hiç bir şeylerine bakılmamıştır. Mahaza gelen dörtyüz bin muhacirin işitildiği gibi kâmilen hariçte kaldığı doğru değildir. İkiyüz bini belki de üzyüz bini müreffeh bir hale getirilmiştir. Ve kısmen kendilerine tohumluk verilmiş, hayvan verilmiş, müstahsil haline sokulmuştur. Yalnız tahminime göre şurada, burada belki yüzbin veya elli bin kadar muhacir açıkta kalmıştır. Bu vekâlet tesis edilirken söylenmiş ve Heyeti Celilenizde uzun boylu müzakere edilmiştir. Bu işle ehemmiyeti dolayısıyle yalnız Mübadele Vekâleti meşgul olmıyacaktı, bütün vekâletler meşgul olacaktı. Sorarım meselâ Sıhhiye Vekilinden, hergün muhacirlerden ölenlerin isimlerini günü gününe almış mıdır? Ve günü gününe tespit etmiş midir? Eminim ki hiç alâkadar olmamıştır. Maliye Vekâleti vaktiyle şurada burada fuzulı olarak köşkleri, binaları işgal eden adamlardan alıp ta İmar Vekâletine vermemiştir. Mübadele Vekilinin her müracaatı yapılmış mıdır? Valiler, Kaymakamlar hiç bir vakit lüzumu derecesinde alâkadar olmamışlardır. Dairei intihabiyeme giderken anladım ki, Sinop, Samsun, Trabzon'da Kaymakamlar, Valiler lüzumu ve ehemmiyeti derecesinde meşgul olmamışlardır. Yalnız bu işte mesul olan Vekil değildir. Daha bir çok mesuller vardır. Mıntıka memurları, merkezde oturan memurlar vardır. Odalarını yaldızlı, süsülü cetveller ve krokilerle doldurmuşlardır. Şimdi gelmeli hepsi hesap vermelidirler. Şu vekil bu vekil değil, muhacirinin ölmesine sebep olanlar kimlerse onlar gelip hesap versinler. Onların mesuliyetini istiyoruz. Binaenaleyh Feridun Fikri Beyin teklifi veçhile Heyeti Celileniz, bir heyet intihap eder ve kabahat kimdeyse, Vekil olsun, Memur olsun, tecziye etmelidir.

Sonra Mazhar Müfit Beyin dedikleri gibi toprak üzerinde kalan muhacirlerin yerleştirilmesi için vekâleti aidesi ne yapmak lâzım gelirse yapsın. Mesuliyeti kendisi deruhde etmiştir. Fazla memur varsa çıkarsın. İşgal edilmiş haneleri boşaltsın., yerleştirsin. Tahsisat lâzımsa istesin. Maruzatım bundan ibarettir.

FUAT BEY (Rize) — Muhterem arkadaşlar; bu defaki içtimamızda Meclisi Âlinin ilk istizahına maruz kalan İmar ve İskân Vekili olmuştur. Bu da Meclisi Âlinin muhacirin meselesine son derece ehemmiyet verdiğini gösteriyor ki şayanı teşekkürdür. Bir çok hatip arkadaşlarımız burada son derece heyecanlı ve hepimizi müteessir eden bir çok misaller zikrettiler. Çok müteessir oldum. Zaten buna hacet yok. Bir çok mıntıkalarda bizzat gezmiş ve görmüş olmaklığım dolayısıyle söylenen sözlere bir dereceye kadar bendeniz de şahidim. (Tamamına değil mi sesleri) Tamamına değil efendim. Yalnız Hamdullah Suphi Beyefendinin beliğ olan mütalaatına Meclisi Âlinin daha munsif olarak meyletmesini rica edeceğim. Dörtyüz bin muhacir bir diyardan diğer bir diyara nakledilıyor. Bu mesele mevzubahis olduğu zaman memleketimizde henüz hiç bir teşkilât yok idi. Meclisi Âli sırf bu mesele ile alâkadar olmak üzere yeniden bir İmar ve İskân Vekâleti ihdas etti. Bir Vekâletin ihdasiyle bütün makinelerin, çarkların muntazam olması ifade edilemez.

Senelerden beri teşekkül etmiş ve işlemekte bulunmuş olan birçok idarî makinelerimiz vardır ki onları da bugün kurcaladığımız zaman hatalar bulmuş olacağız. 400 bin kişiden ibaret olan ve bu kafileyi teşkil eden çoluk çocuk ihtiyar ve alilden mürekkep azim ve kitleyi bir diyardan diğer bir diyara nakletmekteki müşkülâtı tasavvur buyurunuz. Değil böyle bir muhacir kafilesinin, bir orduyu bile bir diyardan diğer bir diyara naklederken bu gibi birçok feci vakalara şahit oluruz. Meselâ susuzluktan, erzakın vakit ve zamanıyle yetişememesinden, şundan bundan mütevellit bazı hâdisat neticesi bu gibi feci vakaların tahaddüsüne sebep olur. Hülâsa her ne sebepten olursa olsun yine aynı vekayie şahit olacağız.

Arkadaşlar; tenkid, evet istediğiniz her hangi bir şeyi, her hangi bir vekâleti istediğiniz sahada ve gayet müsait şerait dairesinde tenkit edebilirsiniz ve bunun için istediğiniz misalleri bulabilirsiniz. Yalnız arz ettiğim gibi biraz munsif olunuz ve tatbikatta da mâruz kalınacak maddî müşkülâtı görerek çalışmalıyız. Bunların bir çoğu bizzarur meydana gelmiş olan fecayidir. Bütçedeki altı milyon küsur liradan bilmem insan başına ne kadar düşüyor. Bugün dörtyüz bin kişilik muhacir kafilesi vapurlarla buraya gelmiş ve bunların mühim bir kısmı müstahsil bir vaziyete girmiştir. Yalnız hayatını tanzim edememiş olanlar vardır ki onlar da dörtte biri teşkil ederler. Burada kalan vekil veya plan memuru mesuliyetini istemek insafsızlık olur. Çünkü onlar da evladı vatandır. Onların içerisinde de belki almış olduğu maaşın yarısını muhacirine sarf etmiş ve geceli gündüzlü çalışmış arkadaşlar vardır.

Bunların hepisini baştan aşağı vazifesiz göstermek ve vazifesizlikle itham etmek munsifane bir hareket olmaz. Kâffesi de uğraştılar. Çalıştılar, çaba-

ladılar. Yalnız mümkinattan olan şeyi yaptılar. Bu noktada lehte ve aleyhte söylenecek birçok sözler olabilir ve söylenebilir. Ben de bu hususta uzun uzadıya söyleyecek değilim. Birçok arkadaşlar bu noktaları çok vazıh bir surette ifade ettiler.

Yalnız bugün Meclisimiz mühim bir vazife karşısındadır. Yalnız Esat Efendi Hazretlerinin ağlar gibi görünerek hepimizi heyacana getirmesi ve diğer arkadaşların bu kadar müessir özleri hakikaten acınacak ve düşünecek bir vazife karşısında bulunduğumuzu ve muhacirlerimizin biran evvel hallerini düşünmek mecburiyeti hâsıl olduğunu bir kere daha gördük ve esasen de düşünmekteyiz. Fakat şimdiye kadar müspet olarak bir teklif dermeyan edilmedi. Tedvire ait hiçbir söz söylenmedi. Ben buna ait ortada hiçbir şey görmedim. Yalnız Feridun Fikri Beyin bir anket parlamanteri vardır. Bu hususdaki tekliflerini söylediler. Fakat bu teklif bugün kendilerinin müdafaasını temin etmek istediğimiz muhacirlerin, bu biçare vatandaşların sefaletlerini örtmeye kâfi bir icraat mıdır ki arkadaşlar? Kâfi bir tedbir midir? Vekâletin icraatı ve bundan sonra yapılacak işlerin ne dereceye kadar kâfi olacağı hakkında bütün arkadaşlarımızın kâfi derecede kanaat husüle getirmişlerdir ve zannıma göre hükümet de bize muarız bir şekilde değildir. Hükümetin de derhal bu vekâleti lâğvederek, daha müessir daha âcil, daha muntazam tedbir bulacağı zannındayım.

Belki bugüne kadar sevkiyat itibarıyle öyle bir teşkilâta lüzum var idi. Fakat artık gelen geldi, ölen öldü. Belki bundan sonra vilâyetteki idare adamlarımız daha kolay ve daha çabuk işler yaparak bunu tedvir edecektir. Onun için çok istirham ederim, tenkit kolaydır. Vekil arkadaşlarımız hepsi çıkacaklar ve bu hususta parça parça lâzım gelen izahatı vereceklerdir ve dokunduğunuz noktalarda bizi tenvir ve ikna edeceklerinden eminim. Buna kanî olmakla beraber daha âcil bir tedbir düşünerek Vekâleti mi lâğvedeceğiz, yoksa başka bir tedbir mi düşüneceğiz, hulâsa ne yapacak isek yaparak bizden medet uman muhacirlerin haline âcil bir karar vererek hayatlarını kurtaralım.

MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) — Reis bey, bendeniz söz istemiştim.

REİS — Ne hakkında?

MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) — Bendenizin ne hakkında söz isteyeceği malumdur.

REİS — Bir mebus sıfatıyle değil mi efendim?

MAHMUT CELÂL BEY (İzmir) — Evet.

REİS — Fakat henüz söz sıranız gelmemiştir.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Muhterem arkadaşlar; ortada gayri kabili inkâr fecayi vardır. Yerlerini yurtlarını terk ederek iltica eden muhacir kardeşlerimizin ahval ve vaziyetlerinin bir çok rüfekayı muhtereme uzun uzadıya Heyeti Celilenize arz ettiler, izahat verdiler. Yalnız talih bütün fecayii toplamış ve Refet Beyin omuzlarına yüklenmiştir. İmar ve İskân Encümeni Reisi olan Rüştü Paşa Hazretlerinin de işaret buyurdukları veçhile acaba mübadele cemiyetinin mübadiller için Yunanistan'a gönderdiğimiz heyet vazifesini esasından kavrayıp ifa edebilmiş midir, ihata edebilmiş midir, edememiş midir?

Bir defa Yunanistan'dan bize sevkedilen muhacirlerin meskenleri, mevaları ihzar edilmeden onların yerlerini hazırlatmadan beş altı ay evvel sevkedilerek elimizde kalan emlâkini harabiyetine meydan verildikten sonra sevkedilmiştir. Oradan sevkedilen mübadillerin vaziyeti hakikiyesi, iktisadiyesi ve iklimiyesi nazarı itibara alınmadan sevkedilmişler ve bu yüzden birçok fecayi tahaddüs etmiştir. Ortada bir mesele cereyan ediyor. Biz onbir milyon lira verdik. Yunanistan onbir milyon İngiliz lirası verdi deniliyor. Arkadaşlar çok rica ederim onbir milyon lira diyoruz peki verdiğimiz bu onbir milyon lira ile ne yapılmıştır? Muhacirlerin muntazam sevkiyatı yapıldığını onların iskân edildiğini, iaşe edildiğini gösterecek bir heyet ve bir vekâlet karşınızda mevcut mudur? Azdan az yapılır, çoktan çok yapılır. Bu pek tabiî bir şeydir. Biz verdiğimiz para ile de bir iş yapıldığını görmedik.

İzmir'de daha bazı yerlerde bilhassa Samsun'da gözlerimle şahit olduğum birçok fecayi vardır. Samsun'a gelen muhacirler maatteessüf mezarlıklar içerisinde yatıyorlar. Kendilerini setr için ufak tefek bez parçalarından meydana getirebildikleri çadırlar altında imrarı hayat ediyorlar. Bu ne acıklı haldir. Halbuki Samsun'da mübadillere tahsis edilen evler başkalarının ellerine geçmiştir. Bu mesele karşısında bir vaziyet tahaddüs ediyor. Biz İmar ve İskân Kanununu Meclisi Âlide müzakere ederken ikinci maddesini kabul etmişizdir ki bu madde de (Mübadele, imar ve iskân umuruna kâffei hususatta indelhace mülkî ve askerî teşkilât ve vesaiti umumiyei devletten azamî surette istifade salâhiyetini haizdir) diyor. Bu vaziyetin karşısında gerek mülkî ve gerek askerî olsun zaptedilmiş olan evleri tahliye edemediği takdirde İskân ve İmar Vekâletine terettübeden vazife, oradan çekilmek idi. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli. Başka çare yok efendiler.

Samsun'da mübadiller için birkaç köy yapılmıştır. Gittim, bu köyleri gördüm. Yalnız pek mütessirim ki bu köylere oturtulacak kimse kalmamıştır. Evet efendiler iskân edilecek mübadillerden hiçbir fert kalmamıştır. O köylere iskân edilecek zavallı kardeşlerimiz olmuştur. Hatta köyleri yapıp vücuda getirmiş olan heyet, vilâyete müracaat etmiş, oranın iskân mıntıkası müdürü müracaat etmiş ve demiş ki, filân mıntıkanın ahalisinden falanca falanca köylerin ahalisini buraya iskân edecektiniz, fakat onlardan kimse kalmamıştır. Başka adam gösteriniz, başka bir köy halkını iskân edelim.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Reis Beyefendi; ekseriyet kalmamıştır. Arkadaşımız Pazar veya Cumartesi günü sözlerine devam etsinler. Şimdiki müzakereden bir fayda çıkmıyacaktır.

REİS — Efendim, karar istihsal etmiyoruz, müzakereye devam ediyoruz.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) — Efendim, kıymetli mütalâalarından istifade edemiyoruz.

REİS — Müsaade buyurunuz efendim, devam ediniz Zeki Beyefendi.

ZEKİ BEY (Devamla) — Arkadaşların bazıları müdüriyet ve bazıları da vekâlet olmasından bahsettiler. Bazıları da bu gibi haller, vekâlete kalbedilmesiyle vukubulmuştur ve birçok vakayi tahaddüs etmiştir, dediler. Hayır efendiler; bu hiçbir vakit böyle değildir. Biz bunun vekâlet olmasını istemekteki maksadımız, muhacir kardeşlerimizin daha müreffeh iskân edilmeleri ve yerleştirilmeleri içindir. Mesele, kabiliyeti idare meselesidir. Yoksa müdüriyet veya vekâlet meselesi değildir. Demin de arz ettiğim veçhile verilen paranın bir taraftan maatteessüf azlığından bahsedildiği halde diğer taraftan istihbaratı hususiyeme nazaran İmar vekâletinde mevcut iki milyon lira bakiye olduğunu duydum. Bunun kizp veya sıdk olması melhuzdur. Fakat arz ettiğim gibi şu vermiş olduğumuz paralarla ne yapılmıştır? Bu hususat bize gösterilsin. Trabzon'a bundan altı ay evvel muhacir çıkarılmıştır. Trabzon'a çıkarılan muhacirler polathaneye sevkedildiler. Bu muhacirler zürra olduklarını haber verdiler, halbuki Trabzon mıntıkası en güzel tütün yetiştiren bir muhittir. Bununla beraber bu adamların mevaşisi diğer taraflara çıkarılmıştır. Bu husus için de hükümete müracaat ediyorlar. Mütemadiyen vuku bulan feryatları neticesinde :

— Hayır siz buraya yanlış geldiniz. Sizi başka yere sevkedeceğiz, ve bunları tekrar vapurlara irkâp ederek Samsun'a ihraç edilirlerken bir kısmı mühimminin tekrar vapura irkâp ederek :

— Hayır siz buraya yanlış gelmişsiniz. Sizi İnebolu'ya sevkedeceğiz, diyorlar. Bunlardan elli hane kadar harice çıkardıktan sonra, tekrar bu sefer de :

— Hayır siz buraya değil, Marmara havzasına gideceksiniz, deniliyor. Hulâsa bu zavallı biçareleri sürüngüre sürüngüre bir çoklarının felâketlerine sebep oldular. Acaba tahaddüs eden bu vakayiden mesul olacak bir şahıs ve bir makam yok mu?

Evvelce de arz ettiğim gibi; mübadeleye başlanıldığı vakit Trabzon muhitinde tütün, Samsun muhitinde buğday mahsülü var idi. Atina'ya gönderdiğimiz mübadele heyeti ilk evvel bunları tespit etmeli idi. Oradaki vekayii de tespit ve tefrik ettikten sonra mübadele yapılmış olsa idi herhalde bu gördüğümüz fecayi tahaddüs etmediği gibi memleketimizde onlar çıktıktan sonra da bir çok emakin ve arazinin şunun bunun eline geçmesine ve bir çoklarının tahrip edilerek camsız, çerçevesiz tavansız, tabansız bir hale sokulmasına sebebiyet verilmezdi. Yalnız Heyeti Celilenize karşı bir şey arz etmek isterim ki; Hamdullah Suphi Bey Biraderimiz Meclisi Âlinin Heyeti Umumiyesine teşmil edilecek derecede beyanatta bulundular. Bu mesele bazı yerlerde bazı Mebus arkadaşlarımızın...

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Bazı kelimesi heyeti umumiyesi demektir. Bazı kelimesiyle heyete umumiye muvzubahis olur mu?

ZEKİ BEY (Devamla) — İsimlerini tasrih etmekliğimiz lâzım.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) — Onlar malumdur.

ZEKİ BEY (Devamla) — Söylemelisiniz ve bu ceza da onlar için kâfidir. Çünkü bazıları dediğiniz için bu Heyeti Umumiye içinde ben de, zatıâliniz de dahiliz. Binaenaleyh bazı kelimesinin içerisine dahil olmamız lâzımdır. Bunun için herhalde isim tasrihini rica ederim. Netice itibariyle efradı umumiyemiz bilmelidir ki Türkiye'de bir mesuliyet mevcuttur. Bunun için de bir anket parlamanter yapılarak müsebbiplerinin tecziye edilmesini talep ederim.

REİS — Daha birçok arkadaşlarımızın sözleri vardır. Vakit gecikmiş ve ekseriyetimiz de kalmamıştır.

Müzakereye devam edelim mi, yoksa istizahın müzakeresini celsei atiye talik edelim mi diye karar almıyoruz... (Ekseriyet yok sedaları)... Müzakereye devam edip etmemek reyi alinize menuttur. İsterseniz müzakeratı celsei atiyeye talik ederiz. (Celsei atiyeye sesleri).

Celsei atiyeye taliki muvafık mı efendim? (Muvafık sadaları) celsei atiyeye talik olunmuştur.

6 — NUTUKLAR

1 — Reis Vekili İsmet Beyin, senei içtimaiyenin hitamı münasebetiyle nutku.

REİSVEKİLİ İSMET BEY (Çorum) — Muhterem arkadaşlar 1 Mart 1340 tarihinde Heyeti Celilenizin mazharı itimat ve intihabı olmuş olan Divanı Riyasetinizin vazifesi, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz mucibince hitam bulmaktadır. Bu vesile ile Meclisi Âlinizin, tarihi mezkûrdan itibaren tatili faaliyet eylediği 23 Nisan 1340 tarihine ve yeniden içtimalarına başladığı 18 Teşrinevvel 1340 tarihinden bugüne kadar vuku bulan mesaisi ve tarzı faaliyeti hakkında Divanı Riyaset namına hulâsatan malumat itasına müsaade buyurmanızı rica edeceğim.

Heyeti Celileniz, şu arz ettiğim müddet zarfında, memleketimizin inkişaf ve tarakkisine matuf siyasî, adlî, iktisadî ve malî bir çok mühim kanunları tetkik ve tasdik eyledi. Ezcümle Devletimizin bünyanı aslîsini sureti katiyye ve nihaiyede takrir eden Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile Muvazenei Umumiye, Teşkili Mahakim ve Tevhidi Tedrisat ve Köy Kanunları çıkardı.

Heyeti Muhtereminizin tasvip eylediği Kanunlardan bazılarını ismen zikrettikten sonra Meclisimizin saatı mesaisini istiap eylemiş olan diğer işlerimize ait bir icmal arz edeceğim.

Meclisimiz 1 Mart 1340 tarihinden bugüne kadar (49) içtima akdetti ki bu içtimalar (94)'ü alenî ve (5)'i hafî olmak üzere (99) celseyi ihtiva etmektedir.

Meclisi Âli, tarihi mezkûrde, evvelden müdevver (258) lâyiha ve (118) teklifi kanunî ile müzakeratına devam etti. Geçen müddet zarfında Hükümet tarafından (54) lâyihai Kanuniye ve azayı kiram tarafından (54) teklifi kanunî tevdi edildi.

Heyeti Celileniz, bunlardan (63) kanun, layiha ve teklifini müzakere ve tetkik etti. Lâyiha ve teklifi kanunilerden (18) ret ve (4) lâyiha ve teklif hükümet ve ashabı tarafından istirdat edildi. Bu suretle Meclisi Âlide (85) lâyiha ve teklifin muamelesi ikmal edilmiş oldu.

Encümenlerde tetkikatı hitam bulan levayih ve tekâliften (31)'i Heyeti Umumiye dosyasında ve (368)'i Encümenlerde kalmış ve bu suretle gerek Heyeti Umumiye ve gerek Encümenlerdeki işlerden yeni seneye (399) lâyiha ve teklifin devri zarurî olmuştur.

Heyeti Celileniz, levayih ve Tekâlifi Kanuniye tetkikatından başka (1)'i istizah ve (20)'si sual olmak üzere Cem'an (21) sual ve istizah ile meşgul olmuş ve (60) temenni takriri Heyeti Vekileye tevdi ve (6) madde tefsir ve (14) kadar karar ittihaz edilmiştir.

1 Mart 1340 mebdeinde (286) azası ile mesaisine devam eden Heyeti Celilenizden (3) zat istifa ve (5) zat irtihal etmek suretiyle aramızdan ayrılmıştır. İrtihali darubeka eden arkadaşlarımızı rahmetle yad ederim.

Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince önümüzdeki Cumartesi günü Meclisimizin ikinci içtima senesi küşat edileceğinden yevmimezkûrda saat bir buçukta içtima edilmek üzere celseye hitam veriyorum, efendim.

Hitamı Müzakerat
Saat 7.00

Büyük Millet Meclisinin 1340 senesi Bütçesine tahsisatı munzamma itası hakkındaki Kanunun neticei arası

(Kanun kabul edilmiştir.)

Aza adedi	:	286
Reye iştirak edenler	:	160
Kabul edenler	:	127
Reddedenler	:	27
Müstenkifler	:	6

(Kabul edenler)

AKSARAY
Besim Atalay B.
AMASYA
Ali Rıza Ef.
Esat Ef.
Nafiz B.
ANKARA
İhsan B.
ANTALYA
Ahmet Sâki B.
Rasih Ef.
ARDAHAN
Talât B.
ARTVİN
Hilmi B.
BAYEZİD
Süleyman Sudi B.
Şefik B.
BİGA
Mehmet B.
Samih Rifat B.
Şükrü B.
BOLU
Cevat Abbas B.
Dr. Emin Cemal B.
Falih Rıfkı B.
BOZOK
Ahmet Hamdi B.
Avni B.
Salih B.
Süleyman Sırrı B.
BURSA
Mustafa Fehmi Ef.
Refet B.
CANİK
Cavit Paşa
ÇATALCA
Şakir B.
ÇORUM
Dr. Mustafa B.
Münir B.
DENİZLİ
Mazhar Müfit B.
DERSİM
Ahmet Şükrü B.
DİYARBEKİR
Fevzi B.
Şeref B.
EDİRNE
Faik B.
ELÂZİZ
Hüseyin B.
ERTUĞRUL
Dr. Fikret B.
Halil B.
Rasim B.
ESKİŞEHİR
Emin B.
GAZİANTEP
Kılıç Ali B.
GELİBOLU
Celâl Nuri B.
GENÇ
Muhiddin B.
GİRESUN
Kâzım B.
GÜMÜŞHANE
Hasan Fehmi B.
ISPARTA
Hüseyin Hüsnü Ef.
Hafız İbrahim Ef.
İÇEL
Dr. Tevfik B.
Hafız Emin Ef.
İSTANBUL
Ali Rıza B.
Dr. Refik B.
Hamdullah Suphi B.
Süleyman Sırrı B.
Yusuf Akçura B.
İZMİR
Mahmut Celâl B.
Mahmut Esat B.
İZMİT
İbrahim B.
İbrahim Süreyya B.
Saffet B.
KÂNGIRI
Mustafa Abdülhalik B.
Talât B.
Ziya B.
KARAHİSARI SAHİP
Ali B.
İzzet Ulvi B.
Kâmil Ef.
Ruşen Eşref B.
KARAHİSARI ŞARKİ
İsmail B.
Mehmet Emin B.
KARS
Ağaoğlu Ahmet B.
KASTAMONU
Ahmet Mahir Ef.
Ali Rıza B.
Hasan Fehmi Ef.
Velet Çelebi Ef.
KAYSERİ
Ahmet Hilmi B.
Dr. Halit B.
KIRKKİLİSE
Dr. Fuat B.
KIRŞEHİR
Ali Rıza B.
Yahya Galip B.
KONYA
Fuat B.
Kâzım Hüsnü B.
Mustafa Ef.
Mustafa Fevzi B.
Refik B.
Tevfik Fikret B.
KOZAN
Ali Saip B.
KÜTAHYA
Ahmet Ferit B.
Cevdet İzrap B.
M. Nuri B.
Ragıp B.
Recep B.
Şeyh Seyfi Ef.
MALATYA
Dr. Hilmi B.
MARDİN
Dr. Hilmi B.
MENTEŞE
Şükrü Kaya B.
MUŞ
Ali Rıza B.
İlyas Sami B.
NİĞDE
Ata B.
Ebubekir Hâzım B.
Galip B.
Halit B.
ORDU
Recai B.
RİZE
Ekrem B.
Esat B.

Fuat B.
Rauf B.

SARUHAN
Mustafa Fevzi B.

SİİRT
Mahmut B.

SİNOP
Dr. Rıza Nur B.
Yusuf Kemal B.

SİVAS
Rahmi B.
Rasim B.
Ziya B.

SİVEREK
Kadri Ahmet B.
Mahmut B.

TEKİRDAĞ
Cemil B.
Faik B.

TOKAT
Emin B.

TRABZON
Ahmet Muhtar B.
Nebizade Hamdi B.
Rahmi B.

URFA
Ali Riza B.
Şeyh Saffet Ef.
Yahya Kemal B.

VAN
Hakkı B.
İbrahim B.
Münib B.

ZONGULDAK
Halil B.
Ragıp B.
Tunalı Hilmi B.

(Müstenkifler)

DENİZLİ
Yusuf B.
Haydar Rüştü B.

ERZURUM
Hâlet B.

MARAŞ
Abdülkadir B.

ORDU
Faik B.
İsmail B.

(Reddedenler)

DERSİM
Feridun Fikri B.

ELÂZİZ
Naci B.

ERGANİ
İhsan Hamit B.

ERZİNCAN
Sabit B.

ERZURUM
Raif Ef.
Câzim Ef.
Ziya Ef.
Rüştü Paşa

GÜMÜŞHANE
Zeki B.

ISPARTA
Mükerrem B.

İSTANBUL
İsmail Canbulat B.
Kâzım Karabekir Paşa

İZMİT
Mustafa B.
Ahmet Şükrü B.

KARESİ
Haydar Adil B.
Ali Şüuri B.
Mehmet Vehbi B.

KARS
Ömer B.

KASTAMONU
Halit B.

KAYSERİ
Sabit B.

KONYA
Musa Kâzım Ef.

MALATYA
Hacı Bedir Ağa
Reşit Ağa

MARAŞ
Hacı Mehme Ef.

MARDİN
Necip B.

MERSİN
Besim B.

SİVAS
Halis Turgut B.